

T.C.

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

SANAT TARİHİ BİLİM DALI

TOPKAPI SARAYI MÜZESİ EMANET HAZİNESİ
KİTAPLIĞI'NDA BULUNAN XVI. YÜZYIL KUR'ÂN-I KERÎM
CİLTLERİ

Yasemin ŞAHİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Hacer KARA

Konya - 2023

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Bilimsel Etik Sayfası

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	Yasemin ŞAHİN		
	Numarası	20811801006		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Sanat Tarihi A.B.D. / Sanat Tarihi B.D.		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	Topkapı Sarayı Müzesi Emanet Hazinesi Kitaplığı'nda Bulunan XVI. Yüzyıl Kur'ân-ı Kerîm Ciltleri			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Yasemin ŞAHİN

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

ÖZET

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Yasemin ŞAHİN		
	Numarası	20811801006		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Sanat Tarihi A.B.D. / Sanat Tarihi B.D.		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Hacer KARA		
Tezin Adı	Topkapı Sarayı Müzesi Emanet Hazinesi Kitaplığı'nda Bulunan XVI. Yüzyıl Kur'ân-ı Kerîm Ciltleri			

“Topkapı Sarayı Müzesi Emanet Hazinesi Kitaplığı'nda Bulunan XVI. Yüzyıl Kur'ân-ı Kerîm Ciltleri” adlı bu çalışmada Emanet Hazinesi Kitaplığı'nda yer alan, XVI. yüzyıl özelliği taşıyan 33 adet Kur'ân-ı Kerîm'in cildi tanıtılmış ve tarihlendirilmiştir. Bu ciltlerden 17 adedi Sancak Kur'ân-ı Kerîmi'dir. Çalışma esas olarak beş bölüme ayrılmıştır.

Birinci Bölümde; “Konunun Tanımı, Amacı ve Sınırları”, “Yöntem”, “Konuyla İlgili Yapılan Araştırmalar” ile “Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Tarihi” başlıklarına kısaca yer verilmiştir.

İkinci Bölümde; “Türk-İslam Cilt Sanatı” ana başlığı altında “Cildin Tanımı ve Tarihçesi”, “Cildin Bölümleri”, “Kapağın Bölümleri” ve “Cilt Çeşitleri” tanıtılmıştır. Bu son başlık ise “Malzemesine Göre Cilt Çeşitleri” ve “Süsleme Tekniğine Göre Cilt Çeşitleri” olarak iki alt başlıkta ele alınmıştır.

Üçüncü Bölüm; katalog bölümüdür. Emanet Hazinesi Kitaplığı'nda yer almakta olup sanat değeri bakımından incelemeye uygun görülen ve XVI. yüzyıla tarihlendirilen toplamda 33 adet Kur'ân-ı Kerîm ve Sancak Mushafı bu bölümde ele alınmıştır.

Dördüncü Bölümde; Kataloğa dâhil edilen örnekler “Malzeme ve Renk”, “Teknik”, “Cildin Bölümleri” ve “Süsleme” başlıkları ve bu başlıkların alt başlıklarıyla ayrıntılı bir biçimde değerlendirilmiştir.

Beşinci Bölümde; “Sonuç” başlığı altında elde edilen bulgular ve cilt sanatının önemine değinilerek çalışma sonlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Topkapı Sarayı Müzesi, Emanet Hazinesi Kitaplığı, Cilt Sanatı, XVI. Yüzyıl, Kur'ân-ı Kerîm Ciltleri

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

ABSTRACT

ABSTRACT

Author' s	Name and Surname	Yasemin ŞAHİN		
	Student Number	20811801006		
	Department	Sanat Tarihi A.B.D. / Sanat Tarihi B.D.		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Dr. Öğr. Üyesi Hacer KARA		
Title of the Thesis/Dissertation	The 16th Century Quran Bindings In The Trust Treasure Library In The Topkapı Palace Museum			

In this study, titled “The 16th Century Quran Bindings In The Trust Treasure Library In The Topkapı Palace Museum”, 33 pieces of the Holy Qur’an Bindings, which are in the Trust Treasure Library, bearing the characteristics of the 16th century were introduced and dated. 17 of these bindings belong to Sanjak Holy Qur’ans. The study is mainly divided into five parts.

In the First Chapter, the titles of “Definition, Purpose and Limits of the Subject”, “Method”, “Research on the Subject” and “History of the Topkapı Palace Museum Library” are given briefly.

In the Second Chapter, “The Definition and History of Binding”, “Parts of the Binding”, “Parts of the Cover” and “Types of Binding” were introduced under the main title of “Turkish-Islamic Bookbinding Art”. This last title was handled under two sub-titles as “Binding Types of Material” and “Binding Types of Decoration Technique”.

The Third Section is the catalog section. A total of 33 Holy Qur'an and Sanjak Mushaves, which are located in the Trust Treasure Library and are considered suitable to work on in terms of artistic value and dated to the 16th century, are studied in this section.

In the Fourth Chapter, the examples included in the catalog are evaluated in detail with the headings of "Material and Color", "Technique", "Parts of the Binding" and "Ornamentation" and the sub-titles of these headings.

In the fifth chapter, the study was concluded by mentioning the findings obtained under the title of "Conclusion" and the importance of bookbinding art.

Keywords: Topkapi Palace Museum, Entrusted Treasure Library, Bookbinding Art, 16th Century, Qur'an Bindings

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	v
KISALTMALAR	ix
ÖN SÖZ	x
1. GİRİŞ	1
1.1. Konunun Tanımı, Amacı ve Sınırları	1
1.2. Yöntem	2
1.3. Konuyla İlgili Yapılan Araştırmalar	3
1.4. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Tarihi	6
2. TÜRK-İSLAM CİLT SANATI	8
2.1. Cildin Tanımı ve Tarihçesi	8
2.2. Cildin Bölümleri	13
2.3. Kapağın Bölümleri	14
2.4. Cilt Çeşitleri.....	15
2.4.1. Malzemesine Göre Cilt Çeşitleri.....	15
2.4.2. Süsleme Tekniğine Göre Cilt Çeşitleri	16
3. TOPKAPI SARAYI MÜZESİ EMANET HAZİNESİ KİTAPLIĞI'NDA	19
BULUNAN XVI. YÜZYIL KUR'ÂN-I KERİM CİLTLERİ (KATALOG)	19
4. DEĞERLENDİRME	134
4.1. Malzeme ve Renk	134
4.2. Teknik.....	134
4.2.1. Motiflerin Uygulanış Yöntemi Bakımından Teknikler.....	135
4.2.2. Süsleme Teknikleri	136
4.3. Cildin Bölümleri	139
4.3.1. Kapaklar	139
4.3.2. Sırt.....	143
4.3.3. Sertap	143
4.3.4. Miklep	143
4.4. Süsleme.....	144
4.4.1. Geometrik Süsleme	144
4.4.2. Bitkisel Süsleme.....	145
4.4.3. Bulut.....	146
4.4.4. Yazı	147

5. SONUÇ	149
KAYNAKÇA	151
FOTOĞRAF LİSTESİ	157
DEĞERLENDİRME TABLOSU	162

KISALTMALAR**a.g.e.** : Adı Geçen Eser**a.g.m.** : Adı Geçen Makale**a.g.md.** : Adı Geçen Madde**a.g.t.** : Adı Geçen Tez**Bkz.** : Bakınız**Çev.** : Çeviren**C.** : Cilt**cm** : Santimetre**MÖ** : Milattan Önce**MS** : Milattan Sonra**s.** : Sayfa**ss.** : Sayfalar**TDV** : Türkiye Diyanet Vakfı**TSMK** : Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi**TIEM** : Türk ve İslam Eserleri Müzesi**YEK** : Yazma Eserler Kütüphanesi

ÖN SÖZ

İslam Peygamberi Hz. Muhammed (sav)’e gelen ilk vahyin “Oku!” emriyle başlaması ve bu lafzın üst üste iki kez tekrar edilmesi, İslam’ın ve Kur’ân-ı Kerîm’in özünü açıklamaktadır. Yüzyıllardır Müslümanlar, bu emre binaen Kitâb’ı güzel okumanın yanında, hürmet gereği güzel yazmaya da gayret etmişlerdir. İnce bir estetik anlayışının tezahürü olarak ortaya çıkan ve temelde Kur’ân-ı Kerîm merkezli gelişen hat, tezhip, ebru ve katı’ gibi kitap sanatlarımızın mahfazası görevini gören öge ise ciltler olmuştur.

Çalışma konumuz olarak belirlenen Topkapı Sarayı Müzesi, kıymetli yazmaların ve cilt sanatımızın güzide örneklerini bünyesinde barındırmaktadır. Araştırmamızda Osmanlı’nın klasik dönemini teşkil eden XVI. yüzyıl sanatının Kur’ân-ı Kerîm ciltlerine yansımaları, “Emanet Hazinesi Kitaplığı” özelinde bilim dünyasına tanıtılmaya çalışılmıştır.

Tez konusunun belirlenmesi ve hazırlanması sırasında değerli bilgileriyle bana yön veren danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Hacer KARA’ya teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. İlgili fotoğraf ve envanter bilgilerinin temini konusunda yardımcı olan Milli Saraylar Başkanlığı’na ve çalışanlarına teşekkür ederim. Yazma eserlere karşı muhabbetimin mimarı olan, fikirlerinden ve tecrübelerinden ilham aldığım kıymetli babam Bekir ŞAHİN’e, bu süreçte beni motive eden, sabır ve yardımlarını esirgemeyen eşim M.Sami ŞAHİN’e, evlatlarıma ve anneme şükran borçluyum.

Yasemin ŞAHİN

Konya, 2023

1. GİRİŞ

1.1. Konunun Tanımı, Amacı ve Sınırları

Araştırmamızın konusu “Topkapı Sarayı Müzesi Emanet Hazinesi Kitaplığı’nda Bulunan XVI. Yüzyıl Kur’ân-ı Kerîm Ciltleri”dir. VII. yüzyıldan XX. yüzyıla kadar geniş bir dönemi kapsayan koleksiyonuyla Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, on üç ayrı kütüphaneden oluşmakta ve on sekiz bini aşkın yazma eserle zengin bir hazineyi bünyesinde barındırmaktadır¹. Araştırmamız dâhilinde belirlenen ciltler, Emanet Hazinesi Kitaplığı’nda yer almakta olup malzeme, teknik ve süslemeleri bakımından incelenmeye uygun görülen ve XVI. yüzyıla tarihlendirilen toplamda 33 adet Kur’ân-ı Kerîm ve Sancak Mushafı’nı kapsamaktadır.

Cilt sanatı birçok araştırmaya konu olmuş, bilhassa Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait örnekler hakkında çalışmalar yapılmıştır. Lakin müze ve kütüphanelerimizde sahip olduğumuz zengin kültürel mirasımız halen yeni çalışmalara imkân sağlamaktadır. Ayrıca dönemlerinin süsleme özelliklerini ortaya koyması açısından belirlenmiş yüzyıllara ait araştırmalarda Kur’ân-ı Kerîm merkezli çalışmalar az olmakla birlikte içlerinde Sancak Mushafı örnekleri oldukça nadirdir. Bunun yanı sıra Topkapı Sarayı’nda bulunan eserler genellikle müstakil olarak, bilhassa tezhip ve minyatür sanatları bağlamında çalışılmış olsa da cilt sanatları açısından tasniflenmiş olarak toplu bir şekilde incelemeye tâbî tutulmamıştır. Bu konuya ilişkin en yakın çalışma Ayla Güleç’in 2007 tarihli “**Topkapı Sarayı Kütüphanesi’ndeki Seçilmiş Klasik Şemse Cilt Kapakları**” isimli yüksek lisans tezidir². Ancak bu çalışmada Topkapı’daki belli bir kitaplık yahut belirli bir konu sınırı olmaksızın muhtelif kitaplıklardan derlenmiş 20 adet eserin cildi ele alınmıştır. Topkapı’da bulunan Kur’ân-ı Kerîm’ler üzerinde yapılan çalışmalara bir başka örnek ise Fazilet Yavuz’un 2021 tarihli “**Topkapı Sarayı Müze Kütüphanesi’ndeki XVIII. ve XIX. Yüzyıl Osmanlı Mushafları**” isimli doktora tezidir³. Fakat burada da ciltler hakkında bir çalışmadan ziyade genel olarak Mushaf tertibi üzerinde durulmuştur. Bu sebeple sanat değeri bakımından güzel numunelerini gördüğümüz Emanet Hazinesi Kitaplığı’na ait Kur’ân-ı Kerîm ve Sancak

¹ İsmet Binark, “Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi ve Kütüphane Koleksiyonları ile İstanbul Kütüphaneleri Hakkında Yerli Yabancı Kaynaklar Bibliyografyası”, **Vakıflar Dergisi**, Sayı:13,1981, s.717.

² Ayla Güleç, **Topkapı Sarayı Kütüphanesindeki Seçilmiş Klasik Şemse Cilt Kapakları**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007.

³ Fazilet Yavuz, **Topkapı Sarayı Müze Kütüphanesi’ndeki XVIII. ve XIX. YY. Osmanlı Mushafları**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2021.

Mushaflarının cilt sanatları ışığında malzeme, teknik, üslup ve süsleme nitelikleri bakımından değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

İncelememizde yer alan Emanet Hazinesi Kitaplığı'nda 4148 eser bulunmaktadır. Bu eserlerden Osmanlı kitap sanatlarının en olgun dönemi kabul edilen XVI. yüzyıla tarihlendirilen ve İslam'ın temel kaynağı olması sebebiyle hürmet gösterilerek sanatkârların tüm maharetlerini ortaya koydukları Kur'ân-ı Kerîm ciltleri çalışma konumuz olarak belirlenmiştir. Bu eserler içinden tomar şeklinde ve cüzler halinde hazırlanan Kur'ân-ı Kerîm'ler hariç tutularak ikmal edilmiş, tam Kur'ân-ı Kerîmler ve Sancak Mushafları seçilmiştir. Bu bağlamda 63 adet eser incelenmiştir. 13 adedinin cildi kurt yenikleri gibi muhtelif sebeplerle tahrip olmuş yahut yıprandığı için motifleri analiz edilemeyecek derecede bozulmuştur (Envanter No: EH 85, EH 466, EH 496, EH 524, EH 525, EH 533, EH 534, EH 536, EH 537, EH 538, EH 546, EH 548, EH 549). Deriden yapılan dört adet örneğin ise kenarlarına sadece cetvel çekilmiş olup herhangi bir süslemesi bulunmadığından tezimizde yer almamıştır (Envanter No: EH 88, EH 197, EH 214, EH 510). Eserlerden bir adedi desensiz düz kâğıt (Envanter No: EH 149), bir adedi desensiz düz kumaş (Envanter No: 192) ve bir adedinin dış kapakları ebrulu kâğıtla kaplanmıştır (Envanter No: EH 314). EH 152 envanter numaralı Kur'ân-ı Kerîm'in ise kondisyonu uygun olmadığından dijitalle aktarılamamış ve kataloğa dahil edilememiştir. EH 96, EH 106, EH 127, EH 447, EH 451, EH 469, EH 474, EH 477 ve EH 550 envanter numaralı eserler ise XVI. yüzyılda istinsah edilmiş olmakla birlikte ciltleri daha geç dönemlere ait özellikler göstermektedir. XVI. yüzyıl özelliği gösterdiğini tespit ettiğimiz 33 adet eser envanter numarasına göre sıralanarak katalog oluşturulmuştur.

1.2. Yöntem

Öncelikle araştırmamızın ciltler üzerine yapılmasına karar verilmiş olup bu konuda seçkin örnekleri barındıran Topkapı Sarayı Müzesi'ndeki eserler üzerine karar kılınmıştır. Fehmi Ethem Karatay tarafından hazırlanmış olan Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe ve Arapça Yazmalar Kataloğu incelenmiş, seçilen Emanet Hazinesi Kitaplığı'nda bulunan 4148 eser üzerinde konu sınırlaması yapılarak Kur'ân-ı Kerîm'ler belirlenmiştir. Kitaplığa ait 529 Kur'ân-ı Kerîm içinden tamamlanmış halde olan⁴ ve XVI. yüzyıla ait oldukları tespit edilen eserler hakkında Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı'ndan gerekli izinler alınarak, ciltlerin dijital ortama aktarılmış fotoğrafları bedeli mukabilinde temin edilmiştir.

⁴ Cüzler halinde hazırlanmış Kur'ân-ı Kerîmler çalışmamıza dâhil edilmemiştir.

Çalışma konusunun belirlenmesinin ardından konumuzla ilgili literatür taramasına başlanmıştır. Daha önce konumuzla ilgili yayımlanan kitap ve makaleler, ansiklopedi maddeleri ile yüksek lisans ve doktora tezleri incelenmiştir. Belirlenen başlıklar çerçevesinde metin yazımına başlanmıştır. Fotoğraflarla desteklenen metin kısmında eserlerin benzerleri ile yapılan kıyaslamalara ve gerekli yerlerde dipnotlara yer verilmiştir. Metin sonunda değerlendirme bölümünün bir dökümünü içeren tablo bulunmaktadır.

Tez metni “Giriş”, “Türk-İslam Cilt Sanatı”, “Topkapı Sarayı Müzesi Emanet Hazinesi Kitaplığı’nda Bulunan XVI. Yüzyıl Kur’ân-ı Kerîm Ciltleri”, “Değerlendirme” ve “Sonuç” olmak üzere beş ana başlıktan oluşmaktadır. İlk bölümde “Konunun Tanımı, Amacı ve Sınırları”, “Yöntem”, “Konuyla İlgili Yapılan Araştırmalar” ve “Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Tarihi” üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde “Türk-İslam Cilt Sanatı” ana başlığı altında “Cildin Tanımı ve Tarihçesi” kısaca açıklandıktan sonra “Cildin Bölümleri”, “Kapağın Bölümleri” ve “Cilt Çeşitleri” hakkında bilgiler verilmiştir. Tezimizin ana ögesi olan üçüncü bölüm “Topkapı Sarayı Müzesi Emanet Hazinesi Kitaplığı’nda Bulunan XVI. Yüzyıl Kur’ân-ı Kerîm Ciltleri” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde envanter numarasına göre sıraladığımız 33 adet cilt ayrıntılı şekilde incelenmiş, teknik ve süsleme özellikleri ortaya koyulmuştur. “Değerlendirme” bölümünde ise katalog yaptığımız eserler “Malzeme ve Renk”, “Teknik”, “Cildin Bölümleri” ve “Süsleme” başlıkları altında değerlendirilmiştir. Son olarak “Sonuç” bölümünde incelediğimiz eserler ışığında kitap sanatlarımızın önemli bir kolu olan cilt sanatının önemi ve değeri vurgulanmıştır.

1.3. Konuyla İlgili Yapılan Araştırmalar

Son yıllarda cilt sanatı, bildiriler, makaleler ve bilhassa tezlerde sıkça tercih edilen bir konu haline gelmiştir. Kemal Çığ, Mine Esiner Özen ve Zeren Tanındı, Ahmet Saim Arıtan gibi isimler bu alanda kült eserler ortaya koymuş, bunun yanı sıra konuyla ilgili birçok bilimsel çalışma yapılmıştır. Çalışmamız dâhilinde literatür taramasında konumuzla ilgili tespit ettiğimiz önemli kaynaklardan bazıları şunlardır:

İlk başvurduğumuz kaynak Fehmi Edhem Karatay’a ait **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça ve Türkçe Yazmalar Kataloğu**⁵ olmuştur. Zira çalışma konusu sınırlandırılırken katalog taraması yapılmış ve eserler belirlenmiştir. Ayrıca katalogta bulunan

⁵ Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça-Türkçe Yazmalar Kataloğu I,-II**, Topkapı Sarayı Müzesi Yayınları, İstanbul, 1962-63.

eserlerin ayrıntılı bilgilerine ulaşmamız açısından en sık başvurduğumuz kaynaklar arasında yer almıştır.

Topkapı Sarayı üzerine yapılan çalışmalar hakkında önde gelen isimlerden biri olan Kemal Çığ, cilt sanatı hakkında da yapılan çalışmaların öncüleri arasında yer almaktadır. **Türk Kitap Kapları**⁶ isimli eserinde öncelikle deri ciltlerde kullanılan malzeme ve tekniklerden bahsedilmiştir. XV. ve XX. yüzyıllar arasında Türk cildinin özellikleri açıklanmış, Türk lake cildi hakkında bilgi verilerek örneklerden oluşan görsellerle desteklenmiştir.

İsmet Binark, **Eski Kitapçılık Sanatlarımız**⁷ adlı eserinde cilt, hat, tezhip ve minyatür gibi kitap sanatlarımız hakkında verilen genel bilgilerin ardından cilt sanatı malzeme, teknik ve süslemeler ışığında ele alınmıştır. Ayrıca “**Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi ve Kütüphane Koleksiyonları ile İstanbul Kütüphaneleri Hakkında Yerli Yabancı Kaynaklar Bibliyografyası**”⁸ makalesinde Topkapı Sarayı Müzesi bünyesinde bulunan kitaplklar ile ilgili bilgi verildikten sonra Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi koleksiyonları hakkında katalog, kitap ve makale türünde hazırlanmış olan yerli ve yabancı kaynaklar listesine yer verilmiştir.

Mine Esiner Özen, **Türk Cilt Sanatı**⁹ adlı eserde “Orta Doğu Ciltleri” başlığı altında cildin tarihçesi, cildin bölümleri ve çeşitlerini anlatmış, daha sonra meşhur mücellidanlar hakkında bilgi vererek cilt hakkındaki terimsel ifadeleri açıklamıştır.

Zeren Tanındı'nın “**Osmanlı Sanatında Cilt**”¹⁰ , “**Türk Cilt Sanatı (Kitap Kapları)**”¹¹ ve “**Kitap ve Cildi**”¹² çalışmaları ise Osmanlı cildi hakkında önemli kaynaklar arasında yer almaktadır. Tanındı bu çalışmalarında, cilt ile ilgili genel bilgilerin ardından XV. ve XX. yüzyıllar arasında Osmanlı cilt sanatının gelişim sürecini ve özelliklerini anlatmıştır.

Selçuklu ve Beylikler dönemlerine ait ciltler üzerinde önemli çalışmalar yapan Ahmet Saim Arıtan, **Konya Müzelerinde Bulunan Selçuklu Cildlerinin Özellikleri**¹³ konulu yüksek lisans tezinde cildin tarihi, cilt ekolleri ve çeşitleri, mücellitler, cildin yapılışı hakkında genel

⁶ Kemal Çığ, **Türk Kitap Kapları**, Ankara, 1953.

⁷ İsmet Binark, **Eski Kitapçılık Sanatlarımız**, Ayyıldız Matbaası A.Ş. Ankara, 1975.

⁸ İsmet Binark, “**Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi...**”, ss.717-743.

⁹ M. Esiner Özen, **Türk Cilt Sanatı**, İşaret Yayınları, İstanbul, 2017.

¹⁰ Zeren Tanındı, “Osmanlı Sanatında Cilt”, **Osmanlı Ansiklopedisi**, C:11, Ankara, 1999, ss.103-107.

¹¹ Zeren Tanındı, “Türk Cilt Sanatı (Kitap Kapları)”, **Başlangıcından Bugüne Türk Sanatı**, Ankara, 1993, ss.422-430.

¹² Zeren Tanındı, “Kitap ve Cildi”, **Osmanlı Uygarlığı**, (Haz: Halil İnalçık- Günsel Renda), C:2, Ankara, 2002, ss.841- 863.

¹³ A. Saim Arıtan, **Konya Müzelerinde Bulunan Selçuklu Cildlerinin Özellikleri**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 1987.

bilgilerin ardından Selçuklu cildinde kullanılan malzeme ve teknikleri açıklayarak 72 adet cilt örneğini incelemiştir. **Konya Dışındaki Müze ve Kütüphanelerde Bulunan Selçuklu ve Selçuklu Üslubunu Taşıyan Cild Kapakları**¹⁴ isimli doktora çalışmasında ise cildin tarifi ve tarihçesi, ekol ve çeşitleri, ciltçilik teşkilatı, cildin yapılışı, Anadolu Selçuklu ciltlerinde kullanılan tezyinî unsurlar hakkında bilgi verilerek, Ankara, İstanbul, Bursa, Kayseri ve Amasya’da bulunan bazı müze ve kütüphanelere ait 224 eserin cildi incelenmiştir. Ahmet Saim Arıtan’ın “**Batı Dünyasının Türk Cild Tarihine Bakışı ve Türk Cild San’atı’nın Tarih İçindeki Gelişimi**”¹⁵ adlı makalesinde cilt sanatı, Batılı araştırmacıların Türk cilt sanatı hakkındaki yayımları ve bunların değerlendirilmesi ile Türk cilt sanatının başlangıçtan günümüze kadar olan tarihî gelişimi başlıkları altında incelenmektedir. “**Selçuklu Cildinin Osmanlı Cildine Etkileri**”¹⁶ konulu bildirisinde ise Mevlâna Müzesi ve Süleymaniye Kütüphanesi bünyesinde bulunan 4 eserin cildinden yola çıkılarak Selçuklu cildinin Osmanlı cildine etkileri tespit edilmiştir. Ayrıca Diyanet İslam Ansiklopedisi’ndeki “**Ciltçilik**”¹⁷ maddesinde cildin tanımı ve tarihi süreç içinde gelişimi açıklanmıştır. Daha sonra cilt üslupları, cildin çeşitleri, mücellitler ve ciltçilik teşkilatı, cildin yapılışı ve kullanılan malzeme, aletler, teknik ve süslemeler alt başlıkları ile genel tarif yapıldıktan sonra Osmanlı cilt sanatının yüzyıllara göre tasniflenmiş şekilde gelişim süreci anlatılmıştır.

Hacer Kara’ya ait **Konya Mevlâna Müzesi Müzelik Eserler Bölümünde Bulunan Osmanlı Dönemi Ciltleri**¹⁸ adlı doktora çalışmasında cildin tanımı, tarihçesi, mücellitler ve mücellit teşkilatı, cilt yapımında kullanılan malzeme ve aletler, cildin ve kapağın bölümleri ile cildin çeşitleri hakkında genel bilgi verilmiştir. Ardından Mevlâna Müzesi Müzelik Eserler Bölümü’nde bulunan, sultanların, paşaların, Hz. Mevlanâ’ya gönül veren hayır sahiplerinin vakfettiği birçok eseri içeren 149 adet yazma eserin cildi incelenerek malzeme, renk, teknik ve süsleme başlıkları altında değerlendirilmiştir. Aynı yazar bu çalışmadan geliştirdiği iki adet makale yayımlamıştır¹⁹.

¹⁴ A. Saim Arıtan, **Konya Dışındaki Müze Ve Kütüphanelerde Bulunan Selçuklu ve Selçuklu Üslubunu Taşıyan Cild Kapakları**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Konya, 1992.

¹⁵ A. Saim Arıtan, “Batı Dünyasının Türk Cild Tarihine Bakışı ve Türk Cild San’atı’nın Tarih İçindeki Gelişimi”, **İstem**, Yıl:8, Sayı:15, Konya, 2010, ss.169-192.

¹⁶ A. Saim Arıtan, “Selçuklu Cildinin Osmanlı Cildine Etkileri”, **Hacettepe Üniversitesi V. Orta Çağ ve Türk Dönemi Kazı ve Araştırmaları Sempozyumu**, Ankara, 2001, ss.29-40.

¹⁷ A. Saim Arıtan, “Ciltçilik”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C:7, İstanbul, 1993, ss.551-55.

¹⁸ Hacer Kara, **Konya Mevlâna Müzesi Müzelik Eserler Bölümünde Bulunan Osmanlı Dönemi Ciltleri**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Konya, 2015.

¹⁹ Hacer Kara, “Konya’da Üretilen Osmanlı Ciltleri”. **Tarihin Pesinde**, Sayı:18, 2017, ss.161-196;

Hacer Kara, “Konya Mevlâna Müzesi’nde Bulunan Figürlü Ciltler”, **Tarihin Pesinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı:20, 2018. s.167-200.

H. Cahit Karadana tarafından hazırlanan **16. YY Türk Kitap Kapılarının Özellikleri**²⁰ konulu yüksek lisans tezinde ise Osmanlı cilt sanatının asırlar içindeki gelişimi ve cilt sanatı hakkında verilen genel bilgilerin ardından İstanbul’da bulunan muhtelif müze ve kütüphanelere ait XVI. yüzyıl ciltleri incelenerek dönemsel özellikleri ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Ayşen Karakoç’a ait **Beyazıt Devlet Kütüphanesi’nde Bulunan Şemseli Yazma Kur’an Ciltleri**²¹ isimli yüksek lisans tezinde ise 9 adet şemseli cilt incelenerek süsleme kompozisyonu ve teknikleri değerlendirilmiştir.

Ayla Güleç’in **Topkapı Sarayı Kütüphanesindeki Seçilmiş Klasik Şemse Cilt Kapakları**²² konulu yüksek lisans tezinde ise Topkapı’da bulunan muhtelif kitaplıklara ait ciltlerden seçilmiş 20 adet örnek incelenmiştir.

1.4. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Tarihi

Yapımı muhtemelen 1465’te başladığı kabul edilen Topkapı Sarayı’na, Beyazıt’taki eski saraydan dolayı Sarây-ı Cedîd-i Âmire de denilmiş, ardından deniz tarafında bulunan ve yanlarına yerleştirilen toprak sebebiyle Toplu Kapı diye anılan köşkün isminden dolayı Top Kapısı Sarayı adı kullanılmaya başlanmıştır²³. 31. Osmanlı padişahı Sultan Abdülmecid’e kadar dört yüz yıla yakın bir süre Osmanlı padişahlarının ikametgâhı, imparatorluğun yönetim merkezi, devlet adamlarının yetiştirildiği eğitim yeri ve Osmanlı sanatının yönetildiği sanat merkezi olmuştur²⁴. Cumhuriyet’in ilânıyla müze haline getirilen Saray’da Enderun ve Küçük Oda Mektebi’ne mensup ağaların namaz kıldığı Ağalar Cami ve Küçük Oda Mescidi 1925 yılında restore edilerek kütüphaneye çevrilmiştir. Daha sonra Saray’ın muhtelif köşk ve dairelerinde bulunan yazmalar ve levhalar burada toplanmıştır²⁵.

Günümüzde Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi’nde her biri sarayda bulunduğu yerin adıyla anılan 13 adet kitaplık bulunmaktadır²⁶. Bunlar; Revan Köşkü Kitaplığı, Hazine Kitaplığı, Bağdat Köşkü Kitaplığı, Emanet Hazinesi Kitaplığı, Sultan Mehmed Reşad (V. Mehmed) Kitaplığı, Tiryal Hanım Kitaplığı, Medine Kitaplığı, Koğuşlar Kitaplığı, III. Ahmed

²⁰ H. Cahit Karadana, **16. YY Türk Kitap Kapılarının Özellikleri**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1990.

²¹ Ayşen Karakoç, **Beyazıt Devlet Kütüphanesi’nde Bulunan Şemseli Yazma Kur’an Ciltleri**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010.

²² Ayla Güleç, **a.g.t.**, İstanbul, 2007.

²³ Z. Tarım Ertuğ, “Topkapı Sarayı”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C:41, İstanbul, 2012, s.256.

²⁴ Filiz Çağman, “Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi”, **Siyaset Dergisi**, Sayı:85, s.7.

²⁵ İsmet Binark, “**Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi...**”, s.722.

²⁶ Zeynep Atbaş, “Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C:41, İstanbul, 2012, s.263.

Kitaplığı, Hırka-ı Saadet Kitaplığı, İsfendiyaroğulları Kitaplığı, Yeni Gelen Yazmalar Kitaplığı ve Gayri İslamî Yazmalar Kitaplığı'dır²⁷.

Kütüphane, din, tarih, edebiyat ve fen gibi çeşitli konularda yazılmış yaklaşık on sekiz bine yakın bir koleksiyona²⁸ sahip olup bunlar içinde en erken tarihli yazmalar VIII-IX. yüzyıllara ait kûfi hatla parşömen üzerine yazılı Mushaflardır²⁹. Ayrıca minyatürlü eserlerinin zenginliğiyle göz dolduran kütüphanede 451 kitap ve albüm içinde 13.535 adet minyatür yer almaktadır. Dünya üzerinde bu miktarda minyatür barındıran başka bir kütüphane daha yoktur³⁰. Dolayısıyla kütüphane bünyesindeki eserler, içerik bakımından kıymetli yazmalar olmanın yanında hat, tezhib, minyatür, cilt gibi kitap sanatları yönünden de birer sanat hazinesidir.

Saray Kütüphanesi'nde yer alan Gayri İslamî eserlerin kataloğu D. Adolf Deissmann tarafından 1933'te, Türkçe, Farsça ve Arapça yazmaların kataloğu ise Fehmi Ethem Karatay tarafından 1961-1969 yılları arasında yayımlanarak arşivlenmiştir³¹.

---

²⁷ İsmet Binark, "Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi...", s.717.

²⁸ İsmet Binark, "Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi...", s.718.

²⁹ Zeynep Atbaş, a.g.md., s. 264.

³⁰ Kemal Çığ, Topkapı Sarayı ve Türk-İslam Sanatları, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2011, ss. 36-37.

³¹ Zeynep Atbaş, a.g.md., s.264.

2. TÜRK-İSLAM CİLT SANATI

2.1. Cildin Tanımı ve Tarihçesi

Cilt hakkında muhtelif tanımlar mevcuttur. Buna göre deri anlamında Arapça bir kelime olan cilt, bir mecmua veya kitabın yapraklarını bir arada toplu olarak tutabilmek ve dağılıp kaybolmasını önlemek amacıyla tahtadan, deriden yahut kâğıt veya bezle kaplanmış mukavvadan yapılan koruyucu kapağa verilen isimdir³². Cilt sanatı ile meşgul olan cilt ustasına ise “mücellit” adı verilir.

Ciltte, inek ve koyun derilerinin yanı sıra geyik derisi de kullanılmakla birlikte oğlak ve keçi derisi cilde en uygun deriler olarak bilinmektedir³³.

Ciltlerin yapılış amacı yazılı eserlerin sayfalarını bir araya toplamak, kolayca kullanılmasını sağlamak, dış etkilerden eseri korumak ve estetik bir görünüş sağlamaktır.

Kâğıdın icadından önce, papirüs ve balmumu levhalara yazılan eserler iplerle bağlanmış tahta kapaklar ile korunmuştur. Daha sonra bunların yerini alan parşömenler katlanarak formalar elde edilmiştir³⁴. Başlarda papirüste olduğu gibi yalnızca bir yüzüne yazı yazılan parşömenler, zamanla iki yüzüne de yazılacak şekilde tabaklanarak sertleştirilmiş ve ikiye katlanmış halde sırtlarından birbirine dikilerek günümüzdeki kitap formuna ulaşılmıştır³⁵. Kâğıdın icadı ise MS I. Yüzyıl sonlarında Çin’e nispet edilse de son yıllarda yapılan kazılar sonucu bundan çok daha erken tarihli kâğıt örneklerine rastlanmıştır. Zira İç Moğolistan’da bulunan kaba kenevir kâğıdı Batı Hun devrine (MÖ 206-MS9) aittir ve şimdiye dek çıkarılan en eski örnek olma özelliğine sahiptir³⁶. Dolayısıyla Çin’in bu konudaki gelişmişliğinin yanında, kâğıdın icadının bundan çok daha eskilere dayandığını kabul etmek gerekmektedir. Kâğıdın yaygınlaşmasıyla birlikte gelişen ciltçilik, zamanla sanatsal bir boyut kazanmıştır.

Günümüzdeki şekliyle deri kaplı ilk Türk ciltleri, Doğu Türkistan’a yerleşen Uygur Türklerine aittir. Türklerin cilt sanatını Çin’den aldığını ileri sürenler varsa da Çinlilere ait kitapların ciltli olmayıp tomar şeklinde yapıldığı göz önüne alındığında bunun mümkün

³² A. Saim Arıtan, “Ciltçilik”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C:7, İstanbul, 1993, s.551; C. Esat Arseven, “Cild”, **Sanat Ansiklopedisi**, C:1, İstanbul, 1983, s.341.

³³ Elanur Kızılsağak, “Kitabın Gelişiminden Ciltlemeye”, **İstanbul Aydın Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi**, Sayı 5, İstanbul, 2017, s.17.

³⁴ M. Esiner Özen, **Yazma Kitap Sanatları Sözlüğü**, İ.Ü. Fen Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Prof. Dr. Nazım Terzioğlu Basım Atölyesi, İstanbul, 1985, s.10.

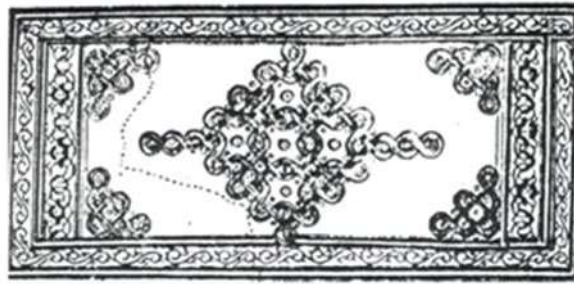
³⁵ Orhan Öcal, **Kitabın Evrimi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1971, s.70.

³⁶ Jonathan M. Bloom, **Kâğıda İşlenen Uygarlık (Kâğıdın Tarihi ve İslam Dünyasına Etkisi)**, Çev.: Zülal Kılıç, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2020, s.57.

olmadığı anlaşılmaktadır³⁷. Karahoça’da bulunan örnekler de bu görüşü doğrular niteliktedir. Zira bu ciltler, zencerek, şemse ve köşebentleri itibariyle Selçuklu ciltleriyle büyük benzerlik göstermektedir³⁸.

Çizim 1-2: Karahoça’da bulunan Uygur ciltleri, 8-9. Yüzyıl (A.S. Arıtan’dan).

Çizim 3: Karahoça’da bulunan üçüncü Uygur cildi (A.S. Arıtan’dan).

IX. yüzyılda Abbasi Halifesi Mu’tasım Billah (833-842) ‘ın davetiyle Samarra’ya yerleşen Uygur Türkleri, burada yaptıkları ciltlerle bu sanatı geliştirmiş ve bu sayede cilt sanatı İslam dünyasına yayılmıştır. İslam cildinin günümüze ulaşan ilk örnekleri, yine bir Türk devleti olan Tolunoğulları (808-905) dönemine aittir³⁹.

Daha sonraki dönemlerde İslam cilt sanatı Fatımîler, Gazneliler ve Büyük Selçuklular eliyle devam etmiştir. XI. yüzyılda Anadolu’ya gelen Selçuklular, cilt sanatındaki bilgi birikimlerini, estetik anlayışlarını ve maharetlerini de beraberlerinde getirmiş, geliştirmiş ve XII.-XIV. yüzyıllar arasında bu alanda eşsiz güzellikte örnekler ortaya koymuşlardır. Anadolu

³⁷ M. Esiner Özen, **Yazma Kitap Sanatları...**, s.10.

³⁸ A. Saim Arıtan, **Karamanoğulları Cild San’atı**, Destegül Kültür ve Sanat Derneği, Konya, 2017, s.5.

³⁹ Zeren Tanındı, “Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi’nde Ortaçağ İslam Ciltleri”, **Topkapı Sarayı Müzesi**, Sayı: 4, İstanbul, 1990, s.117.

Selçuklularına ait en erken cilt örneği ise 549/1154 tarihli “Kitabu’l- Garibeyn fi’l- Kur’ân ve’l- Hadis” isimli eserin kapağında görülmektedir⁴⁰.

Selçuklu döneminde, sanatın her alanında olduğu gibi cilt sanatında da Orta Asya’dan gelen kültürel izleri görebilmekteyiz. Türklerin mahir olduğu deri işlemeciliğinin en güzel örnekleri olan ciltler, Uygur döneminden başlayan ve Anadolu’ya uzanan bu kültürel izlerin bir yansımasıdır. Genellikle keçi derisi kullanılmış ve kahverenginin değişik tonları tercih edilmiştir. Selçuklu cildinin en önemli özelliklerinden birisi ön ve arka kapaklarda ayrı ayrı motifli şemselerin bulunmasıdır. Örneğin; ön kapakta rumî tezyinat varken arka kapakta yuvarlak şemse kullanılmıştır⁴¹. Ön ve arka kapaklarda ayrı motiflerin kullanılması zengin bir süsleme yeteneği ve estetik anlayışın tezahürüdür. XII. ve XIII. yüzyıllarda yuvarlak olan şemseler uçlara eklenen salbeklerin etkisiyle zamanla ovalleşmiştir. Geometrik desenlerin hâkim olduğu bu dönemin cilt kapaklarında, yazılara pek rastlanmasa da soğuk damga tarzında yapılan mücellit damgaları bulunmaktadır. İç kapaklarda ise ince deri üzerine sıcak damgalı süslemeler görülmektedir. Diğer İslam ciltlerinde olduğu gibi bu dönemde de sırtlar düzdür, bombeli değildir. Miklepsz kapak nadiren görülürken, sertâb kısmı genellikle boş bırakılmıştır. Döneme ait yazmaların ve dolayısıyla cilt örneklerinin ortaya çıktığı merkez ise Selçuklu payitahtı olan Konya’dır, diyebiliriz.

Anadolu Selçuklu cilt üslubu, XIII. yüzyılın III. çeyreğinden itibaren Memlükler, XIV. yüzyıldan itibaren başta Karamanoğulları ve İlhanlılar olmak üzere Anadolu Beylikleri ile devam ederek Osmanlı cilt sanatına geçiş sağlamış⁴² ve Fatih devrine dek etkisini sürdürmüştür.

Erken Osmanlı dönemine ait sanat niteliği taşıyan en eski örnek Sultan II. Murad adına hazırlanan musiki konulu eserin cildidir⁴³. Fatih devriyle XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren cilt sanatında Osmanlı üslubu gelişerek özgünleşmiştir⁴⁴. Bu dönemde saray nakkaşhanesinde hazırlanan ciltlerde siyah deri⁴⁵, beyzilemiş şemselerde ise kıvrım dallara tutunan goncalar, rumîler, nilüfer çiçekleri ve ıtır yaprakları, katı’ süslemeli iç kapak tasarımları ön plana çıkmaktadır.

⁴⁰ A. Saim Arıtan, “Anadolu Selçuklu Cilt San’atının Özellikleri”, **I-II. Millî Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Seminerleri Bildirileri**, Konya, 1993, s.183.

⁴¹ A. Saim Arıtan, “Anadolu Selçuklu Cilt Sanatı”, **Türkler**, C:7, Ankara, 2002, s.933.

⁴² A. Saim Arıtan, “Türk Deri İşlemeciliği Bağlamında Türk Cilt Sanatı”, **38.Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi**, Ankara, 2008, 131.

⁴³ Zeren Tanındı, “Türk Cilt Sanatı (Kitap Kapları)”, **Başlangıcından Bugüne Türk Sanatı**, Ankara, 1993, s.422.

⁴⁴ Kemal Çığ, “Türk Kitap Kapları”, **Türkiyemiz Dergisi**, Sayı: 9, 1973, s.9.

⁴⁵ Mine Esiner Özen, **Türk Cilt Sanatı**, s.21.

II. Bayezid döneminde ise klasik deri ciltlerin yanı sıra, çaharkûşe denilen iki renkli, küçük kareli ya da çubuklu ipek kumaşlardan yapılmış ciltlere rastlanmaktadır⁴⁶. Ayrıca bu dönemde motifler daha ince bir işçilik kazanmış ve ciltlerde vişne rengi deri kullanılmaya başlanmıştır⁴⁷.

XVI. yüzyılın başlarında tahta geçen Yavuz Sultan Selim, kısa süren saltanatına rağmen kazandığı büyük zaferler sonrası fethettiği bölgelerin sanatkâr ve sanat eserlerini İstanbul'a getirerek Osmanlı sanatına yön veren bir dönemi başlatmıştır. Bu bağlamda Yavuz dönemi Klasik Dönem için bir hazırlık evresi olarak kabul edilebilir.

Osmanlı cilt sanatının zirvesini teşkil eden XVI. yüzyıl ciltlerinde, her renkte deri örneğine rastlanmaktadır. Jean Chesneau XVI. yüzyıl Edirne'sinden bahsederken "her renk deri ve sahtiyan mükemmel bir şekilde işleniyor" ifadesini kullanmıştır⁴⁸. Bu dönemin süslemelerinde de oldukça çeşit görülmektedir. Stilize edilmiş gonca, ıtır yaprağı, bulut, tepelik, penç, ortabağ, tığ, narçiçeği, altılı çiçek, kaplan çizgisi ve beneği, tırtıllı yaprak gibi motiflere yer verilmiştir⁴⁹. Ayrıca saz üslubu olarak bilinen kökten uzanıp ince dallar üzerinde kıvrılarak süzülen hançerî yapraklar ve hatailerden oluşan bezeme kompozisyonu dönemin öne çıkan özellikleri arasındadır. XV. yüzyılın katı' süslemeleri inceliip zenginleşerek ve motif zemininde renkli deri yahut kumaş kullanılarak XVI. yüzyılda da yer alırken, bazı ciltlerde dış kapaktaki bütün süslemeler farklı deri kullanımıyla birlikte iç kapağa da aynen uygulanmıştır⁵⁰. Cilt üzerindeki şemse ve diğer bölümler daha çok parçalı olarak hazırlanmış olup alttan ve üstten ayırma motiflerle süslenmiştir⁵¹. Bu yüzyılda sıkça kullanılan altın, ezilmiş haliyle fırça yardımı ile sürülerek bezemeler oluşturulmuş yahut zemin kabartmalarında sarı ve yeşil olarak iki farklı tonda kullanılmıştır⁵².

Kapak tasarımında şemseler, salbekli ve oval formludur. Ayrıca şemse ve köşebent arasında kalan kısımların da süslendiğini görmek mümkündür. Dış kenarları çevreleyen bordür kuşakları ise genellikle kartuşlu olarak hazırlanmıştır.

⁴⁶ Mine Esiner Özen, **Türk Cilt Sanatı**, s.36.

⁴⁷ Müjgan Cunbur, "Türklerde Cild San'atı", **Türk Dünyası El Kitabı**, C:2, Ankara, 1992, s.455.

⁴⁸ H. Cahit Karadana, **a.g.t.**, s.28.

⁴⁹ Zeynep Balkanal, "Bilgi ve San'atı Kaplayan Sanat: Ciltçilik", **Türkler Ansiklopedisi**, C:12, Ankara, 2002, s.343.

⁵⁰ Mine Esiner Özen, **Türk Cilt Sanatı**, s.23.

⁵¹ Mine Esiner Özen, **Türk Cilt Sanatı**, s.22.

⁵² Oktay Aslanapa, "Osmanlı Cilt Sanatı", **Türkiyemiz**, Sayı:38, 1982, s. 15.

XVI. yüzyıl sanatının bu denli ilerlemesinde siyasi ve ekonomik gücün yanı sıra, mücellitlerin ilk defa bir ekol halinde toplanmaları ve Osmanlı sarayında zanaatkâr olarak topluluk oluşturmalarının payı büyüktür⁵³.

XVII. yüzyıla gelindiğinde duraklama döneminin etkisiyle ciltlerin kompozisyonunda ve süsleme motiflerinin işlenişinde bariz bir gerileme hissedilmektedir⁵⁴. Köşebent düzenlemeleri kalkmış, yan ve tepeleri çıkıntılı dikdörtgen şeklinde büyük şemseler kapak tezyinatına hâkim olmuştur. Ayrıca kenar bordürlerinin yerini kalın altın zencerekler almıştır. Klasik kompozisyonu devam ettiren örneklerde ise salbekler fazlaca büyük yapılarak XVI. yüzyıldaki zarafet kaybedilmiştir⁵⁵. Ancak Mine Esiner Özen, bunları sanatta bir gerileme olmaktan ziyade yenilik arayışı olarak değerlendirmenin daha uygun olacağını ifade etmektedir⁵⁶.

XVIII. yüzyılda duraklamanın ardından yine klasik dönem üslubuna dönülmüş ve III. Ahmet (1703- 1730) zamanında, bilhassa Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın teşvik ve desteğiyle çok güzel eserler meydana getirilmiştir⁵⁷. Klasik teknik ve motiflerin yanında, kapağın ortasına yerleştirilen gül, lale, sümbül, sıklamen, karanfil, zambak, aynısafa, nergis, kasımpatı, ayçiçeği, mine gibi çiçekler bazen büyük boyutlarda serbest üslupta yerleştirilmiş, bazen de buket yahut bir kurdele ile bağlanmış halde görülmektedir⁵⁸. Realist çiçek ve yapraklardan oluşan şükûfe tarzı süsleme, yekşah tekniği ve barok-rokoko etkisi dönemin karakteristik özelliğidir. Ancak uygulanan bezemeler tamamen Batı tarzı olmayıp geleneksel ile yeninin sentezi olan ve 'Türk Rokokosu' diye adlandırılan tarz ortaya çıkmıştır⁵⁹.

XIX. yüzyılda önceki yüzyılın etkisi devam etmekle birlikte, klasik şemseler genellikle yerini zilbahar tarzı ciltlere bırakmış ve batı tarzı ciltler yaygınlaşmıştır. Ayrıca Yıldız Sarayı mücellithanesinde deri, atlas ve kadife üzerine bir yüzüne Osmanlı saltanat arması, bir yüzüne ay-yıldız basılan yıldız ciltleri yapılmıştır⁶⁰.

⁵³ Kemal Çığ, **Türk Kitap Kapları**, s.15.

⁵⁴ A. Saim Arıtan, "**Ciltçilik**", s.557; Müjgan Cunbur, "**Türklerde Cild ...**", s.456.

⁵⁵ Kemal Çığ, **Türk Kitap Kapları**, s.10.

⁵⁶ Mine Esiner Özen, **Türk Cilt Sanatı**, s.23.

⁵⁷ A. Saim Arıtan, "**Ciltçilik**", s.557.

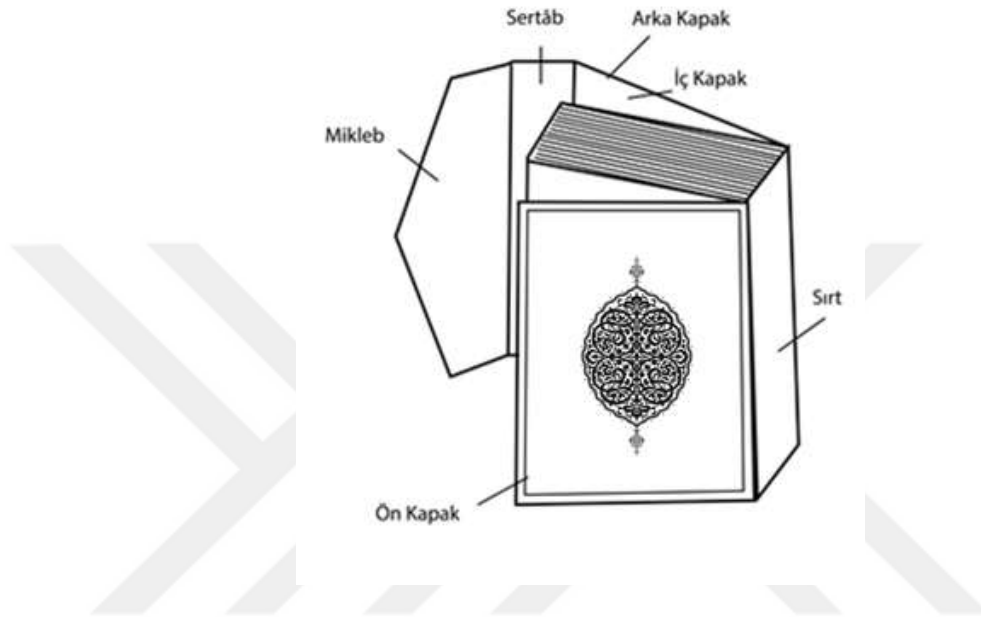
⁵⁸ Savaş Maraşlı, "18-19. Yüzyıl Cilt Sanatı: Yeni Formlar Yeni Konular", **Osmanlı Sanatında Değişim ve Dönüşüm**, Literatürk Academia, 2019, Konya, s.247.

⁵⁹ Gülbün Mesera, "18. ve 19.Yüzyıl Osmanlı Fermanlarında Çiçekler", **Kültür ve Sanat Dergisi**, Sayı:30, 1996, s. 21.

⁶⁰ Mine Esiner Özen, **Türk Cilt Sanatı**, s.24.

XX. yüzyılda birçok gelenekli sanatımız gibi cilt sanatımız da benliğini kaybetmiş, matbu eserlerin çoğalmasıyla eskisi gibi rağbet görememiştir. Sami Okyay, Muhsin Demironat, Emin Barın ve İslam Seçen cilt sanatının son dönem temsilcileri arasında yer almışlardır.

2.2. Cildin Bölümleri

Çizim 4: Cildin Bölümleri (Çizim: Y. Şahin)

Kapaklar: Kitabın alt ve üst kısmını örten bölümlerdir⁶¹. İslam ciltlerinde kapakların ölçüsü sayfalara eşit olup kenarları dışarı taşmaz⁶². Anadolu Selçuklu ciltlerinde ön ve arka kapaklar genellikle farklı şekilde tezyin edilmiş olup bu üslup erken Osmanlı ciltlerine kadar devam etmiştir. Klasik dönemde ise bu uygulama terk edilmiştir.

Sırt: Cildin arka yüzünü teşkil eden bölümdür. İslam ciltlerinde bu bölüm daima süslemesiz olarak düz ve yumuşak yapılmıştır.

Miklep: Alt kapağa bağlı olarak yamuk dörtgen yahut üçgen şeklinde kitabın ağız bölümünü örten ve uç kısmı kitabın iç kapağı ile kapak arasında olan bölümdür⁶³. Asıl görevi

⁶¹ H. Cahit Karadana, **a.g.t.**, s.44.

⁶² Mine Esiner Özen, **Türk Cilt Sanatı**, s.15.

⁶³ Zeynep Balkanal, **a.g.md.**, s. 343.

kitabın yapraklarını korumak olmakla birlikte okunmakta olan sayfayı tekrar bulabilmek için “müş’ir” olarak da kullanılmaktadır⁶⁴.

Sertap: Miklep ile kapak arasında bulunan ve kitabın ön yüzünü muhafaza eden bölüm olup miklebe hareket imkânı sağlar⁶⁵. Sertaplar ilk dönemlerde sade bırakılmış, daha sonraları süslemeli ve nadiren yazılı olarak hazırlanmıştır⁶⁶.

Muhat ve Dudak Payı: Kapakların kolaylıkla açılıp kapanmasını sağlamak amacıyla sırtla kapak arasında bırakılan boşluğa muhat payı; sertapın iki yanında, alt kapak ve miklep boyunca bırakılan mukavvasız deriye dudak payı denilmektedir⁶⁷.

Şiraze: Kitabın yapraklarını muntazam bir şekilde tutan bağ, örgü demektir⁶⁸. Uygulama biçimine göre sıçandışi, sağ sol yolu, tek baklava, çift baklava, geçmeli, alafranga gibi isimler almaktadır.

2.3. Kapağın Bölümleri

Şemse: Arapça güneş anlamındaki şems kelimesinden türeyen şemse, kapakların üzerine yapılan yuvarlak ve beyzî bir motiftir⁶⁹. Kapakların tam ortasında bulunması ve tezyinatın ana unsuru olması sebebiyle bu şekilde isimlendirilmiştir. Anadolu Selçuklu döneminde genellikle geometrik süslemeli yuvarlak şemseler kullanılmıştır. Lakin oval, altıgen ve sekizgen şemselere de rastlanmak mümkündür⁷⁰. XVI. yüzyılda oval ve salbekli olan şemseler, XVII. yüzyıla gelindiğinde dikdörtgen bir form kazanmıştır⁷¹. XVII. ve XIX. yüzyıllarda ise şukûfe tarzı süslemeler, yekşâh ve zilbahar teknikleri klasik şemselerin yerini almıştır⁷².

Salbek: Şemsenin alt ve üst kısımlarının uzantısı olarak yapılan tezyinî unsurdur. Her şemse salbekli olmayıp, salbek düzenlemesi için her zaman bir şemseye ihtiyaç vardır. Anadolu

⁶⁴ A. Saim Arıtan, “Ciltçilik”, s.554.

⁶⁵ A. Saim Arıtan, **Karamanoğulları Cild...**, s.12.

⁶⁶ A. Saim Arıtan, “Ciltçilik”, s.556.

⁶⁷ Mine Esiner Özen, **Türk Cilt Sanatı**, s.13.

⁶⁸ H. Cahit Karadana, **a.g.t.**, s.45.

⁶⁹ Nebi Bozkurt, “Şemse, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C:38, İstanbul, 2010, s.518.

⁷⁰ Ahmet Saim Arıtan, **Anadolu Selçuklu ...**, s.935.

⁷¹ Oktay Aslanapa, **a.g.m.**, ss. 14-16.

⁷² Mine Esiner Özen, **Türk Cilt Sanatı**, s.24.

Selçuklu cildinin son örneklerinde, Beylikler ve Erken Osmanlı döneminde yuvarlak formdan oval şemseye geçişte sıkça kullanılmıştır⁷³.

Köşebent: Kapakların dört köşesinde zencereklere bitişik olarak yapılan tezyinî unsurdur. Köşe çiçeği, köşe bağı gibi manalara gelen köşebente, kenar şemsesi de denilmektedir⁷⁴. Kenarlara paralel çekilen cetvelle üçgen düzenlemeler halinde sade olarak yapılabildiği gibi kapağın iç kısmına bakan yüzeyleri dendanlı olarak, iç ve dış bükey kavisli yahut şemsenin ¼'ünü oluşturacak şekilde farklı formlarda hazırlanmaktadır. Selçuklu ve Beylikler devrinde zengin çeşitleriyle klasik döneme hazırlık evresini teşkil eden köşebentler, XVI. yüzyıl Osmanlı ciltlerinde en güzel örneklerini vermiştir⁷⁵.

Cetvel, Zencerek, Bordür ve Kartuş-Pafta: Kapakların etrafını dört taraftan çevreleyen çizgiye **cetvel** denir. Soğuk ve altın olarak iki şekilde yapılmaktadır.

Yazmaların yapraklarında, ciltlerin kapaklarında, levhaların ve murakka'ların çevrelerinde yapılan zinciri andıran süse **zencerek** denilmektedir.⁷⁶ Bir motifin zincir gibi birbirine eklenmesinden dolayı bu şekilde anılan zencerekler, genellikle 5-6 mm genişliğinde kullanılmıştır. Bir ciltte aynı anda iç içe 4-5 sıra zencerek uygulandığı da görülmektedir⁷⁷.

Kapakları dıştan çevreleyen pervaza **bordür** denir. Bordür tek parça halinde devam ediyorsa **yekpare su**, yüzeyi yuvarlak veya beyzî süslemeler halinde bölünmüşse **kartuş-pafta** olarak isimlendirilmektedir. Bu paftalarda bazen mücellidin ismiyle karşılaşmak mümkündür⁷⁸.

2.4. Cilt Çeşitleri

2.4.1. Malzemesine Göre Cilt Çeşitleri

Deri Cilt: Sağlam ve kolay işlenebilen bir malzeme olan deri, cilt sanatında en çok kullanılan malzemedir. Selçuklu ciltlerinde daha çok keçi derisi (sahtiyan), Osmanlı ciltlerinde sahtiyanın yanında koyun derisi (meşin) de kullanılmıştır⁷⁹. Anadolu Selçuklu cilt kapaklarında

⁷³ A. Saim Arıtan, **Karamanoğulları Cild...**, s.16; A. Saim Arıtan, **Anadolu Selçuklu ... Özellikleri**, s.185; Ahmet Saim Arıtan, **Anadolu Selçuklu ...**, s.936.

⁷⁴ A. Saim Arıtan, **Anadolu Selçuklu ... Özellikleri**, s.184.

⁷⁵ Hacer Kara, **a.g.t**, s.42.

⁷⁶ Hasan Özönder, "Zencirek (Zencerek)", **Ansiklopedik Hat ve Tezhip Sanatları Deyimleri, Terimleri Sözlüğü**, Konya, 2003, s.220.

⁷⁷ A. Saim Arıtan, "Anadolu Selçuklu ve Bu Üslubu Taşıyan Cildlerde Zencirek Tipolojisi Denemesi", **İstem**, Yıl:1, Sayı:1, Konya, 2003, s.84.

⁷⁸ Mine Esiner Özen, **Türk Cilt Sanatı**, s.17.

⁷⁹ A. Saim Arıtan, "**Türk Deri İşlemeciliği...**", s.134.

kahverenginin çeşitli tonlarında olan deriler, klasik dönemle birlikte her renkte karşımıza çıkmaktadır.

Kâğıt (Ebrulu) Cilt: Ciltleri kaplayan kâğıtlar genellikle ebrulu olarak hazırlanmıştır. Ebrulu kâğıtlar hemen her devirde alt ve üst kapakla birlikte miklep üzerinde, cilt yan kâğıdında ve mahfazalarda kullanılmıştır⁸⁰. XIX. yüzyıldan itibaren ise ebrulu kâğıtların yanı sıra süslemesiz kalın karton kâğıt ve kendinden desenli Avrupaî kâğıtlar da tercih edilmiştir⁸¹.

Kumaş Cilt: Mukavva üzerine keten, ipekli veya kadife kumaş kaplanarak yapılan ciltlerdir⁸². Bu kumaşlar cilt yapımı için özel olarak dokunmamış, İstanbul, Bursa gibi şehirlerde dokunan yahut Çin ve Şam'dan getirilen kumaşların parçaları cilt üzerinde kullanılmıştır⁸³.

Çarkuşe Cilt: Ortası kadife veya desenli, işlemeli kumaşlarla kaplanmış ve kenarları ise köşelerde üçgen köşebentler oluşturacak şekilde deri ile çevrilmiş ciltlerdir⁸⁴.

Murassa (Mücevherli) Cilt: Fildişi, sedef, firuze, mine, mercan, yakut, zümrüt, inci ve elmas gibi değerli taşlarla bezenmiş ciltlerdir⁸⁵. Genellikle Kur'ân-ı Kerîmlerde uygulanmıştır⁸⁶.

2.4.2. Süsleme Tekniğine Göre Cilt Çeşitleri

Soğuk Cilt Tekniği: Motiflerden müteşekkil kalıpların doğrudan cilt üzerine baskı ile uygulandığı ve oluşan kabartma motiflerin altın kullanmaksızın deri renginde bırakıldığı ciltlerdir⁸⁷.

Altan Ayırma Tekniği: Motiflerin deri renginde bırakılarak zeminin altına boyandığı süsleme tekniğidir⁸⁸.

⁸⁰ Mine Esiner Özen, **Türk Cilt Sanatı**, s.36.

⁸¹ Hacer Kara, **a.g.t**, s.44.

⁸² A. Saim Arıtan, **"Ciltçilik"**, s.553.

⁸³ Mine Esiner Özen, **Türk Cilt Sanatı**, s.35.

⁸⁴ A. Saim Arıtan, **"Ciltçilik"**, s.553.

⁸⁵ Mine Esiner Özen, **Türk Cilt Sanatı**, s.37.

⁸⁶ A. Saim Arıtan, **"Ciltçilik"**, s.553.

⁸⁷ H. Cahit Karadana, **a.g.t**, s.47.

⁸⁸ A. Saim Arıtan, **Konya Dışındaki Müze ve Kütüphanelerde Bulunan Selçuklu ve Selçuklu Üslubunu Taşıyan Cild Kapakları**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Konya, 1992, s.5.

Üstten Ayırma Tekniği: Süsleme yapılacak zemin deri renginde bırakılıp motif yüzeylerinin altınlanması tekniğidir⁸⁹.

Mülevven Tekniği: Bu teknikte, şemse, salbekler, köşebentler ve bordür, kapakta kullanılan esas deriden başka renkte bir deri ile kaplanır ve üzerlerine motifler basılarak aynı zemin üzerinde farklı renk deri uygulaması elde edilir⁹⁰.

Mülemma Tekniği: Motiflerin hem zeminlerinin hem de kabartmalı kısımlarının altınlanmasıyla yapılan süslemedir. Bu durumda motifler ve zeminde farklı tonda altın kullanılabilir⁹¹.

Katı'(Müşebbek) Tekniği: Deri dantel gibi incecik oyulduktan sonra farklı renkte bir deri veya kumaş zemine yapıştırılarak elde edilir. Katı' tekniği ile üretilen ciltler ince işçilik içerdiği ve kolay yıpranabildiğinden, uzun ömürlü olmalarını sağlamak amacıyla genellikle iç kapaklarda kullanılmıştır⁹².

Zilbahar Tekniği: XVIII. yüzyıl sonunda ve özellikle XIX. yüzyılda görülen zilbahar ciltler, ezme altınla, fırça kullanılarak geometrik çizgiler çizilmiş, kesişen hatlar arasına ise yıldız ve noktaların yerleştirilmesiyle oluşmaktadır. Kafes de denilen bu süslemelerin altın çizgilerden başka bazen süslemeli eğrilerle bazen de saz yolu yapraklarla yapıldığı görülmektedir⁹³.

Yazma ve Yekşâh Tekniği: Deri kapakların sıvama varak altın yahut ezme altın sürülmek suretiyle kaplanmasına **yazma tekniği** denilmektedir⁹⁴. Aynı şekilde süslenen ciltlerin yekşâh diye tabir edilen demir bir aletle çizgiler, muhtelif nokta tezyinatları ve motifler halinde çukurlaştırılmasına ise **yekşâh tekniği** adı verilmektedir⁹⁵. XVIII. yüzyılda olgunluğa ulaşmış olarak sıklıkla gördüğümüz bu teknik, ender de olsa XVI. yüzyılda yapılmış ciltlerde de karşımıza çıkmaktadır⁹⁶.

Simdûzî ve Zerdûzî Tekniği: Süslemeler kalıpla basılarak ya da fırça ile sürülerek yapılmanın yanında altın, gümüş yahut ipek iplikle işlenerek de uygulanabilmektedir. Deri,

⁸⁹ İsmet Binark, **Eski Kitapçılık...**, s.11.

⁹⁰ H. Cahit Karadana, **a.g.t.**, s.48.

⁹¹ A. Saim Arıtan, "**Ciltçilik**", s.552.

⁹² Safiye Morçay, **Türk Sanatında Katı'**, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2014, s.33.

⁹³ Mine Esiner Özen, **Türk Cilt Sanatı**, s.30.

⁹⁴ İsmet Binark, **Eski Kitapçılık...**, s.9.

⁹⁵ H. Cahit Karadana, **a.g.t.**, s.51.

⁹⁶ **a.g.t.**, s.50.

kumaş veya kadife üzerine gümüşle yapılan işlemeli ciltlere **simdûzî cilt**, altın sırma ile işlemeli ciltlere ise **zerdûzî cilt** adı verilmektedir⁹⁷.

Lâke Tekniği: Adını “lak” (vernik) kelimesinden alan lake ciltlerde kapağın yapıldığı mukavva veya deri perdahlanıp tamamen pürüzsüz hale getirilerek verniklenmektedir. Bu cilalı yüzey altın ve boya ile bezendikten sonra cam gibi parlak bir yüzey elde edilinceye kadar vernikleme işlemi devam etmektedir⁹⁸. Muhtemelen lake malzemesinin dayanıksızlığına bağlı olarak günümüze ulaşan en eski örnekleri XV. yüzyıla dayandırılabilen bu tarz ciltlerin en parlak dönemi XVIII. yüzyıl olmuştur⁹⁹.

---

⁹⁷ Mine Esiner Özen, **Türk Cilt Sanatı**, s.27-28.

⁹⁸ A. Saim Arıtan, “**Ciltçilik**”, s.553.

⁹⁹ Mine Esiner Özen, **Türk Cilt Sanatı**, s.32.

3. TOPKAPI SARAYI MÜZESİ EMANET HAZİNESİ KİTAPLIĞI'NDA BULUNAN XVI. YÜZYIL KUR'ÂN-I KERÎM CİLTLERİ (KATALOG)

Eser No: 1

Envanter No: EH 58

Fotoğraf No: 1-3

Hattat: Abdullah b. İlyas

Müzehhip: Bayram b. Dervîş

Mücellit: -

Ketebe Tarihi: 930/ 1523-24

Cildin Tarihi: XVI. Yüzyıl

Malzeme: Bordo Deri

Eserin Tanımı: Eser, 25x16,5 cm ölçülerinde olup 477 varaktır. Aharlı krem renk kâğıt üzerine siyah mürekkep kullanarak harekeli nesihle 11 satır halinde yazılmıştır. Saray kâtip ve nakkaşlarınca Kanuni Sultan Süleyman adına hazırlanmıştır¹⁰⁰.1b ve 2a sayfalarında zahriye tezhibi, 2b ve 3a sayfalarındaki serlevhalarda ise Fatiha ve Bakara Suresi'nin ilk beş ayeti yer almaktadır. Sure başları, güller ve duraklar da aynı üslupla tezhiplenmiş, sayfa kenarlarına altın cetveller çekilmiştir. Eser sonunda iki müzehhip madalyon bulunmaktadır. Cildi bordo deriden yapılmıştır.

Eserin Cilt Özellikleri: Bordo deriden cildin ön ve arka kapakları aynı şekilde tezyin edilmiştir. Kapakların ortasında salbekli ve dilimli oval şemse, köşelerde köşebentler, kenarlarında kartuşlu bir bordür kuşağı ve zencerekli cetveller yer almaktadır. Cilt kalıpla basılarak mülevven ve üstten ayırma tekniğinde süslenmiş olup mülevvenlik siyah deri ve zeminin mavi renge boyanmasıyla elde edilmiştir. Ayrıca şemse, salbekler, köşebentler ve bordür kısmı gömme olarak hazırlanmıştır. Arka dış kapakta hafif yıpranmalar söz konusu olmakla birlikte genel olarak sağlam durumdadır.

¹⁰⁰ Fehmi Edhem Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça...*, s.217.

Kapağın ortasında yer alan gömme şemse dilimli ve oval biçimlidir. Şemse merkezinde sapları birbirine eşkenar dörtgen oluşturacak şekilde birleşen dört hatai motifi bulunmaktadır. Hataileri alttan ve üstten düğüm yapan iki adet bulut motifi çevrelemektedir. Ayrıca çapraz ekseninde dört adet düğüm halinde, dört adet S kıvrımı yaparak serbest dolantı bulut motifi yerleştirilmiştir. Bunun dışında kalan yüzey neredeyse boş yer kalmayacak şekilde ince kıvrım dalların taşıdığı hatai grubu çiçekler, penç ve yapraklarla bezenmiştir. Siyah derinin yanı sıra bulutların oluşturduğu düğümlerin içleri maviye boyanarak mülevvenlik verilmiş, motifler üstten ayırma tekniği ile süslenmiştir. Şemse etrafı iki sıra altınla tahrirlenip dilimlerin etrafına kısa ve uzun tığlar çekilmiştir.

Salbekler, tahrirle şemseye birleştirilmiştir. Beş yapraklı palmet formundadır. Salbeklerin yüzeyinde bir bulut motifi kıvrılarak bir hataiye bağlanmakta ve adeta onun yapraklarıymış görünümü vermektedir. Etrafında uzanan kıvrım dallar üzerinde ise hatai, penç ve yapraklar yer almaktadır. Gömme salbeklerde üstten ayırma tekniği ile birlikte mülevvenlik siyah deri ve bulutun ortasında kalan kısmın maviye boyanmasıyla elde edilmiştir. Etrafı iki sıra altın cetvelle tahrirlenerek tığlar ve altın noktalarla süslenmiş, uç kısımlarına tirfil tarzı tığlar çekilmiştir.

Köşebentler, iç ve dış bükey kavisli olup gömme tekniğinde hazırlanmıştır. Yüzeyinde serbest halde bırakılan üçer adet bulut motifi, hatailer ve irili ufaklı çiçekler yer almaktadır. Motifler üstten ayırma tekniği ile süslenmiş olup zemin maviye boyanarak mülevvenlik verilmiştir. Etrafı altınla tahrirlenip tığlar ve altın noktalarla tezyin edilmiştir.

Kapakları dıştan altın cetvel ve sarmal altın zencerekler arasında kalan gömme bir bordür kuşağı çevrelemektedir. Köşelerde ve alt ve üst kenarların tam ortasına gelecek şekilde düğüm halinde bulut motifi yerleştirilmiştir. Bunun dışında tüm yüzeyde serbest bırakılmış birçok bulut motifi yer almaktadır. Geriye kalan boşluklar ise ince kıvrım dalların taşıdığı hatailer, irili ufaklı çiçekler ve yapraklarla bezenmiştir. Düğüm halindeki bulutların ortası ve yan kenarlarda iki bulut arasında kalan alanda zemin maviye boyanmıştır. Ayrıca siyah deri yardımıyla mülevvenlik mevcuttur. Motifler ise üstten ayırma tekniği ile süslenmiştir. Bordür kuşağı kısa kenarlarda ikişer, uzun kenarlarda dörder adet kartuşa ayrılmıştır. Dilimli ve oval formdaki bu kartuşların yüzeyleri yazma tekniği ile kökten çıkıp kıvrımlar yapan saz yaprakları ve çiçeklerle tezyin edilmiştir. Kapakların deri renginde bırakılan kartuşların etrafı altınla tahrirlenmiştir.

Sırt bölümü süslemesizdir.

Sertap, altın ve zencerekli cetveller arasında tek sıra halinde yapılmış kartuşlu bir bordür halindedir. Dikdörtgen formlu ve uçları dilimli olarak iki adet kartuş yapılarak her birine bir ayet gelecek şekilde hatt-ı sülüsle Vâkıa Suresi'nin “Ona ancak tertemiz olanlar dokunabilir. Âlemlerin Rabbinden indirilmiştir.” mealindeki 79-80. ayetleri ¹⁰¹ yazılmıştır. Kartuşların uçlarına salbek süslemesi aynen uygulanmış olup etrafı tahrirlenerek dilim aralarına tığlar çekilmiştir. Bordürün köşe kısımlarına ise birer altın nokta yerleştirilmiştir.

Miklepte ise dış kapaklarda yer alan süslemenin ½'si uygulanmıştır. Ancak buradaki şemse formu dilimli daire olarak yapılmıştır.

İç kapaklar bordo deriden olup ön ve arka kapaklar aynı şekilde tezyin edilmiştir. Kapakların ortasında mülevven ve üstten ayırma olarak hazırlanmış salbekli ve dilimli oval bir şemse, köşelerde köşebentler ve kartuşlu bir bordür kuşağı yer almaktadır.

Dilimli oval şemse yüzeyinde, dikey ve yatay ekseninde düğüm yaparak ortada eşkenar dörtgen şeklinde kapalı bir form oluşturan ve diğerleri serbest bırakılmış bulut motifleri mevcuttur. Geriye kalan alan ise ince kıvrım dallar üzerinde hatailer, hançerî yapraklar ve çiçeklerle bezenmiştir. Şemse zemini maviye boyanarak mülevvenlik verilmiş, motifler ise altınlanarak üstten ayırma tekniğinde hazırlanmıştır. Şemse etrafı altınla tahrirlenerek dilim aralarına kısa tığlar çekilmiştir.

Salbekler, şemseye oranla biraz küçük olup, şemseye aralarında altın tahrir üzerinde rumîlerin olduğu bir ortabağ bulunmaktadır. Şemsenin hemen ucuna fırçayla boyanarak yapılan salbekler stilize üç dilimli palmet şeklinde olup uçlarına ufak birer palmet daha eklenmiştir. Yüzeyi ise karşılıklı palmet ve rumî motiflerinden müteşekkildir.

Köşebentler ise, köşelerde geçmelerden oluşan küçük üçgenler halindedir.

Altın cetveller ve altın sarmal zencerekle belirlenen bordür kuşağı, dilimli dikdörtgen kartuşlara ayrılmıştır, İçlerine fırçayla altın sürülerek yapılan geometrik geçmeli eşkenar dörtgen şeklindeki süslemenin yatay eksenlerindeki uçları S kıvrımlarıyla uzatılmıştır.

Sertap kısmında, kapaklarda yer alan bordür kuşağı tekrar edilerek orta alan üç kartuşa bölünmüştür. Kartuşlar dilimli olup uçlarından düğüm halinde birbirine bağlanmaktadır. Yüzeylerine ise fırçayla altın sürülerek yapılan geometrik geçmeli ve altın noktalardan

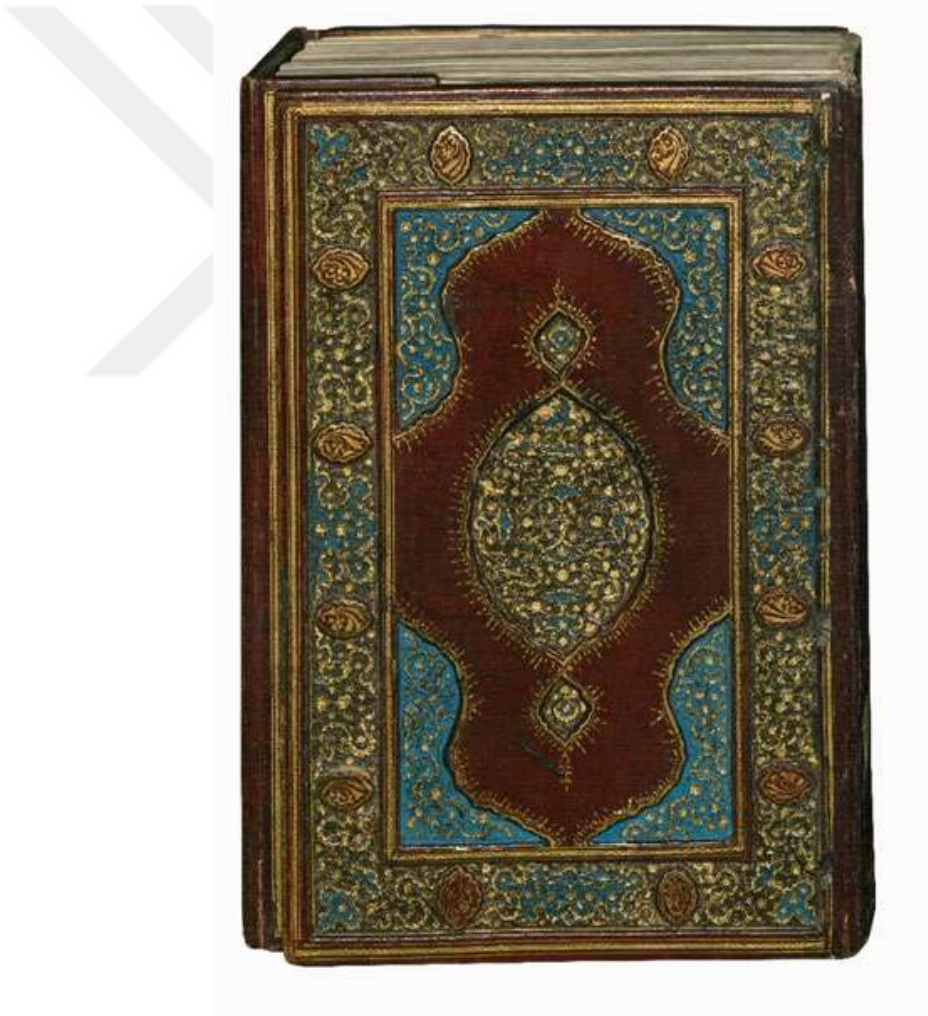
---

¹⁰¹ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, **Kur'ân-ı Kerîm Meâli**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2012, s.536.

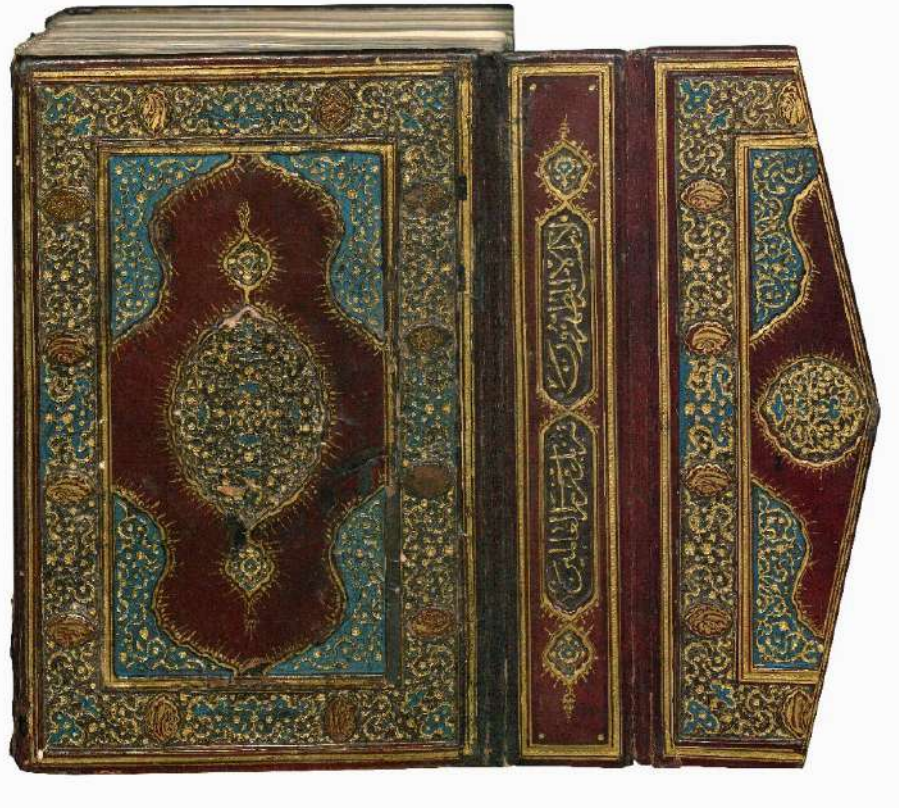
müteşekkil eşkenar dörtgen halinde birer şemse yerleştirilmiştir. Uçları dikey ekseninde S kıvrımlarıyla uzatılmıştır.

Miklep ise dış kapaklarda yer alan süslemenin ½'sinden oluşmaktadır. Ancak buradaki şemse formu ucu hafif uzatılmış daire biçimli olarak yapılmıştır.

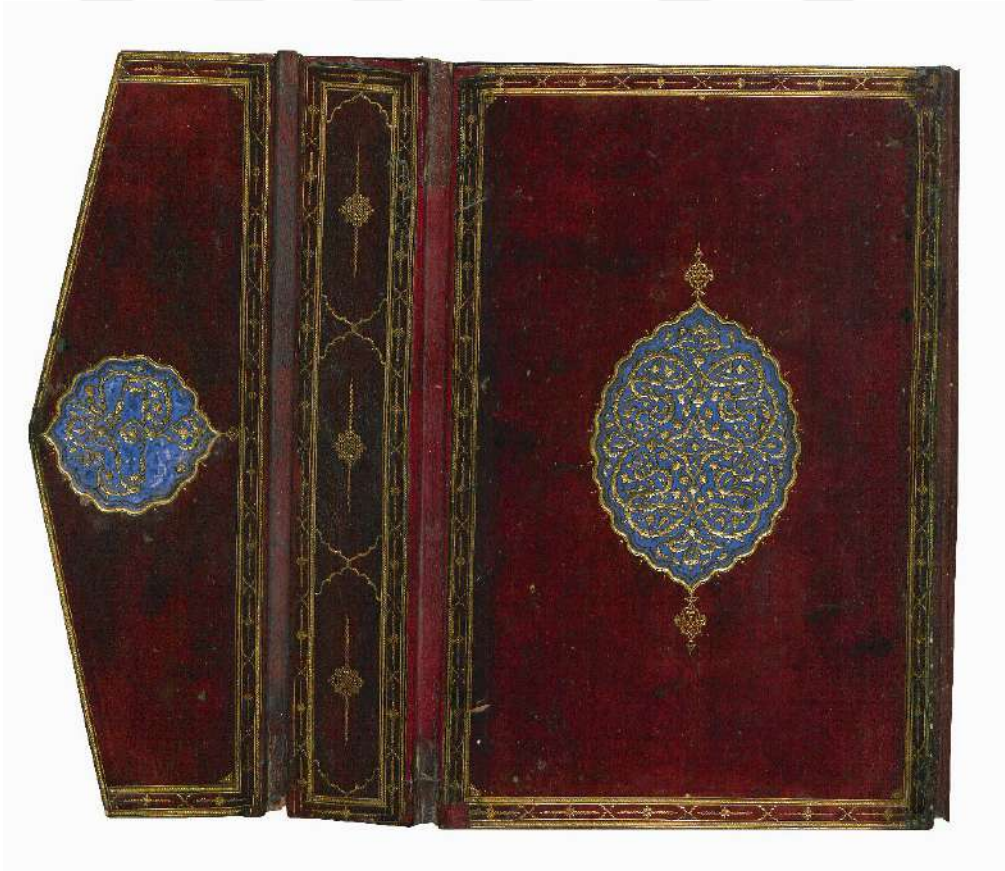
Tarihlendirme: Eser, ketebe kaydına göre Abdullah b. İlyas eliyle 930/ 1523-24 senesinde yazılarak nakkaş Bayram b. Derviş tarafından tezhiplenmiştir. Sultan I. Süleyman adına hazırlanan eserin kapakları günümüze ulaşmıştır.

Fotoğraf No 1: EH 58 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm Ön Dış Kapak

Fotoğraf No 2: EH 58 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm Arka Dış Kapak ve Dış Miklep

Fotoğraf No 3: EH 58 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm İç Kapak ve İç Miklep

Eser No: 2

Envanter No: EH 60

Fotoğraf No: 4-5

Hattat: Selman Ağa

Müzehhip: -

Mücellit: -

Ketebe Tarihi: 14 Cemaziyelâhir 912/ 1 Kasım 1506

Cildin Tarihi: XVI. Yüzyıl

Malzeme: Bordo Deri

Eserin Tanımı: Eser, 31x19,3 cm ölçülerinde olup 348 varaktır. Aharlı krem renk kâğıt üzerine 15 satır olacak şekilde harekeli nesih hatla yazılmıştır. 1a sayfasında zahriye tezhibi, 1b ve 2a sayfalarında müzehhep serlevha bulunmaktadır. Sure başları, cüz ve durak işaretleri de aynı üslupla mavi ve altın kullanılarak tezhiplenmiştir. 303b sayfasında Kur'ân'ın faziletlerinden ve fevâitten bahseden bir risale yer almaktadır¹⁰². Cildi bordo deriden yapılmıştır.

Eserin Cilt Özellikleri: Bordo deriden yapılmış dış kapağın ortasında salbekli oval bir şemse, köşelerde köşebentler, iki sıra sarmal zencerek ve altın cetveller arasında kalan kartuşlu bir bordür kuşağı bulunmaktadır. Şemse, salbek ve köşebentler kalıpla basılarak mülemma tekniği ile yapılmıştır. Bordür kuşağında ise mülevven ve alttan ayırma teknikleri birlikte uygulanmıştır. Mülevvenlik kahverengi deri ile sağlanmıştır. Ön ve arka kapakları aynı şekilde tezyin edilen cilt, genel olarak sağlam durumdadır.

Kapakların ortasında yer alan dilimli oval şemsenin yüzeyinde çapraz eksenlerde S şeklinde kıvrımlar yapan dört adet bulut motifi bulunmaktadır. Bunun dışında kalan alan ise hatailer ve saz yaprakları ile bezenmiştir. Gömme olarak yapılan şemseler mülemma tekniği ile süslenmiştir. Etrafı altın cetvel ile tahrirlenip dilim aralarına tığlar çekilmiştir.

Salbekler, beş yapraklı palmet formundadır. Şemsenin hemen ucuna yerleştirilen gömme salbekler altın tahrir ve üzerinde yer alan rumî şeklindeki bir ortabağla şemseye

¹⁰² Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça...**, s.215.

bağlanmıştır. Yüzeyinde mülemma olarak hazırlanmış irice bir hatai motifi bulunmaktadır. Etrafi altınla tahrirlenip dilim aralarına tığlar çekilmiştir.

Gömme köşebentler, mülemma tekniği kullanılarak iç ve dış bükey kavisli ve dilimli olarak yapılmıştır. Yüzeyinde iki adet serbest dolantı bulut motifi yer almaktadır. Kalan kısımlar ise şemsede olduğu gibi ince kıvrım dallar üzerinde hançeri yapraklar ve hatailerle bezenmiştir. Etrafi tahrirlenip, dilim aralarına altın tığlar çekilmiştir.

Kapaklar dışta kalanı daha kalın olmak üzere iki altın sarmal zencerek ve altın cetveller arasında kalan bordür kuşağı ile çevrelenmektedir. Köşelerde ve kenar yüzeylerin tam orta kısmında düğüm yapan, diğerleri ise serbest bırakılan bulut motifleri tezyinata hâkimdir. Bulutların aralarında kalan boşluklar ise kıvrım dalların taşıdığı yapraklar, penç ve hatai grubu çiçeklerle doldurulmuştur. Mülevven ve alttan ayırma teknikleri birlikte kullanılmış olup mülevvenlik kahverengi deri ile verilmiştir. Ayrıca kısa kenarlara ikişer, uzun kenarlara üçer adet hatai motifi yerleştirilmiştir. Kalıpla basılarak elde edilen bu iri hatailer şeklinde olup mülemma tekniğinde yapılmıştır.

Sırt kısmı süslemesizdir.

Sertap, iki altın cetvel arasında altın sarmal zencerek ile çevrelenerek dikey bir bordür halinde hazırlanmıştır. Yüzeyi uçları dilimli üç kartuşa bölünmüştür. Altta ve üstte yer alan kartuşların ortasında yazma tekniği ile yapılmış geometrik geçmeli bir süsleme bulunmaktadır. Ortada kalan kartuşun yüzeyine ise alttan ayırma tekniği kullanılarak sülüs hatla “Ona ancak tertemiz olanlar dokunabilir. O, âlemlerin Rabbinden indirilmiştir.” mealindeki¹⁰³ Vâkıa Suresi 79-80. ayetler yazılmıştır. Kartuş araları tığlarla süslenmiştir.

Miklep, kapaklarda yer alan süslemenin ½’sinden oluşmaktadır. Ancak burada bulunan şemse dilimli daire formundadır.

Bordo deriden iç kapakların ortasında dilimli ve salbekli oval bir şemse bulunmaktadır. Şemse merkezinde dört hatai motifi, sapları eşkenar dörtgen oluşturacak şekilde birleşerek ortada kapalı bir form oluşturmaktadır. Bu alanın içinde ise çapraz eksende birleşmiş daha küçük dört hatai yer almaktadır. Etrafına yatay olarak hançerî yapraklar arasına bir adet hatai yerleştirilerek eşkenar dörtgen formu verilmiştir. Şemse yüzeyinin sağ ve sol kısımlarına dikey eksende ortasından düğümlenmiş ve kıvrımlar yaparak neredeyse tüm alanı kaplayan iki adet bulut motifi yerleştirilmiştir. Bunların dışında kalan yüzeyler kıvrım dalların taşıdığı hatailer,

¹⁰³ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, **Kur’ân-ı Kerîm Meâli**, s.536.

irili ufaklı çiçekler ve yapraklarla bezenmiştir. Alttan ayırma tekniği kullanılarak süslenmiş olup ön ve arka kapaklar aynı şekilde tezyin edilmiştir. Şemse etrafı altınla tahrirlenerek dilim aralarına tığlar çekilmiştir.

Salbekler, şemseye oranla büyük olup altın tahrir ve üzerinde rumîlerin yer aldığı bir ortabağla şemseye bağlanmıştır. Beş dilimli palmet şeklinde düzenlenen salbeklerin yüzeyinde bulut ve kıvrım dallar üzerinde penç ve hatailer bulunmaktadır. Alttan ayırma tekniği ile süslenmiş olup altınla tahrirlenerek dilim aralarına tığlar yerleştirilmiştir.

Kenarlar ise iki altın cetvel arasında yer alan altın sarmal zencerek ile çevrelenmiştir. İç kısımda kalan cetvel köşelerden paralel olarak çekilerek üçgen yüzeyler oluşturulmuştur.

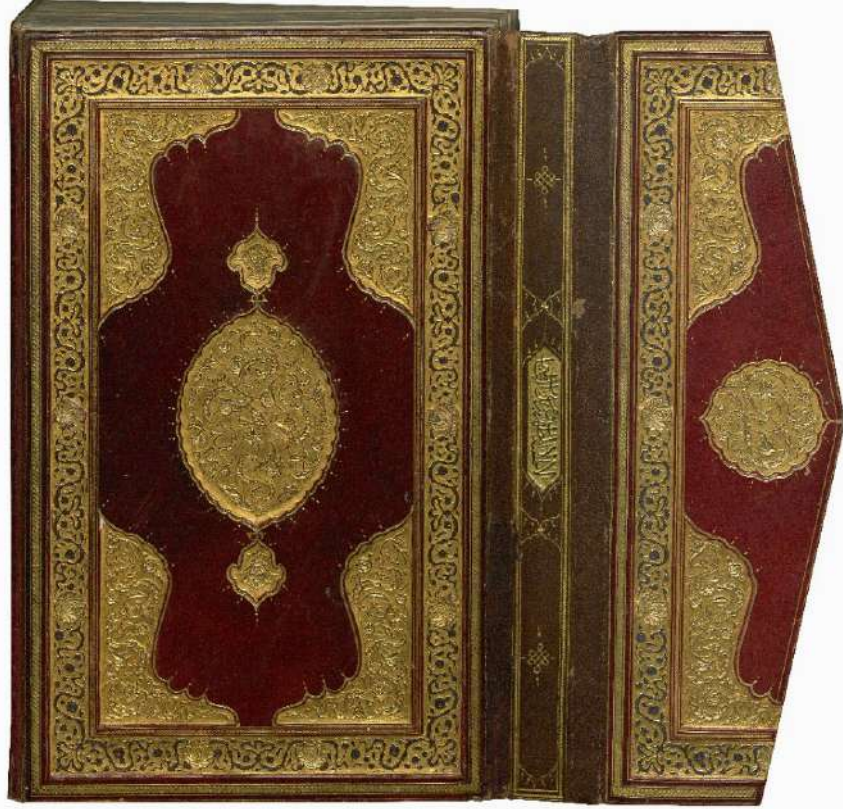
Kahverengi deri ile yapılan sertap kısmı, iki altın cetvel arasında yer alan altın sarmal zencerek ile çevrelenmiştir.

Miklep, kapaklarda yer alan süslemenin ½'sinden oluşmaktadır. Ancak burada bulunan şemse dilimli ve dairevî formdadır. Yüzeyinde, alttan düğümlenerek yukarı doğru kıvrımlar kaparak yükselen bir adet bulut motifi yer almaktadır. Geriye kalan kısımlar ise kıvrım dallar üzerinde hatai, penç ve yapraklarla doldurularak yüzeyde neredeyse hiç boş yer bırakılmamıştır.

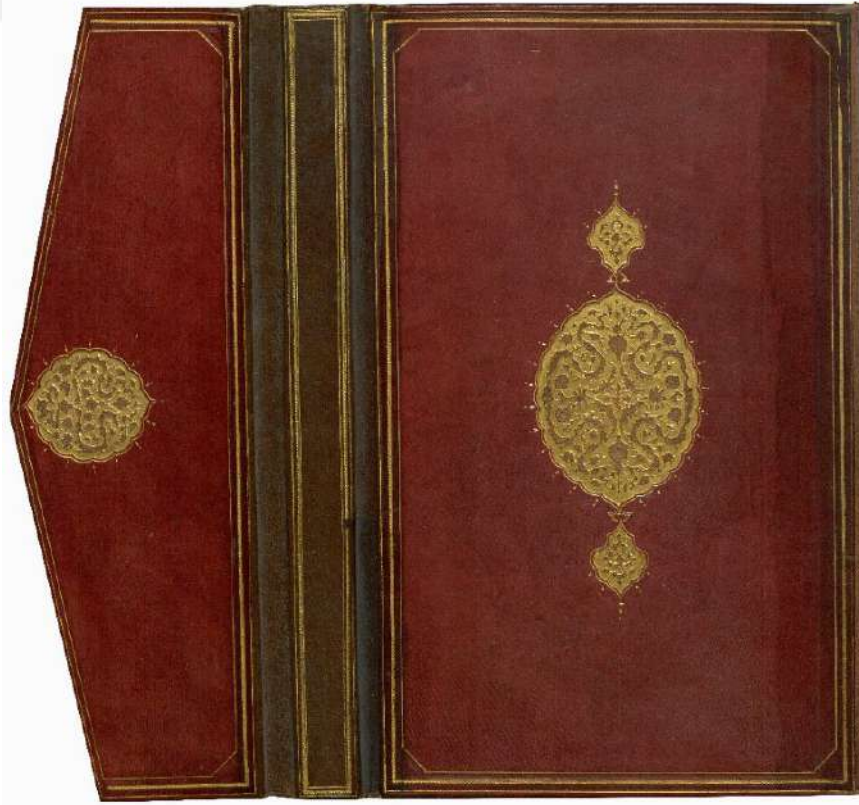
Tarihlendirme: Eser, ketebe kaydında yer alan bilgiye göre Saray-ı Atîk ağalarından Selman Ağa eliyle 14 Cemaziyelâhir 912/ 1 Kasım 1506'da yazılmıştır¹⁰⁴. Cilt üzerinde yer alan saz üslubu hataili ve bulut ağırlıklı motifler ve süsleme teknikleri XVI. yüzyıl özelliği göstermektedir. Eserin iç kapakları, Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde bulunan 1572 tarihli Beyazıt 12 envanter numaralı Kur'ân-ı Kerîm 'in iç kapakları¹⁰⁵ ile süsleme, kompozisyon ve teknik bakımından birebir aynıdır.

¹⁰⁴ Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça...**, s.215.

¹⁰⁵ Ayşen Karakoç, **a.g.t.**, s.53.

Fotoğraf No 4: EH 60 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm Arka Dış Kapak ve Dış Miklep

Fotoğraf No 5: 60 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm İç Kapak ve İç Miklep

Eser No: 3

Envanter No: EH 64

Fotoğraf No: 6-7

Hattat: Muhammed Şerif

Müzehip: -

Mücellit: -

Ketebe Tarihi: 983/ 1575-76

Cildin Tarihi: XVI. Yüzyıl

Malzeme: Koyu ve Açık Kahverengi Deri

Eserin Tanımı: EH 64 envanter numaralı eser 36x23,5 cm ölçülerinde olup 303 varaktır¹⁰⁶. Aharlı kâğıt üzerine harekeli sülüsle 12 satır olarak yazılmıştır. 1b ve 2a sayfalarında karşılıklı simetrik olarak hazırlanmış kırmızı, yeşil, mavi ve altınla müzehip bir serlevha bulunmaktadır. Surebaşı, cüz ve hizb gülleri ile duraklar ise altınla tezhiplenmiş olup sayfa kenarı cetvellerinde de altın kullanılmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'in dış kapakları koyu kahverengi, iç kapakları ise açık kahverengi deriden yapılmıştır.

Eserin Cilt Özellikleri: Mülemma tekniğinde hazırlanmış olan koyu kahverengi deri cildin ön ve arka kapakları aynı şekilde tezyin edilmiştir. Her iki dış kapağın da ortasında salbekli birer şemse, köşelerinde köşebentler, kenarlarında kartuşlu bordürler bulunmaktadır. Bu kısımdaki süslemeler kalıpla iki seferde basılmıştır. Eserin cildi genel olarak sağlam durumdadır.

Oval formda hazırlanan şemsenin kenarları bir büyük ve iki küçük dilimler halindedir. Şemse yüzeyinde yer alan iki bulut motifi yatay ve dikey ekseninde düğümlenmiş ve bu şekilde ortada oluşan eşkenar dörtgenin içerisine dört yapraklı bir çiçek yerleştirilmiştir. Bunun dışında kalan yerler ise ince kıvrım dallar üzerine hatai, penç ve yapraklarla bezenmiştir. Şemse etrafı tahrirle belirlenmiştir.

¹⁰⁶ Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça...**, s.125.

Şemseyle orantılı büyüklükte tasarlanan salbekler, şemsenin hemen ucunda yer almaktadır. Beş dilimli palmet formunda olan salbeklerin içi ise hatai, gonca ve pençlerle süslenmiş ve etrafı tahrirlenmiştir.

Köşebentler şemsenin $\frac{1}{4}$ 'ü ve salbeklerin yarısını oluşturacak şekilde hazırlanmış olup yüzeyi kıvrım dallar, hatai, penç, yaprak ve bulut motifleriyle tezyin edilmiştir. Köşebent hatları tahrir çekilerek belirlenmiştir.

Şemse, salbek ve köşebentler dışında kalan yüzey de mülemma tekniğinde olup kıvrım dalların taşıdığı hatai grubu çiçekler, irili ufaklı dört ve beş yapraklı pençler, goncalar ve rumîlerle bezenmiştir. Ancak bu alanda kullanılan altın farklı tonda tercih edilerek şemse, salbek ve köşebentlerden ayrılmıştır.

Kapaklar uzun kenarlarda üç, kısa kenarlarda iki adet dikdörtgen formlu ve aralarında küçük, dilimli olarak tasarlanmış kartuşlu bir bordürle çevrelenmiştir. Mülemma tekniğindeki kartuşların içleri kıvrım dallar üzerine penç ve yapraklarla, dilimli küçük kartuşların içleri ise dört yapraklı pençlerle süslenmiştir.

Sırt bölümünde süsleme bulunmamaktadır.

Sertap kısmında dikey olarak üç adet dikdörtgen, dört adet dilimli formlu kartuşlara yer verilmiştir.

Miklepte ise kapak süslemesinin $\frac{1}{2}$ 'si uygulanmıştır.

Açık renk kahverengi deriden yapılan iç kapaklarda katı' ve mülemma tekniği birlikte uygulanmış olup ön ve arka kapak tasarımı aynıdır. Her iki kapağın ortasında katı' süslemenin olduğu dikdörtgen alan, mülemma tekniğinde bir bordür, dışında katı' kartuşlu bordür ve zencerekli bir cetvel ile çerçevelemiştir.

Kapakların en dışında iki sıra altın cetvel arasında bulunan sarmal zencerekli bir cetvel bulunmaktadır. Ardından ise kısa kenarda iki, uzun kenarda üç sıra dikdörtgen formlu ve aralarında uçları dilimli olarak hazırlanmış kartuşlar yer almaktadır. Bu kartuşların içleri kıvrım dalların taşıdığı rumî ve palmet motifleriyle katı' olarak hazırlanmıştır. Uzun kenarların ortasında yer alan dikdörtgen kartuşlar ile dilimli küçük kartuşların zemini yeşil, diğer kartuşlar ise mavi zeminli olup üzerlerindeki süslemeler altınla boyanmıştır. Altın cetvel ile çevrelenen kartuşlu bordür ile merkezde yer alan dikdörtgen tasarımlı süslemenin arasında ise kıvrım dalların taşıdığı hatai, penç ve yapraklarla süslenmiş mülemma tekniğinde bir bordür yer almaktadır.

İç kapakların ana süslemesi olan merkezdeki dikdörtgen alan, eşkenar dörtgen, dikdörtgen ve beş yapraklı palmet şeklinde bölünmüştür. Turkuaz, mavi, turuncu ve siyah zemin üzerine kıvrım dalların taşıdığı palmet ve rumî motifleri katı' tekniğinde işlenerek süslemeler altın ile boyanmıştır.

Sertap alt ve üstte yatay olarak tek sıra sarmal zencerek ve altın cetvel içinde üç adet dikdörtgen, dört adet dilimli küçük kartuş ile tezyin edilmiştir. Katı' tekniğindeki bu kartuşlar kapaktakilerle aynıdır.

İç kapak miklebi ise kapağın ½'sini oluşturacak şekilde katı' süslemelidir.

Tarihlendirme: Ketebe kaydı bulunan eser, 983/ 1575-76 yılında Muhammed Şerif eliyle yazılmıştır¹⁰⁷. Cilt, üzerinde bulunan süsleme kompozisyonu ve mülemma-katı' birlikteliğinden yola çıkılarak istinsah dönemiyle uygun görüldüğünden XVI. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilebilir. Ayrıca aynı koleksiyon içinde yer alan çalışmamız dahilindeki 1581 tarihli EH 66 envanter numaralı eserin iç ve dış kapaklarıyla kompozisyon bakımından neredeyse aynıdır. Ancak dış kapaklarda farklı olarak şemse içinde kullanılan bulutlu tasarım EH 66'da şemse dışında kullanılmıştır. Bunun yanında benzer cilt örneklerine EH 66 numaralı eserin incelemesi altında ayrıntılı olarak bahsedilmiştir.

---

¹⁰⁷ Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça...**, s.125.

Fotoğraf No 6: EH 64 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm Arka Dış Kapak ve Dış Miklep

Fotoğraf No 7: EH 64 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm İç Kapak ve İç Miklep

Eser No: 4

Envanter No: EH 66

Fotoğraf No: 8-9

Hattat: Muhammed b. Ahmed el-Halilî et-Tebrizî

Müzehhip: -

Mücellit: -

Ketebe Tarihi: 989/ 1581

Cildin Tarihi: XVI. Yüzyıl

Malzeme: Koyu ve Açık Kahverengi Deri

Eserin Tanımı: Eser, 39,5x26,5 cm ölçülerde olup 351 varaktır¹⁰⁸. Aharlı kâğıt üzerine bir satırı yıldız bir satırı siyah mürekkeple olmak üzere 10 satır halinde harekeli nesihle yazılmıştır. 1b ve 2a sayfalarında karşılıklı olarak müzehhep zahriye bulunmaktadır. 2b ve 3a sayfalarında yer alan serlevhada Fatiha Suresi altınla yazılıdır. Sayfa kenarı cetvelleri altın, kırmızı, yeşil ve mavi ile yapılmış, sure başı ve güller altın kullanılarak tezhiplenmiştir. Dış kapakları koyu kahverengi deri, iç kapaklar ise açık kahverengi deriden yapılmıştır.

Eserin Cilt Özellikleri: Koyu kahverengi deri üzerine mülemma tekniği ile hazırlanan cildin ön ve arka kapakları aynı üslupla süslenmiştir. Dış kapakların ortasında salbekli ve dilimli oval bir şemse, köşelerinde köşebentler etrafında tek parça halinde çevrelenen bitkisel süslemeli bir bordür yer almaktadır. Buradaki süslemeler kalıpla iki seferde basılmıştır. Sonrasında cildi dıştan çerçeveleyen altın cetvel arasında kalan kartuşlu bir bordür ve en dışta ise iki cetvel arasında sarmal zencerek bulunmaktadır. Eserin sırtı bordo deri ile tamir edilmiş olup cildi genel olarak sağlam durumdadır.

Kapağın ortasında yer alan şemsenin merkezinde sapları birbirine eşkenar dörtgen oluşturacak şekilde bağlanmış olan dört hatai motifi ve çapraz olarak onu çevreleyen rumîler bulunmaktadır. Şemsenin yatay ve dikey ekseninde kıvrım dallar üzerinde kesişen rumîlerin ucunda birer lotus yer alırken, kıvrım dalların taşıdığı penç, hatai, yaprak ve rumîler tezyinatın

¹⁰⁸ Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça...**, s.127.

ana öğelerini oluşturmaktadır. Şemse etrafı tahrirle belirlenmiştir. Ayrıca şemsede kullanılan altın farklı tonda tercih edilerek diğer süslemelerden ayrılmıştır.

Salbekler, şemse ile orantılı büyüklükte olup birbirlerinden ayrı olarak yapılmışlardır. Beş yapraklı palmet şeklindeki salbek içleri iri birer hatai motifi ile süslenmiş ve etrafı tahrirlenmiştir.

Köşebentler, şemsenin $\frac{1}{4}$ 'ünü oluşturacak şekilde tasarlanmış olup uçlarında yarım salbek bulunmaktadır. Köşebent yüzeyi kıvrım dallar üzerinde yer alan rumî, hatai, irili ufaklı çiçek ve yaprak motifleriyle bezenmiştir. Tahrir çekilerek hatları belirlenmiştir.

Şemse ve köşebentler arasında kalan kısımlar da mülemma tekniğiyle bezenmiştir. Bu alanda yatay ve dikey ekseninde birer tane düğümlenmiş halde, aralarda ise serbest dolaşan bulut motifleri bulunmaktadır. Ayrıca genel tezyinata uygun olarak kıvrım dallar, hatai, gonca, penç ve yapraklarla süslenmiştir.

Dikdörtgen olarak belirlenen bu alan, üzerinde penç ve yaprakların olduğu S şeklinde hareket eden kıvrım dal ile bezenmiş ve mülemma tekniğiyle hazırlanmış bir bordürle çevrelenmiştir. Daha sonra iki altın cetvel arasında dikdörtgen ve dilimli küçük kartuşların olduğu bir bordür yer almaktadır. Bu kartuşların içleri ise genel tezyinatla uyumlu halde mülemma ve helezonlar halindeki kıvrım dalların taşıdığı hatai, gonca, penç ve yapraklarla süslenmiştir. En dışta yer alan altın cetveller arasındaki sarmal zencerek ile kapak tasarımı tamamlanmıştır.

Sırt bölümünde herhangi bir süsleme bulunmazken bordo deri ile tamir edildiği görülmektedir.

Sertap, kapaktaki kartuşlu süslemenin iki altın cetvel arasına dikey olarak yerleştirilmesiyle hazırlanmıştır. Altta, üstte ve ortada yer alan dilimli kartuşların aralarında ikişer sıra dikdörtgen kartuş bulunmakta ve içleri kıvrım dallar, hatai grubu çiçekler ve yapraklarla süslemelidir.

Miklepte ise dış kapaklarda yer alan süslemenin $\frac{1}{2}$ 'si uygulanmıştır.

İç kapaklarda açık kahverengi deri üzerine katı' ve mülemma teknikleri birlikte kullanılmış olup ön ve arka kapaklar aynı üslupla hazırlanmıştır. Her iki kapağın da ortasında katı' süslemenin olduğu dikdörtgen bir alan, mülemma tekniğinde bir bordür, dışında katı' kartuşlu bordür ve sarmal zencerekli bir cetvel bulunmaktadır.

İç kapakların merkezindeki dikdörtgen alan, daire, dikdörtgen ve palmet şeklinde bölünmüştür. Turkuaz, mavi, kırmızı ve siyah zemin üzerine kıvrım dalların taşıdığı palmet ve rumî motifleri katı' tekniğinde işlenerek süslemeler altın ile boyanmıştır. Bu alanın çevresinde mülemma olarak hazırlanmış, kıvrım dalların taşıdığı penç ve yapraklarla süslenmiş bir bordür yer almaktadır. Ardından ise kısa kenarda iki, uzun kenarda üç adet dikdörtgen formlu ve aralarında uçları dilimli olarak hazırlanmış küçük kartuşlar bulunmaktadır. Bu kartuşların içleri kıvrım dallar üzerinde rumî ve palmet motifleriyle katı' olarak hazırlanmıştır. Dikdörtgen kartuşların zemini mavi, dilimli küçük kartuşların zemini yeşil olup süslemeler altınla boyanmıştır. Bir sıra sarmal zencerek ve üç sıra altın cetvel çekilerek iç kapaklar tamamlanmıştır. Ayrıca arka iç kapağın yan kâğıdıyla birleştiği kısmın bordo renkli deriyle tamir edildiği görülmektedir.

Sertap kısmı, bir sıra altın cetvel ve bir sıra sarmal zencerekli cetvel arasında, iç kapak tasarımında yer alan katı' süslemenin tekrar edilmesiyle oluşan bir bordür halinde hazırlanmıştır. Burada mavi, turkuaz, kırmızı ve siyah zemin üzerine yerleştirilen kıvrım dal, rumî ve palmet motifleri altın ile boyanmıştır.

Miklep süslemesi ise, kapak tasarımının ½'sini oluşturmaktadır.

Tarihlendirme: EH 66 numaralı Kur'ân-ı Kerîm, ketebe kaydına göre 989/ 1581 yılında Muhammed b. Ahmed el-Halilî et-Tibrizî tarafından yazılmıştır¹⁰⁹. Tuhfe-i Hattâtîn'de yer alan bilgiye göre Sultan III. Murad döneminde Mushaf yazımıyla görevlendirilmiş olup kırk Mushaf yazdığı bilinmektedir¹¹⁰. Esere ait cildin ise XVI. yüzyılda yaygın olarak kullanılan bir üslupla hazırlandığı, süslemeleri ve tekniği bakımından dönemin özelliklerini yansıttığı görülmektedir. Eserin, çalışmamız dâhilinde yer alan EH 64 ve EH 154 numaralı eserler ile kompozisyon birlikteliği bulunmaktadır. Ayrıca mülemma dış kapakları ve katı' iç kapakları ile Mevlâna Müzesi'nde bulunan 1043 envanter numaralı Kur'ân-ı Kerîm¹¹¹'in ve Topkapı Sarayı Müzesi'nde bulunan K 40¹¹² ile M 71¹¹³ envanter numaralı eserlerle benzerlik göstermektedir. Bunun yanında Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde bulunan Beyazıt 14 envanter numaralı¹¹⁴ ve 17 envanter numaralı Kur'ân-ı Kerîm¹¹⁵'lerin dış kapağı ile kompozisyon

¹⁰⁹ Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça...**, s.127.

¹¹⁰ Müstakimzâde Süleyman Saadettin Efendi, **Tuhfe-i Hattâtîn**, TC Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul, 2011, (Hazırlayan: Mustafa Koç), s.349.

¹¹¹ Hacer Kara, **a.g.t.**, ss.589-591.

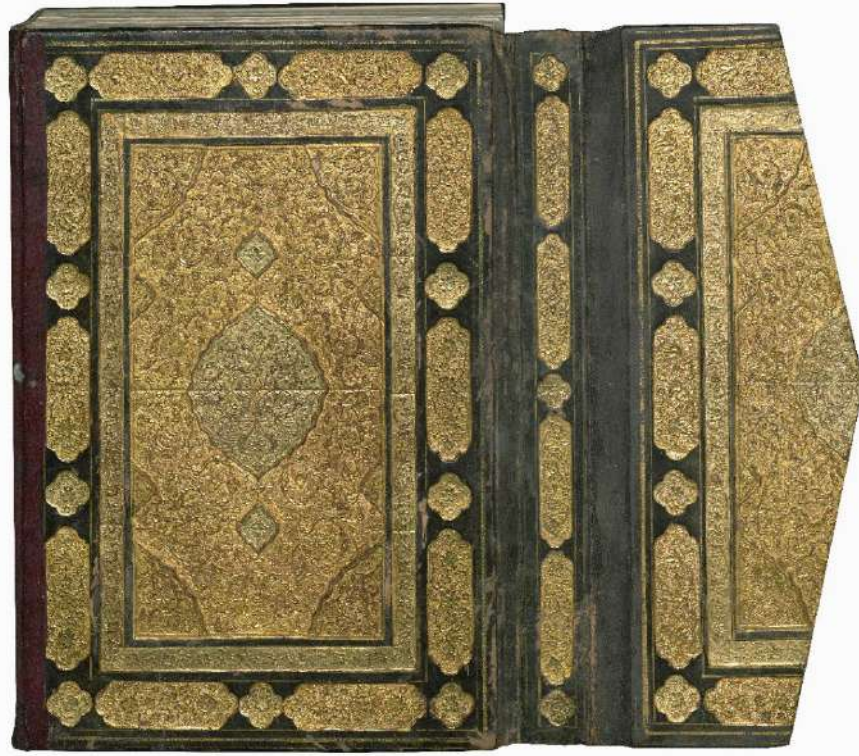
¹¹² Ayla Güleç, **a.g.t.**, ss.10-16.

¹¹³ **a.g.t.**, ss.99-105.

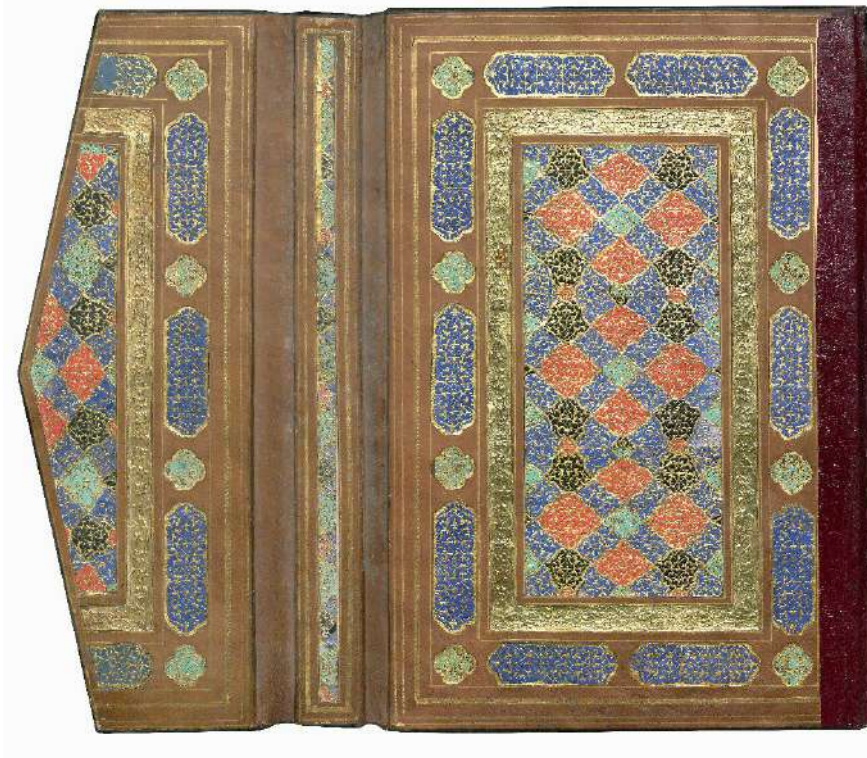
¹¹⁴ Ayşen Karakoç, **a.g.t.**, ss.76-77.

¹¹⁵ **a.g.t.**, ss.109-110.

bakımından neredeyse aynıdır. Ancak 17 envanter numaralı eserde farklı olarak kartuş bölümünde yazıya yer verilmiştir.

Fotoğraf No 8: EH 66 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm Arka Dış Kapak ve Dış Miklep

Fotoğraf No 9: EH 66 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm İç Kapak ve İç Miklep

Eser No: 5

Envanter No: EH 67

Fotoğraf No: 10-13

Hattat: Celâleddîn Abdülazîz

Müzehip: Muhammed Haydar

Mücellit: -

Ketebe Tarihi: 960/ 1553

Cildin Tarihi: XVI. Yüzyıl

Malzeme: Koyu Kahverengi Deri

Eserin Tanımı: Eser, 59,5x 38,5 cm ölçülerinde olup 249 varaktır¹¹⁶. Muhtelif renklere boyanmış aharlı kalın kâğıt üzerine 12 satırı hatt-ı nesih, 3 satırı hatt-ı sülüs olmak üzere üstübeç, siyah ve altın kullanılarak yazılmıştır. 1b ve 2a sayfalarında yaldızla müzehip zahriyede üstübeç mürekkeple yazılan ayetler, 2b ve 3a sayfalarında aynı üslupla Kur'an hakkında hadisler yer almaktadır. 3b ve 4a sayfalarında ise lacivertin hâkim olduğu serlevhada üstübeç mürekkeple Fatiha Suresi yazılıdır. Bazı sayfaların kenarları halkarî tekniğinde tezhiplenmiş, sure başları, güller ve duraklar altınla bezenmiştir. Eserin kapakları ise koyu kahverengi deriden hazırlanmıştır.

Eserin Cilt Özellikleri: Koyu kahverengi deri üzerine girift bir süslemeyle iç içe geçmiş katı' ve mülemma teknikleri birlikte kullanılarak ön ve arka kapakları aynı üslupla süslenmiştir. Kapakların ortasında dikdörtgen olarak belirlenen tezyinî alanda dilimli şişkin oval ve dikdörtgen dilimlerden müteşekkil kartuşlar oluşturulmuştur. Oval kartuşların uçları eşkenar dörtgen oluşturacak şekilde dört hatai motifi yerleştirilmiş olup ortadaki boşlukta yine katı' tekniği uygulanmıştır. Hatailerin etrafında çapraz ekseninde dört rumî ile belirlenen eşkenar dörtgen biçimli alan ise mülemma olarak hazırlanmıştır. Hatailerden uzanan ince dallara katı' olarak goncalar, yapraklar ve pençer yerleştirilmiştir. Lacivert zeminli katı' süslemelerin ortasındaki eşkenar dörtgen biçimli alan turkuaz; turkuaz zeminli katı' kartuşların ortasındaki alan ise siyah olarak tasarlanmıştır. Dilimli dikdörtgen şeklindeki kartuşlarda ise turuncu zemin üzerine katı' tekniğinde kıvrım dalların taşıdığı rumîler yapılmış ve motifler altınla

¹¹⁶ Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça...**, s.120.

boyanmıştır. Ancak bu kısımlarda kopmalar mevcuttur. Kartuşların arasında kalan yüzey çok sayıda S kıvrımları yapan serbest dolantı bulut motifi ve ince kıvrım dalların taşıdığı penç, gonca, yaprak ve hatailer ile bezenmiş ve mülemma tekniğinde süslenmiştir. Dikdörtgen tezyinî alan altın cetveller arasında kalan altın örgülü zencerek ile çerçevelenmiştir.

Altın cetveller arasında kalan bordür kuşağı, gömme tekniği ile hazırlanan kartuşlara bölünmüştür. Kıvrım dallar üzerinde hatai, penç ve yapraklarla süslenen mülemma tekniğindeki kartuşlar iki farklı formdadır. Bunlardan dilimli dikdörtgen kartuşların içine dilimli oval formlu katı' süslemeler; dilimli yuvarlak kartuşların içlerine ise daire şeklinde katı' süslemeler yapılmıştır. Zeminleri lacivert, turkuaz ve turuncu olarak hazırlanmış ve kıvrım dallar, rumîler ve lotuslardan oluşan süslemeler altına boyanmıştır. Kartuş aralarında kalan boşluklar fırça ile altın sürülerek kıvrım dallar üzerinde rumîler, lotuslar ve noktalarla bezenmiştir. Kapaklar dıştan üç sıra altın cetvel arasında kalın olarak belirlenen sıvama altınla bezenmiş bir cetvelle tamamlanmıştır.

Sırt bölümü süslemesizdir.

Sertap kısmı, altın cetveller arasında tek sıra halinde yapılmış kartuşlu bir bordür halindedir. Dikdörtgen formlu ve uçları dilimli olarak sekiz adet kartuş yapılarak her birine kalıpla desenler basılmış ve kıvrım dallar, pençler, hatailer ve yapraklarla mülemma tekniğinde tezyin edilmiştir. Kartuşların aralarındaki boşluklara ise altın sürülerek rumîler yerleştirilmiştir. Alt ve üst kısımlarda altın cetvelle belirlenen alanlar boyama tekniği ile hazırlanmış olup kökten yükselen dallar üzerinde yapraklar ve çiçeklerle süslenmiştir.

Miklep ise dış kapaklarda yer alan süslemenin ½'si uygulanmıştır.

İç kapaklar koyu kahverengi deriden olup ön ve arka kapaklar aynı şekilde tezyin edilmiştir. Kapakların ortasında katı' olarak hazırlanmış dikdörtgen bir tezyinî alan ve kısa kenarlarda altın cetveller arasında bir bordür kuşağı yer almaktadır.

Dikdörtgen alanın ortasında küçük ve büyük olmak üzere dilimli yuvarlak ve palmet şeklinde kartuşlar oluşturulmuştur. Büyük dilimli yuvarlak kartuşlar açık mavi zeminli olup yüzeyine kahverengi, siyah, lacivert ve kırmızı küçük kartuşlar yapılmıştır. Dilimli küçük kartuşların zemini yeşil, açık mavi ve turuncu olarak hazırlanmıştır. Daire kartuşlarda yeşil, palmet biçimli kartuşlarda ise turuncu zemin uygulanmış olup kalan boşluklar lacivert zeminlidir. Altına boyanmış kıvrım dalların taşıdığı rumîler ve lotuslardan müteşekkil katı' süslemeler tüm yüzeyi kaplamaktadır. İç kapaklarda başlayarak miklep kısmında da devam

edecek şekilde üst ve alt kenarlara sıvama altın zeminli bir bordür yapılmış ve içlerine lacivert mürekkep kullanılarak sülüs hatla Bakara Suresi'nin 255-256. ayetleri ve “Sadagallâhu'l Aliyyü'l-Azîm ve sadaga Rasûluhu'l-Nebîyyi'l-Kerîm velhamdülillahi Rabbi'l-âlemîn” yazılmıştır. Dıştan altın ve kırmızı renkte çekilen cetvellerle tamamlanmıştır.

Sertap kısmı altın ve kırmızı renk cetveller ve örgülü zencerek arasında kalan dikey bir bordür halindedir. Yüzeyi boyama tekniğinde yapılan ince kıvrım dalların taşıdığı penç ve yapraklarla bezenmiştir.

Miklep, kapaklarda yer alan süslemenin ½'sinden oluşmaktadır. İç kapaklarda yer alan yazı kuşağı burada da devam etmektedir.

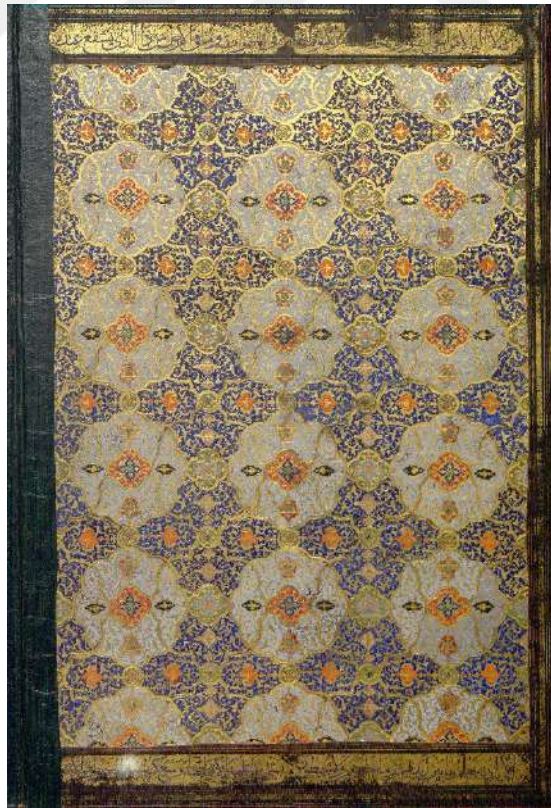
Tarihlendirme: Eser ketebesine göre 960/ 1561-62 senesinde Celâleddîn Abdülazîz tarafında yazılmış ve Muhammed Haydar eliyle tezhiplenmiştir¹¹⁷. Dış kapaklarında kullanılan mülemma ve katı' teknikleri ile bulut ve hatai motifleri, iç kapaklarındaki ince işçilikli katı' süslemeler XVI. yüzyıl sanatına ait zengin estetik anlayışının tezahürü olarak eserin döneminden orijinal olduğuna işaret etmektedir.

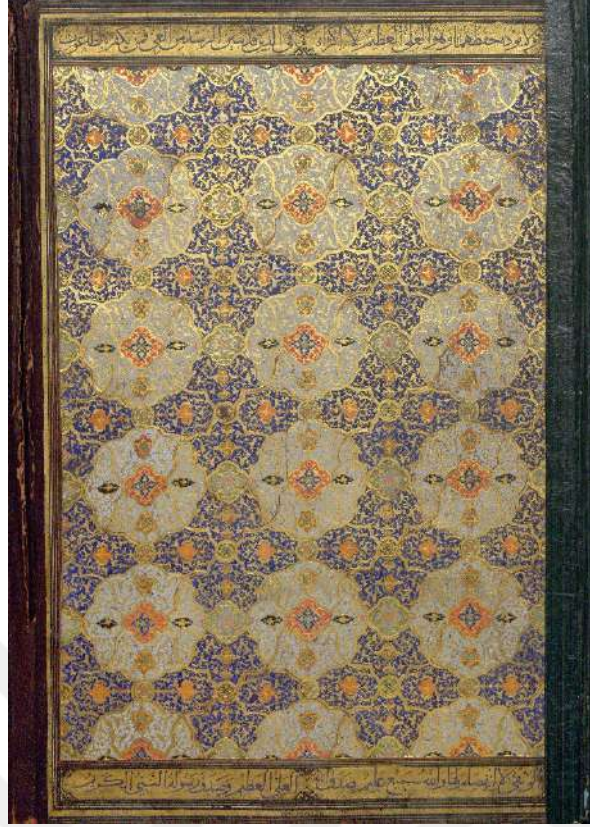
¹¹⁷ Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça...**, s.120.

Fotoğraf No 10: EH 67 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm Arka Dış Kapak ve Dış Miklep

Fotoğraf No 11: EH 67 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm Ön İç Kapak

Fotoğraf No 12: EH 67 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm Arka İç Kapak

Fotoğraf No 13: EH 67 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm İç Miklep

Eser No: 6

Envanter No: EH 70

Fotoğraf No: 14-15

Hattat: Derviş Muhammed b. Mustafa Dede b. Hamdullah b. eş-Şeyh

Müzehhip: -

Mücellit: -

Ketebe Tarihi: 968/ 1560-61

Cildin Tarihi: XVI. Yüzyıl

Malzeme: Siyah ve Bordo Deri

Eserin Tanımı: Eser, 27,8x 18,5 cm ölçülerinde olup 288 varaktır¹¹⁸. Aharlı krem renk kâğıt üzerine harekeli nesihle 14 satır halinde yazılıştır. 1a sayfasında sekiz köşeli yıldızlardan oluşan zahriye sayfası ile, 1b ve 2a sayfalarında Fatıha ve Bakara Suresi'nin ilk beş ayetinin olduğu müzehhep serlevha bulunmaktadır. Sure başları, cüz, aşr ve hizb gülleri tezhiplenmiş, duraklar ve cetveller altınla belirtilmiştir. Eserin dış kapakları siyah, iç kapakları ise bordo deriden hazırlanmıştır.

Eserin Cilt Özellikleri: Ön ve arka kapakları aynı yapılan siyah deri cildin, ortasında soğuk kalıp baskı tekniği ile yapılmış salbekli, dilimli oval birer şemse, köşelerde köşebentler ve iki sıra altın sarmal zencerek arasında tek parça halinde bir bordür bulunmaktadır. Sırt ve sertap kısımlarından kırmızı deri ile tamir edilmiş olup kapaklarda yıpranmalar söz konusudur.

Kapakların merkezinde dilimli oval şemse bulunmaktadır. Soğuk olarak hazırlanan şemsenin yüzeyi saz üslubu denilen kıvrım dalların taşıdığı hatai, penç ve hançeri yapraklar ile bezenmiştir. Şemse etrafı altınla tahrirlenerek dilim aralarına tığlar çekilmiştir.

Salbekler, şemse ile orantılı büyüklükte olup şemsenin hemen ucuna yerleştirilmiş ve aralarına S şeklinde ortabağ yapılmıştır. Beş dilimli palmet formundaki salbek yüzeyinde ise soğuk olarak yapılmış iri birer hatai bulunmaktadır. Salbek etrafı altınla tahrirlenmiş ve dilim aralarına tığlar çekilerek süslenmiştir.

¹¹⁸ Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça Yazmalar...**, s.245.

Köşebentler, iç ve dış bükey kavisli ve dilimli olarak yapılmıştır. İçleri soğuk olarak kıvrım dallar üzerine hatai, hançeri yaprak ve irili ufaklı çiçeklerle tezyin edilmiştir. Etrafı altın tahrirle belirlenerek dilim aralarına tığlar çekilmiştir.

Kapaklar dıştan sarmal zencerek arasında kalan bir bordürle çevrenmektedir. Bordür yüzeyi ise genel tezyinata uyumlu şekilde soğuk olarak saz üslubunda bezenmiştir.

Sırt kısmı süslemesizdir.

Sertapta ise, altın cetveller arasında üzerinde iki adet kartuş bulunan bordür yer almaktadır. Yıpranmış olduğu için süslemesi silinmiş olsa da yazı olduğu anlaşılmaktadır. Kısa kenarlarda ise çizgi halinde tek sıra sarmal zencerek bulunmaktadır.

Miklep, kapaklarda yer alan süslemenin $\frac{1}{2}$ 'sinden oluşmaktadır. Ancak burada bulunan şemse uçlardan hafif uzatılmış daire formundadır.

İç kapaklar bordo deriden, soğuk baskı tekniği kullanılarak yapılmış ve dış kapaklardaki süsleme birebir uygulanmıştır. Kapakların ortasında salbekli ve dilimli oval bir şemse, köşelerde köşebentler ve en dışta bir sıra sarmal zencerek bulunmaktadır.

Kapakların merkezindeki dilimli oval şemsenin yüzeyi kıvrım dalların taşıdığı hatai grubu çiçekler ve hançeri yapraklarla bezenmiş olup etrafı iki sıra altın cetvelle tahrirlenmiştir. Dilim aralarına ise tığlar çekilerek şemse tezyinatı tamamlanmıştır.

Salbekler, şemse ile orantılı büyüklükte olup şemsenin hemen ucuna yerleştirilmiş ve aralarına kurdele şeklinde ortabağ uygulanmıştır. Beş dilimli palmet formundaki salbeklerin ortasında ise irice birer hatai bulunmaktadır. Soğuk olarak yapılan salbekler, altınla tahrirlenerek dilim aralarına tığlar çekilmiştir.

Köşebentler, iç ve dış bükey kavisli ve dilimli olarak tasarlanmıştır. Yüzeyi soğuk olarak saz üslubunda bezenmiştir. Altınla tahrirlenerek belirlenen köşebentlerin dilim aralarına tığlar çekilmiştir.

Kapaklar, kısa ve uzun kenarlarına karşılıklı simetrik olarak birer altın nokta yerleştirildikten sonra iki sıra altın cetvel ve sarmal zencerek ile çerçevelenmiştir.

Sertap kısmı süslemesiz olarak sade bırakılmıştır.

Miklepte ise, iç kapaklarda kullanılan süslemenin $\frac{1}{2}$ 'si uygulanmıştır. Ancak buradaki şemse dairevi formlu ve dilimlidir.

Tarihlendirme: Eser, keebe kaydına göre 968/ 1560-61 senesinde Dervif Muhammed b. Mustafa Dede b. Hamdullah b. eŖ-Ŗeyh eliyle yazılmıŖtır ve cildinin sertap bölümünde kitabe yer almaktadır¹¹⁹. Ancak bu bölüme ait deri yırtıldığı için okunamamaktadır. Eserin, sslemesindeki üslup ve kompozisyon incelendiğinde döneminden orijinal olduğunu söylemek mümkündür. Aynı koleksiyonda yer alan EH 319 envanter numaralı eser ile benzerlik göstermektedir. Ayrıca TİEM’de bulunan 400 numaralı Kur’ân-ı Kerîm’e ait 933/1526-27 tarihli cildin¹²⁰ i ve dıŖ kapakları ile birebir aynıdır.

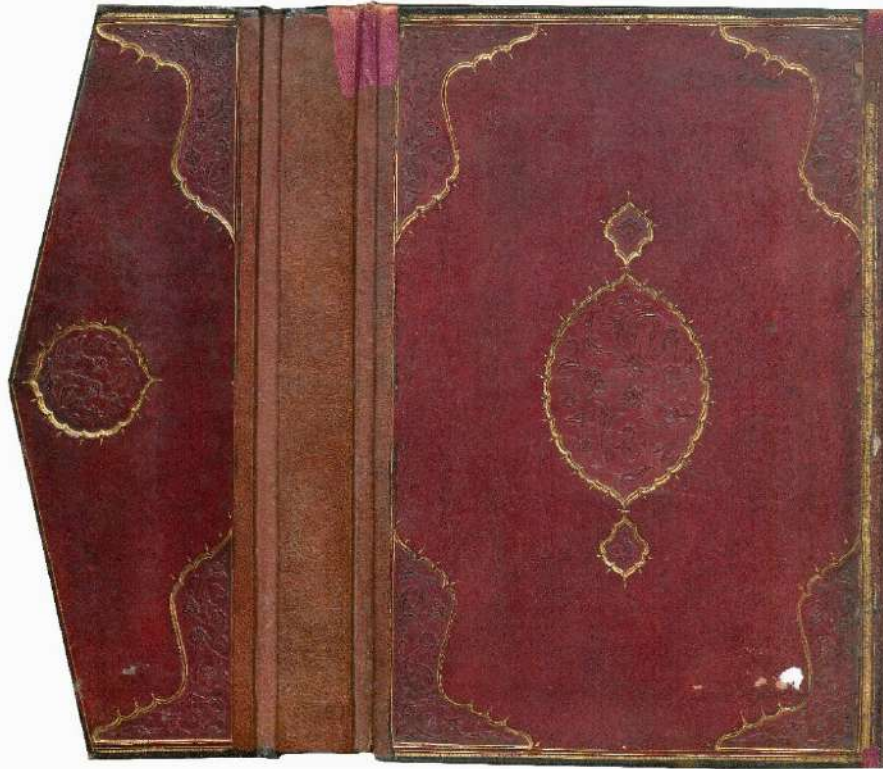
---

¹¹⁹ Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça...**, s.246.

¹²⁰ Selman Küçükkömürler, **İstanbul Müze Ve Kütüphanelerindeki Ahmed Karahisari Hatlı Yazma Eser Ciltlerinin İncelenmesi**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Geleneksel Türk Sanatları Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2019, s.96-101; Anonim, **1400. Yılında Kur’an-ı Kerîm**, Antik A.Ŗ. Kültür Yayınları, İstanbul, 2010, s.382.

Fotoğraf No 14: EH 70 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm Arka Dış Kapak ve Dış Miklep

Fotoğraf No 15: EH 70 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm İç Kapak ve İç Miklep

Eser No: 7

Envanter No: EH 71

Fotoğraf No: 16-17

Hattat: Hamd Allah el-ma'ruf b. İbn eş-Şeyh

Müzehhip: -

Mücellit: -

Ketebe Tarihi: 905/ 1500

Cildin Tarihi: XVI. Yüzyıl Başları

Malzeme: Koyu ve Açık Kahverengi Deri

Eserin Tanımı: Eser, aharlı krem renk kâğıt üzerine 33x22,5 cm ölçülerinde hazırlanmış olup 551 varaktan oluşmaktadır¹²¹. Harekeli ve iri nesihle 12 satır olarak yazılmıştır. 1b ve 2a sayfalarında karşılıklı müzehhep zahriye sayfası ile 2b ve 3a sayfalarında aynı tarzda yapılmış serlevhalar içinde Fatiha Suresi ve Baraka Suresi'nin ilk 5 ayeti yazılıdır. Sure başları, cüz ve hizb gülleri ile duraklar altın yaldızla bezenmiştir. Dış kapakları koyu kahverengi deri, iç kapaklar ise açık kahverengi deriden yapılmıştır.

Eserin Cilt Özellikleri: : Koyu kahverengi deri üzerine soğuk baskı tekniği ile hazırlanan cildin ön ve arka kapakları aynı olacak şekilde bitkisel süslemenin hâkim olduğu bir üslupla süslenmiştir. Cildin merkezinde gömme tekniğinde salbekli ve dilimli oval bir şemse, köşelerinde köşebentler ve etrafında altın cetveller arasında kalan sarmal zencerekle belirlenmiş bir bordür yer almaktadır. Eserin sertabında yeşil renk deri ile tamir edilmiş olup genel olarak sağlam durumdadır.

Her iki kapağın da ortasında bulunan dilimli oval şemseler soğuk kalıp baskı tekniğinde yapılmıştır. İçleri, merkezde eşkenar dörtgen oluşturacak şekilde birbirine bağlanan kıvrım dalların taşıdığı irice yapılmış hatai, rumî, penç, gonca ve yapraklarla süslenmiştir. Şemse etrafı üç sıra altın cetvelle belirlenip dilim aralarına tığlar çekilmiştir.

Salbekler, şemse ile orantılı büyüklükte olup şemsenin hemen ucuna yerleştirilmiş ve birbirlerine ortabağ ile bağlanmıştır. Üç yapraklı palmet formundaki salbeklerin ortasında yer

¹²¹ Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça...**, s.213.

alan penç motifinin etrafında kıvrım dallar üzerinde gonca, yaprak ve rumîler bulunmaktadır. Şemsede olduğu gibi soğuk baskı olarak hazırlanmış ve etrafı altın cetvellerle tahrirlenerek tığlarla süslenmiştir.

Köşebentler, iç ve dış bükey kavisli olup ortalarından içeriye doğru kıvrılmaktadır. İçleri soğuk baskı tekniğinde kıvrım dallar üzerine irice yapılmış penç, hatai, gonca, yaprak ve rumîlerle süslenmiştir. Köşebent uçlarına yazma tekniği ile yarım palmet şeklinde salbekler eklenmiştir. Kenarları ise şemse ve salbeklerde olduğu gibi üç sıra altın cetvelle tahrirlenerek dilim aralarına tığlar çekilmiştir. Şemse, salbek ve köşebentleri içine alan kısım altın cetvel ile belirlenerek dikdörtgen bir alan oluşturulmuştur.

Kapaklar altın cetveller ve sarmal zencerek arasında kalan bir bordürle çevrelenmiştir. Bordür içi genel tezyinata uygun olarak soğuk teknikle yapılmış kıvrım dal, penç, yaprak, gonca ve rumîlerle bezenmiştir.

Sırt bölümünde herhangi bir süsleme bulunmamaktadır.

Sertapta, sarmal zencerekle çerçevelemiş alan içinde uçları dilimli iki kartuş oluşturulmuş ve aralarda kalan boşluklara tığlar yerleştirilmiştir. Kartuş içlerinde ise hatt-ı sülüs ile Allahu Teâlâ şöyle buyurdu diyerek Vâkıa Suresi'nin “ O, elbette değeri çok yüce Kur'an'dır. Korunmuş bir kitaptadır. Ona ancak tertemiz olanlar dokunabilir. Âlemlerin Rabbinden indirilmiştir.” mealindeki 77-80. ayetleri¹²² yazılmıştır.

Miklepte ise, dış kapaklardaki tasarımın ½'si uygulanmıştır. Ancak burada şemse yanlardan sivrileştirilerek eşkenar dörtgen biçiminde tasarlanmıştır.

İç kapaklar, açık kahverengi deriden olmakla birlikte kompozisyon itibari ile dış kapaklar ile benzerlik göstermektedir. Kapak merkezinde salbekli ve dilimli, oval bir şemse, köşelerde köşebentler ve kapakları çevreleyen sarmal zencerek ile belirlenmiş bir bordür bulunmaktadır. Cildin ön ve arka iç kapakları aynı şekilde tezyin edilmiştir.

Kapakların ortasında yer alan şemseler dilimli ve oval biçimli olup, soğuk baskı tekniğinde yapılmıştır. Şemse yüzeyi, merkezdeki penç motifi etrafında helezonlar halinde kıvrılan dalların taşıdığı hatai, gonca, penç ve yapraklarla bezenmiştir. Şemselerin etrafı ortadaki kalın kenardakiler ince olacak şekilde üç sıra altın cetvelle tahrirlenmiş ve dilim aralarına tığlar çekilmiştir.

¹²² Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, **Kur'ân-ı Kerîm Meâli**, s.536.

Salbekler, şemse ile orantılı bir büyüklükte olup üç yapraklı palmet formundadır. İçleri soğuk baskı tekniği ile bitkisel olarak tezyin edilmiş ve şemse ile aralarına kurdele şeklinde bir orta bağ yerleştirilmiştir. İnce ve kalın olarak çekilen üç sıra altın cetvel ile tahrirlenerek tığlarla süslenmiştir.

Köşebentler, soğuk kalıp baskı tekniğinde dilimli ve ortadan içeriye kıvrılan bir forma sahiptir. Yüzeyi kıvrım dallar üzerine hatai, penç, gonca ve yaprak motifleriyle süslenmiştir. Şemse ve salbekte olduğu gibi üç sıra altın cetvel ve tığlarla köşebent formu belirlenmiştir. Daha sonra altın cetvelle dikdörtgen olarak çevrelenmiştir.

Altın cetveller arasına yerleştirilen iki sarmal zencerek ortasına tek parça halinde yapılan bordür ise kapakların genel tezyinatıyla uyumlu olarak bitkisel bir kompozisyonla hazırlanmıştır. Yüzeyi soğuk baskı tekniği kullanılarak kıvrım dallar, penç, gonca ve yapraklarla bezenmiştir.

Sertap kısmı, ikişer sıra altın cetvel arasında sarmal zencerekle oluşturulan tek parça bordür halindedir. Bordürün iç kısmına aletle dikey ekseninde on iki sıra olarak, geometrik geçmelerden oluşan bir motif yerleştirilmiştir. Motif aralarında ise tığlar ve altın noktalar bulunmaktadır.

Miklepte, kapaklarda yer alan süslemenin ½'si uygulanmış, farklı olarak şemse dilimli daire şeklinde yapılmıştır. Yüzeyi, merkezde bulunan hatai motifi etrafında helezonlar oluşturarak devam eden kıvrım dalların taşıdığı penç, gonca ve yapraklarla tezyin edilmiştir.

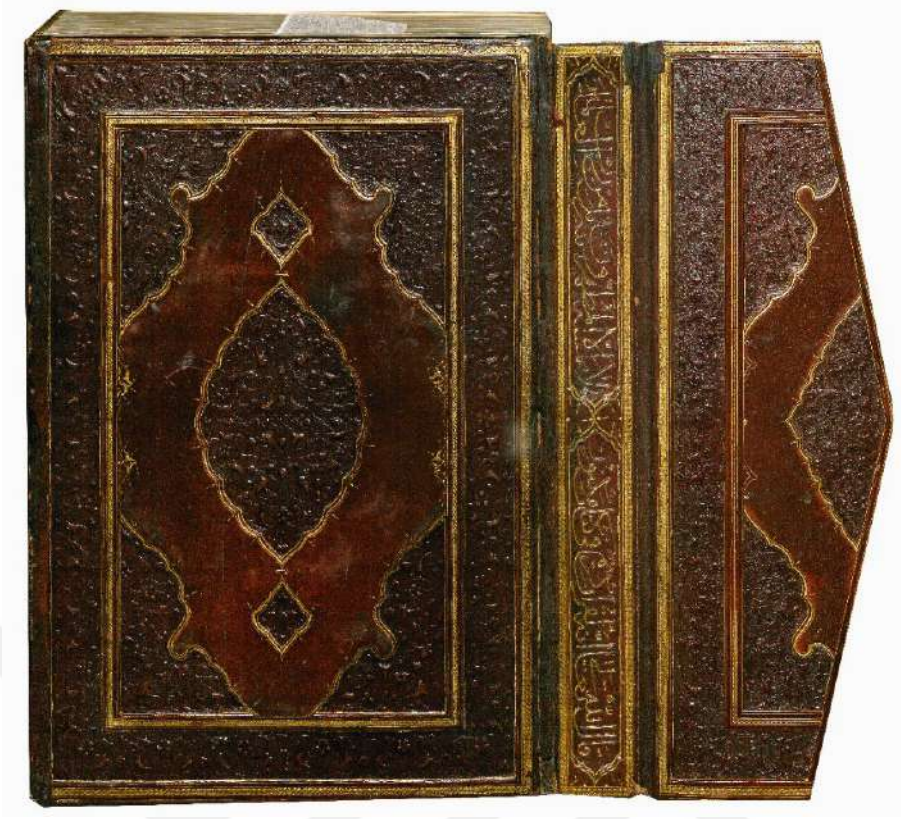
Tarihlendirme: EH 71 envanter numaralı Kur'ân-ı Kerîm ketebe kaydına göre XVI. yüzyıl başında Hamd Allah el-ma'ruf b. İbn eş-Şeyh eliyle yazılmıştır¹²³. Cildinin ise aynı yüzyıl içinde yapılmış olması muhtemeldir. Eser, şemse kompozisyonu bakımından Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi'nde bulunan ve XVI. yüzyıla tarihlendirilen 43 Ze 35 envanter numaralı¹²⁴ eserin cildi ile benzerlik göstermektedir. TIEM'de bulunan ve XVI. yüzyıl başlarına tarihlenen 395 numaralı Kur'ân-ı Kerîm¹²⁵'in kapak kompozisyonu ve süslemesi ile neredeyse aynıdır. Ayrıca yine Topkapı bünyesinde bulunan 909/1503 tarihli A5 envanter numaralı Kur'ân-ı Kerîm'in cildi¹²⁶ ile neredeyse birebir aynıdır. Ancak bu esere ait kapaklardaki bordür farklı olarak kartuşlu tasarlanmıştır.

¹²³ Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça...**, s.213.

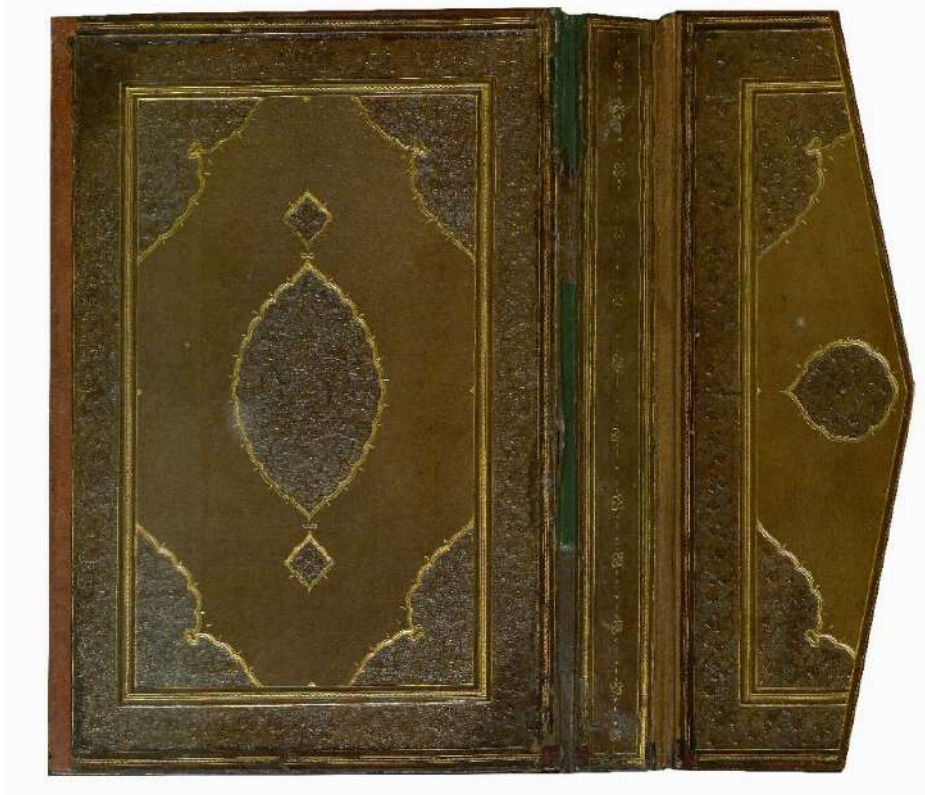
¹²⁴ Ebru Alparslan, "Türk Süsleme Motiflerinden "Hatai" Motifinin İncelenmesi ve Yazma Eser Ciltlerinde Bulunan "Hatai Şemseler", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C: 9 Sayı: 42, 2016, s.869.

¹²⁵ Anonim, **1400. Yılında Kur'ân-ı Kerîm**, s. 394.

¹²⁶ M. Uğur Derman, **Doksan Dokuz İstanbul Mushafi**, Türk Petrol Vakfı, İstanbul, 2010, s.27.

Fotoğraf No 16: EH 71 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm Arka Dış Kapak ve Dış Miklep

Fotoğraf No 17: EH 71 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm İç Kapak ve İç Miklep

Eser No: 8

Envanter No: EH 81

Fotoğraf No: 18-19

Hattat: -

Müzehhip: -

Mücellit: -

Ketebe Tarihi: -

Cildin Tarihi: XVI. Yüzyıl

Malzeme: Bordo ve Siyah Deri

Eserin Tanımı: Eser, aharlı krem renk kâğıt üzerine 37,5x26 cm ölçülerinde hazırlanmış olup 234 varaktan oluşmaktadır. Harekeli nesih hatla muhtelif renkte mürekkepler kullanılarak 19 satır halinde yazılmıştır. Ketebe tarihi bilinmemekle birlikte eser sonunda pek çok ta'likât mevcut olup bunlardan biri 981/ 1573-74 yılında Muhammed b. Yahya b. Ömer el-Karafî tarafından kaydedilmiştir¹²⁷. 1b ve 2a sayfalarında karşılıklı müzehhep serlevhalar içinde Fatiha Suresi ve Baraka Suresi'nin ilk 5 ayeti yazılıdır. Sure başları, cüz ve hizb gülleri ile duraklar kırmızı ve altın yaldızla bezenmiştir. Dış kapakları bordo deriden yapılan eserin iç kapakları siyah deri ile kaplanmıştır.

Eserin Cilt Özellikleri: Ön ve arka kapakları aynı şekilde tezyin edilen cildin ortasında dilimli oval bir şemse, köşelerde üçgen formunda hazırlanmış köşebentler ve kenarlarında altın cetveller yer almaktadır. Eserin cildi genel olarak iyi durumdadır.

Dış kapakların ortasında bulunan dilimli oval şemse mülemma tekniği ile hazırlanmıştır. Sapları ortada eşkenar dörtgen olacak şekilde birleşen dört hatai merkezde kapalı bir form oluşturmaktadır. Çapraz ekseninde dallar üzerinde yer alan rumîler ise, hataileri çevrelemektedir. Şemse yüzeyinin alt ve üst kısımlarında dallar üzerinde birleşen rumîler ile tepelik formu oluşturularak ortasına birer hatai yerleştirilmiştir. Kalan yüzeyi saran kıvrım dallar rumî, lotus, yaprak ve penç motifleri ile bezenmiştir. Şemse etrafı altınla tahrirlenerek dilim aralarına kısa tığlar çekilmiştir.

¹²⁷ Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça...**, s.73.

Salbek süslemesi bulunmamakla birlikte şemsenin uç kısımlarından dikey olarak altın cetvel çekilmiştir.

Köşebentler, iç kısımdaki cetvellere paralel atılmış iki sıra altın cetveller ile üçgen yüzeyler şeklinde yapılmıştır. Yazma tekniği olarak bilinen, altının fırça yardımı ile sürülmesiyle köşebent ortalarına birer altın nokta ve dış kısımlarına üçgen şeklinde motifler yerleştirilmiştir. Dıştan üç sıra altın cetvel ile çevrelenerek kapak tasarımı tamamlanmıştır.

Sırt bölümünde herhangi bir süsleme bulunmamaktadır.

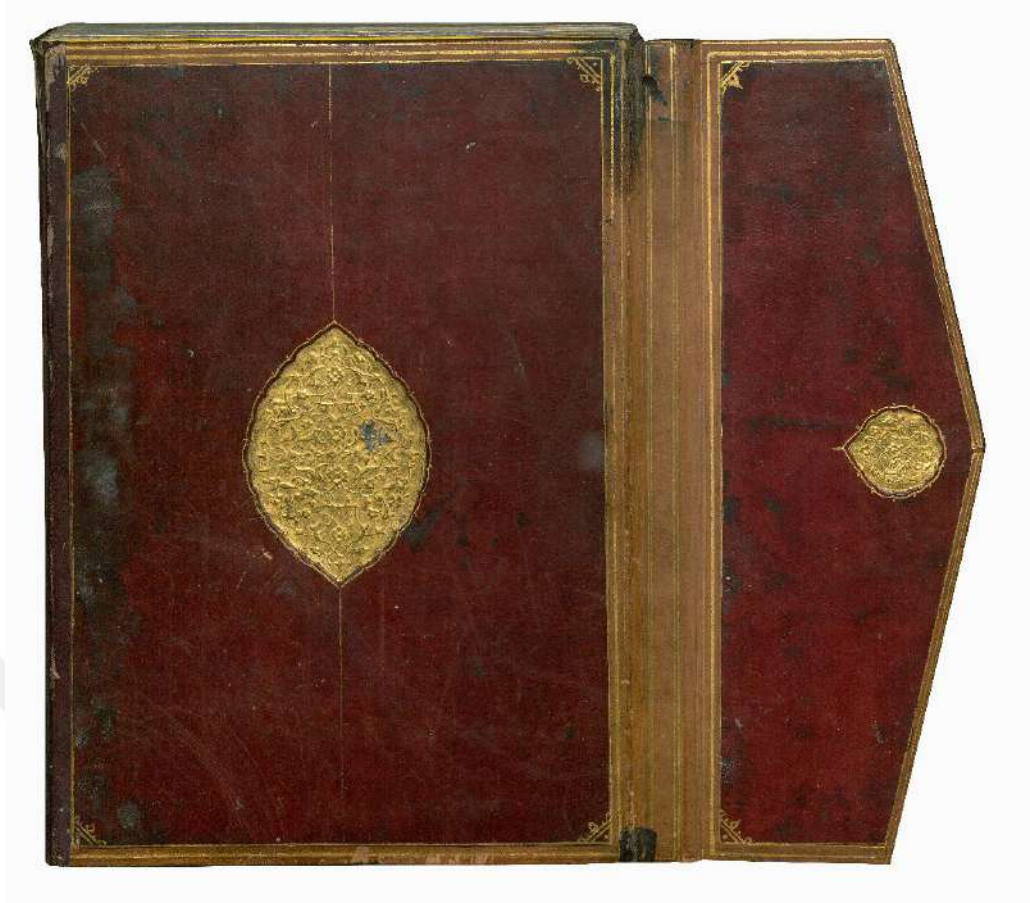
Sertap, kahverengi deri üzerine altın cetveller çekilerek süslemesiz olarak bırakılmıştır.

Miklepte ise, dış kapaklardaki tasarımın $\frac{1}{2}$ 'si uygulanmıştır. Ancak buradaki şemse dilimli ve damla biçimli olarak yapılmıştır.

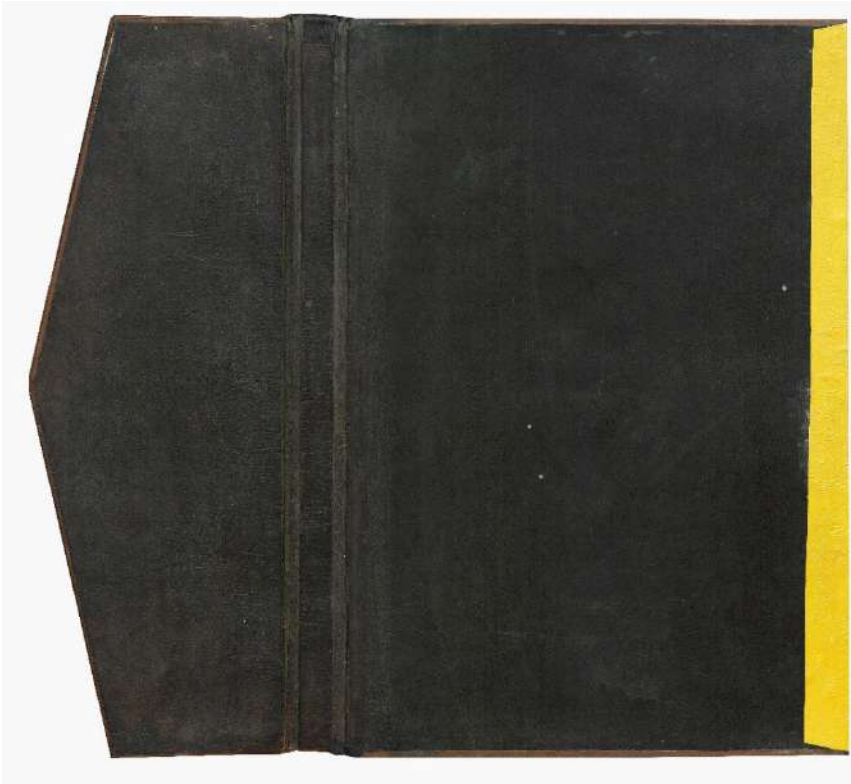
Siyah deri ile kaplanan iç kapaklar süslemesizdir.

Tarihlendirme: Ketebe tarihi bilinmeyen eserin, üzerindeki esrar ve havâsı hakkında tutulan ta'likât kayıtlardan yola çıkılarak XVI. yüzyılda yazıldığı düşünülmektedir¹²⁸. Kapaklar üzerinde yer alan süsleme teknik ve kompozisyonundan yola çıkılarak cildi de XVI. yüzyılın son çeyreğine tarihlendirilebilir.

¹²⁸ Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça...**, s.73.

Fotoğraf No 18: EH 81 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm Arka Dış Kapak ve Dış Miklep

Fotoğraf No 19: EH 81 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm İç Kapak ve İç Miklep

Eser No: 9

Envanter No: EH 113

Fotoğraf No: 20-21

Hattat: -

Müzehip: -

Mücellit: -

Ketebe Tarihi: 989/ 1581

Cildin Tarihi: XVI. Yüzyıl

Malzeme: Siyah Deri

Eserin Tanımı: EH 113 envanter numaralı Kur'ân-ı Kerîm, 32x20 cm ölçülerinde olup 31 varaktır¹²⁹. Aharlı krem renk kâğıt üzerine harekeli nesihle, her bir cüz iki sayfaya sığdırılacak şekilde 41 satır olarak yazılmıştır. Sure başları ve sayfa kenarı cetvelleri sıvama altındır. Cildi siyah deriden yapılmıştır.

Eserin Cilt Özellikleri: Siyah deriden mamul cildin ön ve arka kapağı ayındır. Merkezde dilimli oval şemse, iki sıra altın cetvel arasında sarmal bir zencerekle çerçevelenmiştir. Şemse süslemeleri mülevven ve alttan ayırma tekniğiyle yapılmış olup mülevvenlik bordo renk deriyle sağlanmıştır. Şirazesı, sırt dikişi, kâğıdı ve cildi ile genel olarak sağlam vaziyettedir.

Kapakların ortasında dilimli ve oval birer şemse bulunmaktadır. Yüzeyi ters simetri kullanılarak saz üslubunda, kıvrım dalların taşıdığı hatai, hançeri yapraklar ile bezenmiştir. Motifler bordo deri ile mülevven ve alttan ayırma olarak belirlenmiştir. Şemse etrafı altın cetvelle tahrirlenerek dilim aralarına tığlar çekilmiştir.

Şemselerin uçlarında salbek bulunmayıp şemseden dikey ekseninde uzatılan tığlara yer verilmiştir.

Köşebent bulunmayan kapaklarda köşelere birer altın nokta yerleştirilmiştir. Kenar yüzeylere ise yatay ekseninde karşılıklı olarak üç, dikey ekseninde ise birer nokta konulmuştur. Birer sıra altın cetvel arasında yer alan sarmal zencerekle kapak tezyinatı tamamlanmıştır.

¹²⁹ Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça...**,s.164.

Sırt ve sertap kısımları süslemesiz olarak sade bırakılmıştır.

Miklepte ise, kapaklarda yer alan zencerekler aynen uygulanmış, şemse ise kapaklardakine oranla daha küçük, dilimli ve daireye yakın oval biçimli olarak yapılmıştır.

İç kapaklar turuncu renk kâğıtla kaplanmıştır.

Tarihlendirme: EH 113 numaralı Kur'ân-ı Kerîm, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi envanter kayıtlarına göre 989/ 1581 yılına tarihlidir. Cildi de saz üslubu süslemesi ve şemse formuyla XVI. yüzyıl özelliği göstermektedir. Eser, Vakıf Kayıtlar arşivi 1488 envanter numaralı “İskender Paşa Vakfiyesi” isimli ve XVI. yüzyıla tarihlenen esere¹³⁰ ait cilt ile kompozisyon ve tezyinat bakımından benzerlik göstermektedir. Ayrıca Mevlâna Müzesi'nde bulunan 1599 tarihli 111 envanter numaralı eserin dış kapakları¹³¹ ile kompozisyon olarak neredeyse birebir aynı olduğu görülmektedir.

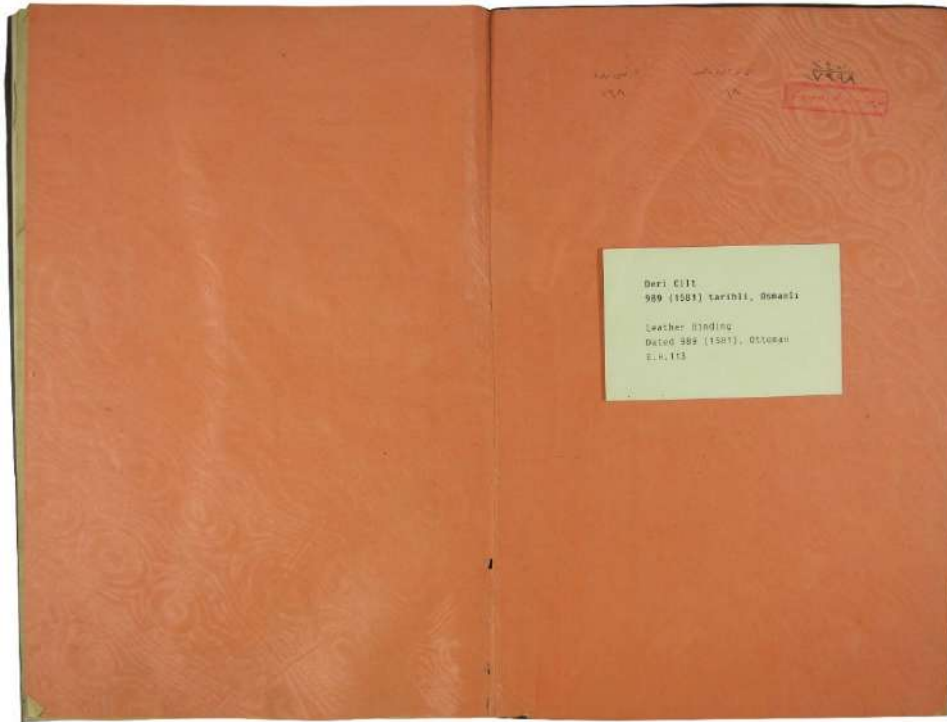
---

¹³⁰ Ebru Alparslan, **a.g.e.**,ss.872-873.

¹³¹ Hacer Kara, **a.g.t.**, s.609.

Fotoğraf No 20: EH 113 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm Arka Dış Kapak ve Dış Miklep

Fotoğraf No 21: EH 113 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm İç Kapak

Eser No: 10

Envanter No: EH 138

Fotoğraf No: 22-23

Hattat: Hüsayn b. İbrahim Sabzvârî

Müzehip: -

Mücellit: -

Ketebe Tarihi: 966/ 1558-59

Cildin Tarihi: XVI. Yüzyıl

Malzeme: Koyu ve Açık Kahverengi Deri

Eserin Tanımı: Eser, 25,5x 17,5 cm ölçülerinde olup 379 varaktır¹³². Aharlı ince kâğıt üzerine siyah ve mavi mürekkeple sülüs ve nesih hat ile yazılmış ve satır aralarında kırmızı mürekkep kullanılarak ta'lik hat ile ayetlerin Farsça manaları verilmiştir. 1b ve 2a sayfalarında karşılıklı simetrik olarak tasarlanan serlevha tezhibi bulunmaktadır. Fatiha ve Bakara Suresi'nin ilk 5 ayeti altın mürekkep kullanılarak yazılmış ve beyne's-sutûr tekniği ile satır araları tezhiplenmiştir. Sure başları ve güller tezyin edilmeksizin altın ve kırmızı mürekkep ile isimleri yazılarak belirtilmiştir. Eserin dış kapakları koyu kahverengi, iç kapakları ise açık kahverengi deriden yapılmıştır.

Eserin Cilt Özellikleri: Koyu kahverengi deri üzerine mülemma tekniği ile hazırlanan cildin ön ve arka kapakları aynı üslupla süslenmiştir. Dış kapakların ortasında salbekli ve dilimli oval birer şemse, köşelerinde köşebentler ve en dışta ise sarmal zencerekler arasında tek parça halinde çevrelenen bitkisel süslemeli bir bordür yer almaktadır. Buradaki süslemeler kalıpla iki seferde basılmıştır. Eserin sertap kısmı aynı renk deri ile tamir edilmiş olup cildi genel olarak sağlam durumdadır.

Kapağın ortasında kalan dikdörtgen alanın içerisinde yer alan şemse dilimli ve oval biçimlidir. Şemsenin merkezinde sapları birbirine eşkenar dörtgen oluşturacak şekilde bağlanmış olan dört gonca motifi bulunmaktadır. Bu eşkenar dörtgenin ortasından uzanan kıvrım dallar, rumîlerden oluşan orta bağlar ile dikey ekseninde büyük ve yatay ekseninde küçük

¹³² Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça...**, s.119.

olarak karşılıklı simetrik lotus motifi şeklinde birleşmektedir. Kalan yüzey ise kıvrım dallar, penç ve yapraklarla bezenmiştir.

Salbekler, şemse ile orantılı büyüklükte olup şemseden ayrı yapılmıştır. Üç yapraklı palmet formundaki salbeklerin ortasına birer hatai motifi yerleştirilmiştir.

Köşebentler, iç ve dış bükey kavislidir. Yüzeyi ise kıvrım dalar üzerine rumî, gonca, penç ve yaprak motifleriyle tezyin edilmiştir.

Şemse ve köşebentlerin arasında kalan kısım mülemma tekniğinde bezenmiştir. Bu alanda yatay ve dikey eksenlerde birer tane düğümlenmiş, diğerleri ise serbest dolaşan bulut motifleri bulunmaktadır. Bulutların aralarında kalan boşluklar kıvrım dalların taşıdığı hatailer, irili ufaklı çiçekler ve yapraklarla doldurulmuştur. Ancak bu kısımda kullanılan altının tonu farklı tercih edilerek süsleme belirginleştirilmiştir.

Dış kapaklar dıştan altın sarmal zencerekle arasında yer alan bordürle çevrelenmiştir. Bordür yüzeyi kıvrım dalların taşıdığı hatailer, beş yapraklı çiçekler ve yapraklarla süslenmiştir.

Sırt ve sertap bölümlerinde herhangi bir süsleme bulunmamaktadır.

Miklepte ise, kapakta yer alan tezyinatın $\frac{1}{2}$ 'si uygulanmıştır.

İç kapaklarda, açık kahverengi deri üzerine ka'tı tekniği kullanılmıştır. Kapakların ortasında salbekli şemse, köşelerinde köşebentler, kenarında kartuşlu bordürler ve cetveller yer almaktadır. Cildin ön ve arka kapakları aynı şekilde tezyin edilmiştir. Katı' süslemelerde kopma ve yıpranmalar söz konusudur.

İç kapaklarda iki sıra altın cetvel çekilerek belirlenen dikdörtgen alanın ortasında dilimli ve oval birer şemse yer almaktadır. Şemse merkezinde açık yeşil zeminli eşkenar dörtgen, dikey ekseninde turuncu zeminli, yatay eksenlerde ise krem zeminli palmet şeklinde paftalar bulunmaktadır. Pafta dışında kalan kısımlar ise mavi zeminli olarak tasarlanmış ve tüm yüzey kıvrım dallar ve rumîlerden oluşan ka'tı süslemelerle bezenmiştir. Paftalar ve şemse formu altınla tahrirlenerek belirlenmiştir.

Salbekler, şemse ile orantılı büyüklükte olup şemseden bağımsız olarak yapılmıştır. Beş yapraklı palmet şeklindeki salbekler, zeminde krem renk üzerine kıvrım dalların taşıdığı lotus ve rumî motifleriyle katı' olarak süslenmiştir. Etrafı altınla tahrirlenmiştir.

Köşebentler, şemsenin $\frac{1}{4}$ 'i ve salbeklerin yarısını kullanmak suretiyle katı' tekniğinde yapılmıştır.

Dıştan birer sıra altın cetvel arasında yer alan kartuşlu bordürle çerçevelenmiştir. Kartuşlar, tek sıra halinde uzun kenarlarda üçer, kısa kenarlarda ikişer tane dikdörtgen formlu ve uçları dilimli olarak yapılmıştır. Her bir kartuş yüzeyi, lacivert zemin üzerine kıvrım dallar ve rumî motifleriyle katı' tekniğinde süslenmiştir. Köşelere ise, açık yeşil zemin üzerine ka'tı ile yapılmış, merkezde eşkenar dörtgen etrafında lotus motifleri bulunan birer adet dört dilimli küçük kartuş eklenmiştir.

Sertap kısmı tamir derisinin altında kaldığından bezemeleri görünmemektedir.

İç kapak miklebi ise, kapaklarda bulunan süslemenin ½'sinden oluşmaktadır.

Tarihlendirme: Eser, ketebe kaydına göre 966/ 1558-59 yılında Hüsayn b. İbrahim Sabzvârî eliyle Azerbaycan'da yazılmıştır¹³³. XVI. yüzyılda sıkça karşılaştığımız süsleme kompozisyonundan yola çıkarak cildin döneminden orijinal olduğu söylenebilir. Dış kapakları bakımından aynı koleksiyonda yer alan çalışmamız dahilindeki EH 66 envanter numaralı eser ile birebir aynı olmakla birlikte, TSMK bünyesinde bulunan K 3 envanter numaralı eserle¹³⁴ de benzerliği bulunmaktadır. Ancak bu eserde farklı olarak bordür kısmı kartuşlu olarak hazırlanmıştır. Bunun yanında Manisa Kütüphanesi'nde bulunan 3136 numaralı Ecza-yı Kur'ân¹³⁵ isimli eserle dış kapaklarca süsleme, kompozisyon ve teknikler bakımından birebir aynı olup burada bordür kuşağında farklı olarak yazıya yer verilmiştir. İç kapaklar ise Mevlana Müzesi'nde bulunan 145 envanter numaralı ve 1574 tarihli Hülâsâtü'l-Hamse isimli eserin cildi¹³⁶ ile kompozisyon benzerliği göstermektedir.

¹³³ Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça...**, s.119.

¹³⁴ Ayla Güleç, **a.g.t.**, ss.29-31.

¹³⁵ M. Esiner Özen, **Türk Cilt Sanatı**, s. 58.

¹³⁶ Hacer Kara, **a.g.t.**, s.606.

Fotoğraf No 22: EH 138 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm Arka Dış Kapak ve Dış Miklep

Fotoğraf No 23: EH 138 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm İç Kapak ve İç Miklep

Eser No: 11

Envanter No: EH 154

Fotoğraf No: 24-25

Hattat: Amân el-Hakk b. Muhammed

Müzehhip: -

Mücellit: -

Ketebe Tarihi: Rebûlâhir 977/ Eylül- Ekim 1569

Cildin Tarihi: XVI. Yüzyıl

Malzeme: Koyu ve Açık Kahverengi Deri

Eserin Tanımı: Eser, 37x24 cm ölçülerde olup 329 varaktır¹³⁷. Aharlı kâğıt üzerine altın ve siyah mürekkep kullanarak harekeli sülüs ve harekeli nesihle 12 satır halinde yazılmıştır. 1a ve 2a sayfalarında lacivert, kırmızı ve altın ile müzehhep serlevhalarda Fatıha ve Bakara Suresi'nin ilk beş ayeti yazılmıştır. Sure başları ve güller altın ile tezhiplenmiş, sayfa kenarlarına kırmızı, lacivert ve altın cetveller çekilmiştir. Dış kapakları koyu kahverengi, iç kapakları ise açık kahverengi deriden yapılmıştır.

Eserin Cilt Özellikleri: Koyu kahverengi deri üzerine mülemma tekniği ile hazırlanan cildin ön ve arka kapakları aynı üslupla süslenmiştir. Dış kapakların ortasında salbekli ve dilimli oval bir şemse, köşelerinde köşebentler bulunmaktadır. Buradaki süslemeler kalıpla iki seferde basılmıştır. Kapak etrafını tek parça halinde bitkisel süslemeli bir bordür çevrelemektedir. Eser, genel olarak sağlam durumdadır.

Dikdörtgen olarak belirlenen alanın tam ortasında salbekli ve dilimli oval bir şemse bulunmaktadır. Şemse merkezinde sapsarı birbirine eşkenar dörtgen oluşturacak şekilde birleşmiş olan dikey ekseninde simetrik iki penç motifi, etrafında ise daha büyük bir eşkenar dörtgen oluşturan hatailer bulunmaktadır. Kalan tüm yüzey kıvrım dalların taşıdığı hatai, penç, gonca, rumî ve yapraklarla tezyin edilmiştir. Şemse etrafı tahrirle belirlenmiştir.

Salbekler, şemseye orantılı olup şemsenin hemen ucuna yerleştirilmiştir. Aralarında ise kurdele şeklinde ortabağ bulunmaktadır. Beş yapraklı palmet formundaki salbek içlerinde,

¹³⁷ Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça...**, s.122.

merkezde bulunan hatanın etrafını sararak üç yapraklı palmet şeklini alan, sonra serbest dağılan ince dallar üzerinde irili ufaklı yaprak ve lotus motifleri yer almaktadır. Salbek etraf tahrirlenerek belirlenmiştir.

Köşebentler, şemsenin $\frac{1}{4}$ 'ünü oluşturacak şekilde tasarlanmış olup uçlarında yarım salbek bulunmaktadır.

Şemse ve köşebentler arasında kalan kısımlar da mülemma tekniğiyle bezenmiştir. Bu alanda dikey eksenle simetrik olarak birer tane düğümlenmiş, diğerleri serbest bulut motifleri bulunmaktadır. Ayrıca genel tezyinata uygun olarak kıvrım dallar, hatayı, gonca, penç ve yapraklarla süslenmiştir. Burada kullanılan altın farklı tonda uygulanarak şemse, salbek ve köşebentlerden ayrılmıştır.

Kapakları en dıştan çevreleyen bordürün yüzeyi kıvrım dallar üzerine hatayı, penç ve yapraklarla bezenmiş ve mülemma olarak hazırlanmıştır.

Sırt ve sertap kısımları süslemesizdir.

Miklep ise, dış kapaklarda yer alan süslemenin $\frac{1}{2}$ 'sinden oluşmaktadır.

İç kapaklarda açık kahverengi deri üzerine katı' tekniği kullanılmış olup ön ve arka kapaklar aynı üslupla hazırlanmıştır. Her iki kapağın da ortasında katı' süslemenin olduğu dikdörtgen bir alan, dışında katı' kartuşlu bordür ve iki cetvel arasında kalan sarmal zencerek bulunmaktadır.

İç kapakların merkezindeki dikdörtgen alan, eşkenar dörtgen, daire, dikdörtgen ve palmet şeklinde bölünmüştür. Lacivert, turkuaz, turuncu ve siyah zemin üzerine kıvrım dalların taşıdığı rumî motifleri katı' tekniğinde işlenerek süslemeler altın ile boyanmıştır. Bu alanın etrafı dikdörtgen dilimli kartuşların olduğu bordürle çevrelenmiştir. Kısa kenarda iki, uzun kenarda üçer sıra halindeki lacivert zeminli kartuşların aralarına ise siyah zeminli, dilimli küçük kartuşlar yerleştirilmiş ve ka'tı tekniğinde süslenmiştir. Süslemeler deri renginde sade bırakılmıştır. Bordür altın cetvelle tahrirlenmiş ve sarmal zencerekle çevrelenmiş, ardından tekrar cetvel çekilmiştir.

Sertap kısmında süsleme bulunmamaktadır.

Miklepte ise kapaklarda yer alan süslemenin $\frac{1}{2}$ 'si uygulanmıştır. Ancak buradaki ka'tı süslemelerde yıpranma ve kopmalar söz konusudur.

Tarihlendirme: Eser, ketebe kaydına göre Amân el-Hakk b. Muhammed eliyle Rebûlâhir 977/ Eylül- Ekim 1569 yılında yazılmıştır¹³⁸. Kullanılan teknik ve süslemeler incelendiğinde kapakların döneminden orijinal olduğu görülmektedir. Ayrıca eser aynı koleksiyon içinde yer alan EH64 ve EH 66 envanter numaralı eser ile neredeyse birebir aynıdır. Ayrıca EH 138 envanter numaralı eserin dış kabı ile de teknik ve kompozisyon benzerliği bulunmaktadır. Benzer cilt örneklerine bu eserlerin incelemesi altında ayrıntılı olarak bahsedilmiştir.

---

¹³⁸ Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça...**, s.122.

Fotoğraf No 24: EH 154 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm Arka Dış Kapak ve Dış Miklep

Fotoğraf No 25: EH 154 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm İç Kapak ve İç Miklep

Eser No: 12

Envanter No: EH 157

Fotoğraf No: 26-27

Hattat: Ahmet b. Pîr Muhammed b. Şükrullah

Müzehip: -

Mücellit: -

Ketebe Tarihi: 14 Safer 980/ 26 Haziran 1572

Cildin Tarihi: XVI. Yüzyıl

Malzeme: Siyah ve Kahverengi Deri

Eserin Tanımı: Eser, 31x20 cm ölçülerinde olup 389 varaktır¹³⁹. Aharlı ince krem renk kağıt üzerine siyah mürekkep kullanarak harekeli nesihle 11 satır halinde yazılmıştır. 1a ve 2a sayfalarında altın ve lacivertin hâkim olduğu müzehip serlevhalarda Fatıha ve Bakara Suresi'nin ilk beş ayeti yazılmıştır. Sure başları, güller ve duraklar da aynı üslupla tezhiplenmiş, sayfa kenarlarına altın cetveller çekilmiştir. Dış kapakları siyah, iç kapakları ise kahverengi deriden yapılmıştır.

Eserin Cilt Özellikleri: Siyah deri cildin ön ve arka kapağı aynı şekilde tezyin edilmiştir. Kapakların ortasında salbekli ve dilimli oval birer şemse, köşelerinde köşebentler, kenarlarında kartuşlu bir bordür kuşağı ve zencerekli cetveller yer almaktadır. Süslemeler mülevven ve alttan ayırma tekniğiyle yapılmış olup mülevvenlik bordo deri ile sağlanmıştır. Ayrıca şemse, salbekler, köşebentler ve bordür içinde yer alan kartuşlar gömme tekniğinde hazırlanmıştır. Eserin sertabı bordo renk deri ile tamir edilmiş olup cildi genel olarak sağlam durumdadır.

Kapağın ortasında yer alan gömme şemse dilimli ve oval biçimlidir. Şemse merkezinde dört hatai motifinin sapsarı birbirine eşkenar dörtgen oluşturacak şekilde bağlanırken ortasına bir penç yerleştirilmiştir. Hatailerin etrafında çapraz eksende düğüm halinde dört adet bulut motifi bulunmaktadır. Kalan zemin ince kıvrım dallar üzerinde penç, yaprak ve hatailerle bezenmiştir. Kahverengi deri ile mülevvenlik verilmiş ve alttan ayırma tekniğinde süslenmiştir.

¹³⁹ Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça...**, s.223.

Etrafı dendanlı altın cetvel ile tahrirlenerek altın nokta ve altın tığlar ile şemse tezyinatı tamamlanmıştır.

Salbekler, şemse ile orantılı büyüklükte olup şemsenin hemen ucuna yerleştirilmiş ve aralarına içinde helezonî geçişlerin olduğu yuvarlak bir ortabağ yapılmıştır. Dilimli ve oval formdaki salbek içleri hançerî yapraklar arasında birer hatai motifi ile tezyin edilmiştir. Sarı altından zemin üzerine yapılan motifler yeşil altın ile boyanarak belirlenmiştir. Gömme olarak hazırlanan salbeklerin etrafı dendanlı altın cetvelle tahrirlenmiş, altın nokta ve tığlarla süslenmiştir.

Köşebentler, iç ve dış bükey kavisli olup uçları birleşmektedir. Köşebentlerin yüzeyi kıvrım dalların taşıdığı hatailer, saz yaprakları ve beş yapraklı çiçeklerle süslenmiştir. Gömme olarak hazırlanan bu kısımda mülevven ve alttan ayırma teknikleri birlikte kullanılmıştır. Etrafı altınla tahrirlenmiş, dilim aralarına altın nokta ve altın tığlar yerleştirilmiştir. Köşebent uçlarına salbeklerin ½'sini oluşturan süsleme aynen uygulanmıştır.

Bordür kuşağı, kapağın dış kısmında kalan daha kalın olacak şekilde iki altın örgülü zencerek arasına yerleştirilmiştir. Köşelerden ve kenarlardan ayrı ayrı olmak üzere kalıpla sekiz seferde basılmıştır. Mülevven ve alttan ayırma teknikleri kullanılarak düğümlü ve serbest dolantı bulut motifleriyle bezenmiştir. Kısa kenarlarda birer, uzun kenarlarda ikişer kartuş paftaya ayrılmıştır. Kartuşlar, salbeklerde kullanılan form ve süslemenin bordür içine de uygulanmasıyla oluşmuştur.

Sırt bölümü süslemesizdir.

Sertap tezyinatı, altın cetveller arasında tek sıra halinde yapılmış kartuşlu bir bordürden oluşmaktadır. Dikdörtgen formlu ve uçları dilimli olarak yapılan üç adet kartuşun aralarına dış kapak bordüründe yer alan kartuş süslemeleri aynen yerleştirilmiştir. Altta ve üstte kalan dikdörtgen kartuşların yüzeyleri S kıvrımı yapan iki bulut motifi etrafında ince kıvrım dalların taşıdığı penç ve yapraklarla bezenmiştir. Ortada kalan kenarları dilimli dikdörtgen kartuşun içine ise sülüs hattıyla “La yemessuhu ille’l-mutahharun” ayeti (Vakıa Suresi 79. ayet)¹⁴⁰ yazılmıştır. Kartuşlar, mülevven ve alttan ayırma teknikleri ile hazırlanmış olup etrafı altınla tahrirlenerek tığlarla süslenmiştir. Dudak paylarının ise sonradan kırmızı deri ile tamir edildiği görülmektedir.

¹⁴⁰ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, **Kur’ân-ı Kerîm Meâli** , s.536.

Miklepte ise dış kapaklarda yer alan süslemenin ½'si uygulanmıştır. Ancak buradaki şemse formu kapaktakine oranla dairevi biçimli olarak yapılmış, yüzeyi kıvrım dallar üzerine hançerî yaprak, penç ve hataillerle süslenmiştir. Ayrıca miklebin üçgen kısmına gelecek şekilde salbeklerin ½'sini oluşturan süsleme uygulanmıştır.

İç kapaklarda, kahverengi deri üzerine mülevven, üstten ayırma ve yekşâh teknikleri birlikte kullanılarak zengin bir süsleme elde edilmiştir. Ön ve arka kapaklar aynı üslupla hazırlanmış olup her iki kapağın da ortasında mülevven ve üstten ayırma tekniği ile yapılmış salbekli bir şemse, yekşâh olarak işlenmiş köşebentler ve sarmal zencerekli altın bir cetvel bulunmaktadır.

İç kapak şemsesi dilimli ve oval forma sahiptir. Yüzeyi dallar üzerinde iri hatai ve yapraklar ile bezenmiştir. Zemin turkuaza boyanarak mülevvenlik sağlanmış ve motifler üstten ayırma tekniği ile süslenmiştir. Şemse etrafı altınla tahrirlenerek dilim aralarına tığlar çekilmiştir.

Salbekler, şemse ile orantılı bir büyüklükte hazırlanarak şemsenin hemen ucuna yerleştirilmiş ve aralarına noktadan bir ortabağ yapılmıştır. Dilimli ve oval formdaki salbeklerin yüzeyi hançerî yapraklar arasında birer hatai motifi ile tezyin edilmiştir. Zemin şemsede olduğu gibi turkuazla boyanarak mülevvenlik elde edilmiş ve motiflerde üstten ayırma tekniği kullanılmıştır. Etrafi altınla tahrirlendikten sonra dilim aralarına tığlar çekilmiştir.

Köşebentler, iç ve dış bükey kavislidir. Yüzeyi yazma ve yekşâh tekniğinde yapılan kıvrım dallara bağlı rumî, yaprak ve noktalarla bezenmiştir. Etrafi altınla çift tahrir yapıp tığlarla süslenmiştir. Köşebent aralarında kalan kenar yüzeylere ise üçer altın nokta ve tığ yerleştirilmiştir.

İki sıra altın cetvel ve kapağın dışında yer alan altın sarmal zencerek arasında bir bordür kuşağı oluşturulmuştur. Sade olarak hazırlanan bu alan, köşelerde ve kenar kısımların ortasına denk gelecek şekilde altından üçer nokta ve tığla tezyin edilmiştir.

Sertap, altın cetveller arasında tek sıra halinde yapılmış kartuşlu bir bordür halindedir. Birbirine bitişik olarak yazma tekniği ile hazırlanmış kartuşların yüzeyi, üç sıra halinde noktalar ve tığlardan oluşan motiflerle bezenmiştir. Dudak payı, dış kapaklarda olduğu gibi kırmızı deri ile tamir edilmiştir.

Miklepte ise iç kapaklarda yer alan süslemenin ½'si uygulanmıştır.

Tarihlendirme: Eser, ketebe kaydında belirtildiği üzere 14 Safer 980/ 26 Haziran 1572 tarihinde tamamlanmıştır¹⁴¹. Mütensihi Ahmed Efendi ise, Şeyh Hamdullah'ın üçüncü nesilden torunudur¹⁴². Esere ait cilt, üzerinde kullanılan teknikler ve tezyinî zenginlik bakımından XVI. yüzyıl Osmanlı cilt sanatının güzide bir örneği olarak gösterilebilir. Aynı koleksiyon içinde bulunan ve çalışmamıza dahil olan EH 58 ve EH 60 envanter numaralı eserlerle kompozisyon benzerliği görülmektedir. Ayrıca TSMK'da yer alan B 200 numaralı Şehinşehname-i Murad III isimli ve 1597 tarihli şehnamesinin¹⁴³ üst kabı, TIEM'de bulunan 1962 envanter kayıtlı ve XVI. yüzyıla tarihlendirilen Divan-ı Süleyman Muhibbî¹⁴⁴ eserinin dış kapak tasarım kompozisyonu ile benzerdir.

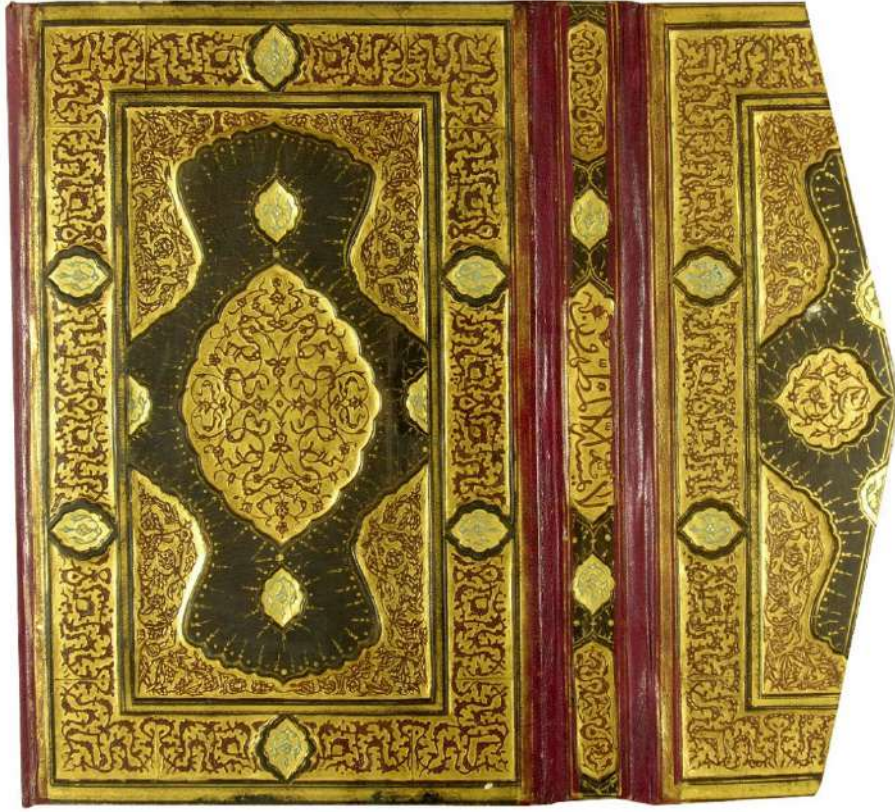

¹⁴¹ Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça...**, s.223.

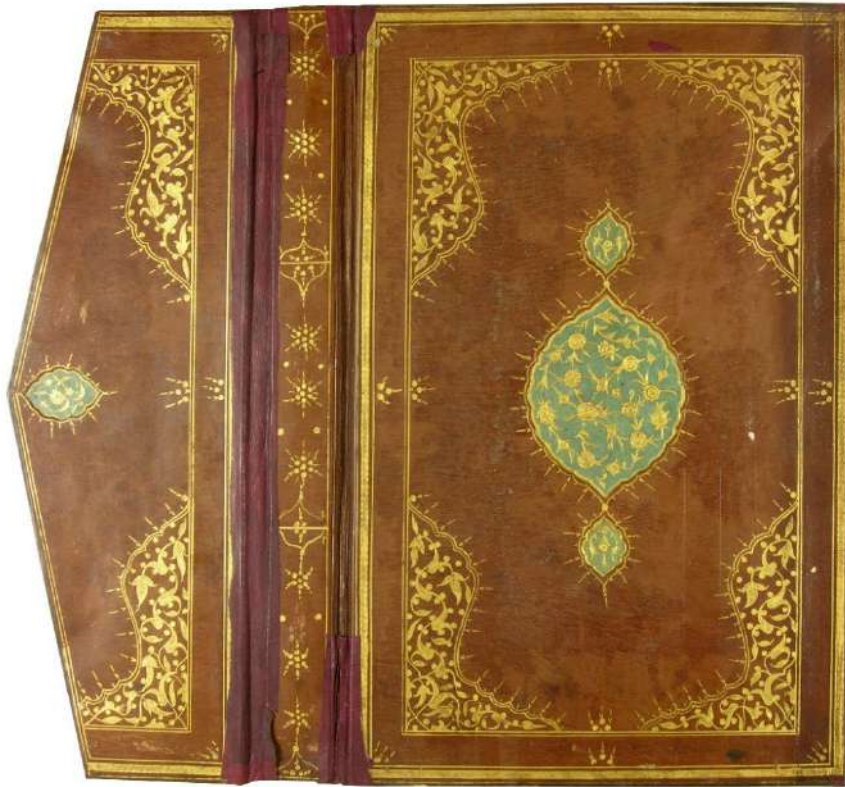
¹⁴² M. Uğur Derman, **a.g.e.**, s.89.

¹⁴³ Emel Türkmen, **Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Koleksiyonundaki Süleymanname Eserinin Cildi ve Yeni Uygulamalar**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Geleneksel Türk El Sanatları Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2020, s.65.

¹⁴⁴ **a.g.t.**, s.49.

Fotoğraf No 26: EH 157 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm Arka Dış Kapak ve Dış Miklep

Fotoğraf No 27: EH 157 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm İç Kapak ve İç Miklep

Eser No: 13

Envanter No: EH 162

Fotoğraf No: 28-31

Hattat: Abdullah b. Muhammed el-Hâfız eş-Şirâzî

Müzehhip: -

Mücellit: -

Ketebe Tarihi: 978/ 1570-71

Cildin Tarihi: XVI. Yüzyıl

Malzeme: Koyu ve Açık Kahverengi Deri

Eserin Tanımı: Eser, 38,5x 24 cm ölçülerinde olup 426 varaktır¹⁴⁵. Aharlı krem renk ince kağıt üzerine altınla 3 satır sülüs hatla, siyah mürekkeple 10 satır nesih hatla yazılmıştır. 1b ve 2a sayfalarında sekizli yıldızlardan müteşekkil zahriye tezhibinde altın zemin üzerine üstübeç mürekkeple ayetler yazılmış ve sayfa kenarları halkârî olarak süslenmiştir. 2b ve 3a sayfalarına aynı üslupla müzeyyen levhalar içinde Fatiha Suresi, 3b sayfasında ise Bakara Suresi'nin ilk beş ayeti bulunmaktadır. Bu sayfalar da halkârî tarzında süslenmiştir. Sure başları, güller ve duraklar altınla müzehhep, sayfa kenarları kırmızı, mavi ve altınla cetvellidir. 422b, 423a, 423b ve 424a sayfalarında aynı tarzda tezhiplenmiş levhalar içinde Felak ve Nas Suresi ile hatim duası yer almaktadır. 424b'de ise Farsça manzum Kur'ân falı mevcuttur. Dış kapaklar koyu, iç kapaklar açık kahverengi deriden yapılmıştır.

Eserin Cilt Özellikleri: Kahverengi deriden yapılan eserin, ön iç ve dış kapaklarının tamir sırasında değiştirildiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla arka kapağın tersi olacak şekilde ön kapakta katı' süslemeler dışta, mülemma süslemeler iç kısımdadır. Katı' tekniğinde yapılan süslemeler genellikle iç kapak tasarımında tercih edildiğinden ve bu eserde de sonradan değişim yapıldığından orijinalinde olduğu gibi dış kapaklar mülemma olarak ele alınmıştır.

Arka dış kapak ve miklep ile tamir sonrasında değiştirildiği üzere ön iç kapak koyu kahverengi deri üzerine mülemma tekniğinde süslenmiştir. Kapakların ortasında dikdörtgen olarak belirlenen tezyinî alanda salbekli ve dilimli oval bir şemse yer almakta olup arada kalan kısımlar da tezyin edilmiştir. Buradaki süslemeler kalıpla iki seferde basılmıştır. Kapaklar en

¹⁴⁵ Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça...**, s.123.

dıştan altın cetveller ve zencerek arasında yer alan kartuşlu bordür kuşağıyla çevrelenmektedir. Eser, genel olarak sağlam durumdadır.

Kapağın ortasında yer alan dilimli oval şemsenin yüzeyinde çapraz ekseninde düğüm halinde dört bulut motifi bulunmaktadır. Bunun dışında dağınık halde serbest bırakılmış birçok bulut motifi mevcuttur. Geriye kalan kısımlar ise merkezde eşkenar dörtgen yaparak şemse yüzeyine dağılan ince kıvrım dalların taşıdığı hatailer, çiçekler ve yapraklarla bezenmiştir. Şemse etrafı altınla tahrirlenerek belirlenmiştir.

Salbekler, şemseyle orantılı büyüklükte olup birbirlerinden ayrı olarak yapılmışlardır. Ancak ortalarına ortabağı andıracak şekilde bir penç yerleştirilmiştir. Üç yapraklı palmet motifindeki salbek içleri iri birer hatai motifi, kıvrım dallar, ufak çiçeklerle süslenmiş ve etrafı tahrirlenmiştir.

Dikdörtgen alanda şemse ve salbekler dışında kalan yüzeye çapraz ekseninde dört adet düğüm yapan diğerleri serbest bırakılmış birçok bulut motifi yerleştirilmiştir. Bunun dışında kalan yerler kıvrım dallar üzerine hatailer, yapraklar ve irili ufaklı çiçeklerle boş yer kalmayacak şekilde doldurulmuştur. Etrafı altın cetvelle çerçevesiyle mülümma tekniğinde süslenmiştir.

Dikdörtgen alanın yalnızca kısa kenarlarını kapsayacak şekilde altın cetveller arasında zencereğin bulunduğu bir bordür oluşturulmuştur. Dıştan ise altın cetvel ve zencerekle sarılı kapaklar, kartuşlu bordür kuşağı ile çerçevesiyle mülümma tekniğinde hazırlanmış olup dilimler birbirine bitişik haldedir. Yüzeyleri S kıvrımı yapan bulut motifi ve yine S kıvrımı yaparak onu kesen kıvrım dal üzerine yerleştirilen üç ve beş yapraklı çiçeklerle tezyin edilmiştir. Dilim araları da dâhil olmak üzere mülümma tekniğinde süslenmiştir.

Sırt bölümünde herhangi bir süsleme bulunmamaktadır.

Sertap, altın ve zencerekle çevrelenen dikey bir bordür halindedir. Sülüs hatla Vâkıa Suresi'nin " O, elbette değeri çok yüce Kur'an'dır. Korunmuş bir kitaptadır. Ona ancak tertemiz olanlar dokunabilir. Âlemlerin Rabbinden indirilmiştir." mealindeki 77-80. ayetleri "Azim olan Allah ne doğru söyledi" şeklinde tamamlanmıştır. Tüm yüzey mülümma tekniği kullanılarak tezyin edilmiştir.

Miklepte ise, dış kapaklarda yer alan süslemenin ½'si uygulanmıştır.

Arka iç kapak ve miklep ile tamir sırasında değiştirildiği üzere ön dış kapak açık kahverengi deri üzerine katı' ve mülümma teknikleri birlikte kullanılmıştır. Kapakların

ortasında salbekli bir şemse, köşelerinde köşebentler, kenarlarında kartuşlu bordürler ve zencerekle cetveller yer almaktadır.

Kapakların ortasında bulunan şemse şişkin ve oval formudur. Şemse yüzeyi, merkezde sekiz yapraklı bir çiçek, kenarlarında yarım daireler, bu dairelerin içinde yer alan üç dilimli palmetler ve çapraz eksenlerde küçük daireler şeklinde geometrik paftalara bölünmüştür. Sekiz yapraklı çiçek motifindeki paftanın içerisinde on altı kollu yıldızın uçlarından lotuslar, kıvrım dalların taşıdığı yapraklar, çiçekler ve rumîler uzanarak tüm yüzeye yayılmaktadır. Lacivert, turuncu, yeşil, siyah ve pembe tonlarında kâğıt zemin üzerine katı' tekniğinde işlenen motifler altına boyanmıştır.

Salbekler, şemseye oranla küçük olup, şemseye aralarına altı yapraklı bir çiçek şeklinde ortabağ yerleştirilmiştir. Oval biçimli salbekler, lacivert zemin üzerine katı' tekniğinde yapılmıştır. Deri renginde bırakılan kıvrım dalların taşıdığı lotus ve rumîlerle süslenmiştir.

Köşebentler şemsenin $\frac{1}{4}$ 'ü ve salbeklerin yarısından müteşekkildir. Katı' tekniğinde yapılmış olup şemse ve salbekteki süslemeler birebir tekrar edilmiştir.

Şemse, salbek ve köşebentlerin arasında kalan kısım mülemma tekniğinde süslenmiştir. Salbeklerin uçlarında kalacak şekilde dikey ekseninde birer tane düğüm yapan diğerleri serbest dolantı halinde bulut motifleri, kıvrım dalların taşıdığı hatailer, üç ve beş yapraklı çiçekler ve yapraklarla bezenmiştir. Yaprak motifleri ve çiçeklerin taç yaprakları lacivert ile boyanmıştır.

Dikdörtgen olarak belirlenen bu tezyinî alanın etrafı altınla tahrirlenmiştir. Kısa kenarlarını kapsayacak şekilde altın cetveller arasında zencereğin bulunduğu bir bordür yapılmıştır. Daha sonra iki cetvel arasına mülemma bir iç bordür yerleştirilmiştir. Bordür içi, uzun kenarlara iki, kısa kenarlara ve köşelere birer adet gelecek şekilde dikdörtgen formu ve uçları dilimli kartuşlara bölünmüştür. Üst kenarda ortada kalan kartuştan başlamak üzere sülüs hatla Ayet el-Kürsî yazılarak kapak çevresinde yazı kuşağı oluşturulmuştur. Kartuş araları ise S kıvrımları yapan birer bulut ve kıvrım dalların taşıdığı çiçeklerle tezyin edilmiştir. Dış bordür ise, karşılıklı olarak uzun kenarlara beş, kısa kenarlara üç ve köşelere birer adet kartuş gelecek şekilde dikdörtgen ve uçları dilimli olarak hazırlanmıştır. Her birinin arasına da küçük yuvarlak kartuşlar eklenmiştir. Lacivert, yeşil ve pembe renk zemin üzerine katı' tekniği kullanılmıştır. Kıvrım dalların taşıdığı lotus ve rumîlerden müteşekkil bezemeler altına boyanmıştır. Kapaklar en dıştan altın cetvel ve sarmal zencerekle çevrelenmektedir.

Sertap, altın cetvel ve sarmal zenerek arasında kalan dikey bir bordür olarak hazırlanmıştır. Alt ve üstte kalanlar yarım olmak üzere dokuz kartuşa bölünerek aralarına küçük yuvarlak kartuşlar eklenmiştir. Kapaklarda yer alan dış bordür ile aynı şekilde tasarlanan kartuşlarda lotus ve rumîlerden oluşan motifler altına boyanarak lacivert, yeşil ve pembe zemin üzerine yerleştirilmiştir. Ancak katı' süslemelerde kopmalar mevcuttur. Dudak payları ise altın cetveller çekilerek süslenmiştir.

Miklepte ise, kapak süslemesinin ½'si uygulanmıştır. Ancak burada yazı kuşağı şeklindeki mülemma bordürün içine sülüs hatla Ahzâb Suresi'nin "Allah ve melekler peygambere salât ediyorlar; ey iman edenler, siz de ona salât ve selâm edin." mealindeli 56.ayeti¹⁴⁶ yazılmıştır.

Tarihlendirme: Eser, Abdullah b. Muhammed el-Hâfız eş-Şirâzî tarafından 978/ 1570-71 yılında yazılmıştır. Eserin iç ve dış kapakları Mevlâna Müzesi koleksiyonuna ait 1 envanter numaralı Kur'ân-ı Kerîm¹⁴⁷ ve Sultanahmet 22 numaralı Kur'ân-ı Kerîm¹⁴⁸ ile birebir aynıdır. Abdülkadir Hüseyinî eliyle istinsah edilen sekiz Kur'ân-ı Kerîm'den olduğu saptanan bu eserlerin, Kanuni'nin o dönem yaptığı sefer sonrası İran yoluyla İstanbul'a ulaştığı tahmin edilmektedir¹⁴⁹. Ayrıca 1549 tarihli ve Şiraz menşei olan bir eser olarak TİEM'de bulunan T512 numaralı eserin¹⁵⁰ iç kapak tasarımı ile kompozisyon bakımından aynı olduğu görülmektedir. Yalnızca farklı olarak bu eserde katı' süslemelerin zemininde lacivert tek renk olarak kullanılmıştır. İncelediğimiz eser de Şirazlı bir hattat elinden çıktığı göz önüne alındığında ve geometrik tasarımlı katı' iç kapakları değerlendirildiğinde XVI. yüzyıl ortası Şiraz bölgesine tarihlendirilebilir.

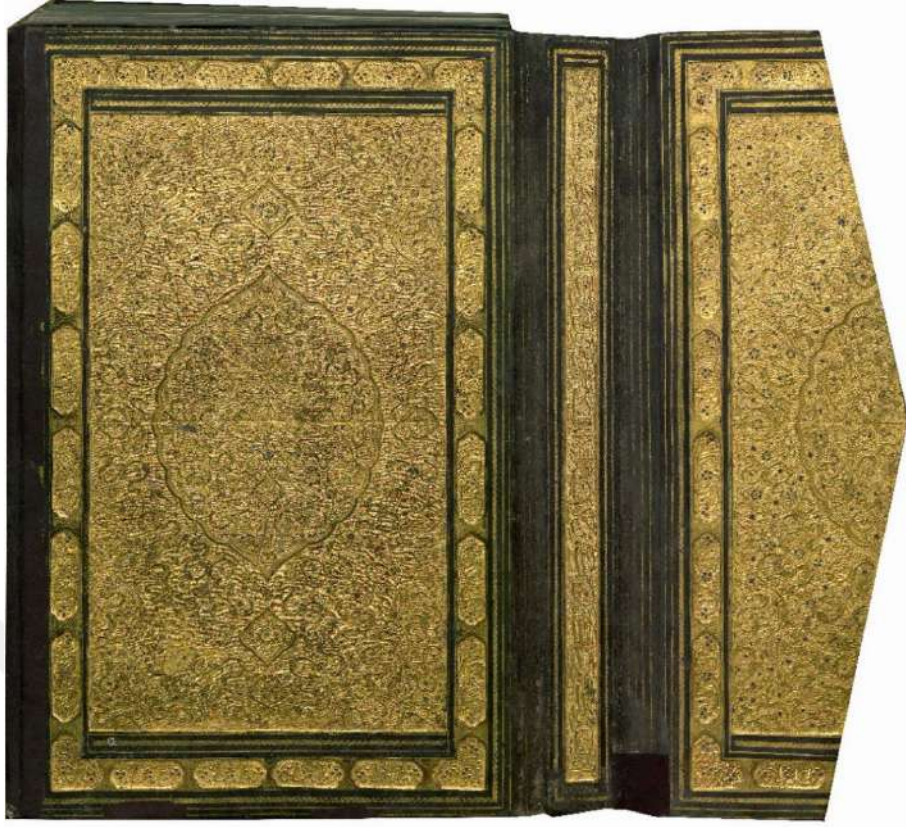
¹⁴⁶ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, **Kur'ân-ı Kerîm Meâli**, , s.425.

¹⁴⁷ Hacer Kara, **a.g.t.**, ss.578- 579.

¹⁴⁸ M. Esiner ÖZEN, **Türk Cilt Sanatı**, s.124.

¹⁴⁹ Ayşe Budak, **Konya Mevlana Müzesi İhtisas Kütüphanesi'ndeki XV-XVI. Yüzyıl Kitap Kapakları**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2009, s.124.

¹⁵⁰ Safiye Morçay, **a.g.t.**, s.44.

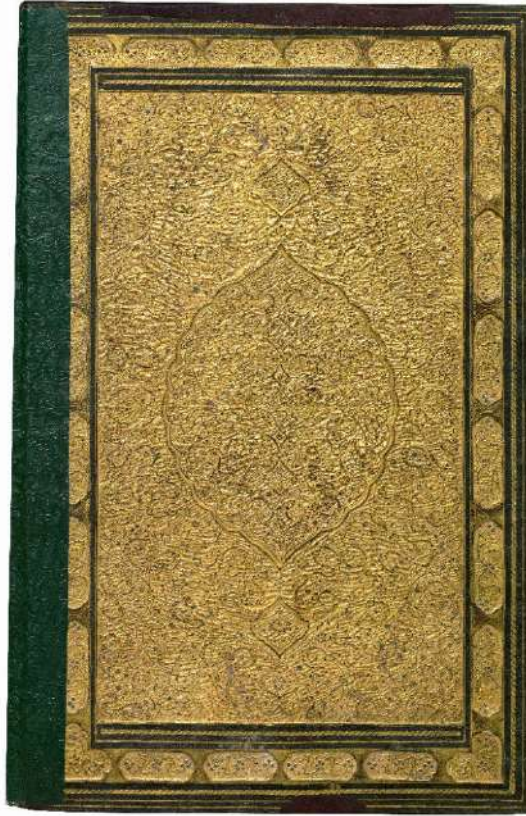
Fotoğraf No 28: EH 162 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm Arka Dış Kapak ve Dış Miklep

Fotoğraf No 29: EH 162 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm İç Kapak ve İç Miklep

Fotoğraf No 30: EH 162 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm Ön Dış Kapak

Fotoğraf No 31: EH 162 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm Ön İç Kapak

Eser No: 14

Envanter No: EH 230

Fotoğraf No: 32-33

Hattat: Mustafa Ağa bin Ferhad Paşa

Müzehip: -

Mücellit: -

Ketebe Tarihi: Cemaziyelevvel 966/ Şubat- Mart 1559

Cildin Tarihi: XVI. Yüzyıl

Malzeme: Bordo ve Kahverengi Deri

Eserin Tanımı: EH 230 envanter numaralı eser 28x17,5 cm ölçülerinde olup 387 varaktır¹⁵¹. Aharlı ve vassaleli kâğıt üzerine 11 satır olacak şekilde harekeli nesihle yazılmış, sayfa kenarlarına pembe renk halkari tezhip yapılmıştır. 1a sayfasında müzehip levha ile 1b ve 2a sayfalarında serlevha bulunmaktadır. Dış kapağı bordo deriden, iç kapağı ise kahverengi deriden yapılmıştır.

Eserin Cilt Özellikleri: Bordo deriden yapılmış dış kapakların ortasında salbekli oval bir şemse yer almaktadır. Kalıpla basılarak oluşturulan şemse içinde mülevven ve alttan ayırma tekniği birlikte uygulanmış olup mülevvenlik kahverengi deriyle sağlanmıştır. Köşelere paralel çekilen cetvelle köşebent formu oluşturulmuştur. İki altın cetvel arasında yer alan sarmal zencerekl bir cetvelle çerçevelenmiş cildin ön ve arka kapağı aynı şekilde tezyin edilmiştir. Eserin cildi iyi durumdadır.

Cildin dış kapaklarında yer alan dilimli ve oval şemseler kalıpla basılarak yapılmıştır. Yüzeyinde S şeklinde kıvrımlar yaparak serbest dolaşan beş bulut motifi ve ince yaprakların taşıdığı hatai, gonca ve saz yapraklarından oluşan bir kompozisyon bulunmaktadır. Altın cetvelle tahrirlenen şemse dilimleri arasına ise altın tığlar çekilmiştir.

Salbekler şemseyle orantılı bir büyüklükte tasarlanmış olup birbirlerine orta bağ ile bağlanmaktadır. Yedi dilimli palmet formundaki salbek içleri ise genel kompozisyona uygun

¹⁵¹ Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça...**, s.224.

olarak hatalı ve yapraklarla tezyin edilmiştir. Etrafı şemsede olduğu gibi altın cetvelle belirlenip altın tığlar çekilerek tamamlanmıştır.

Kapakların iç kısımda kalan cetvel köşelerden paralel olarak çekilerek üçgen yüzeyler oluşturulmuştur. Üçgen köşelerine birer altın nokta konmuş olup altın cetveller ve zencerekle çevrelenmiştir.

Sırt bölümünde herhangi bir süsleme bulunmamaktadır.

Sertab kısmı süslemesiz olarak sade bırakılmıştır.

Miklep ise dış kapaklardaki süslemenin ½ sini oluşturacak şekilde tasarlanmış olup şemsesi dilimli daire formundadır. Şemse içinde yatay eksenle S şeklinde kıvrılan iri bir bulutun etrafında çapraz olarak iki bulut motifi yer almaktadır. Ayrıca kıvrım dallar, hatalı ve saz yapraklarıyla tezyinat tamamlanmıştır.

İç kapaklar kahverengi deriden yapılmıştır. Kapakların ve miklebin etrafı iki sıra altın cetvelle çerçevelenmekte olup iç kısımda kalan cetvel köşelerden üçgen oluşturacak şekilde çekilip köşebent formu verilmiştir. Kapakta aletle yapılmış kare formulu ve miklepte ise eşkenar dörtgen şeklinde geometrik geçmeli birer şemse bulunmaktadır. Şemselerin dikey eksenlerindeki uçları S kıvrımlarıyla uzatılmıştır.

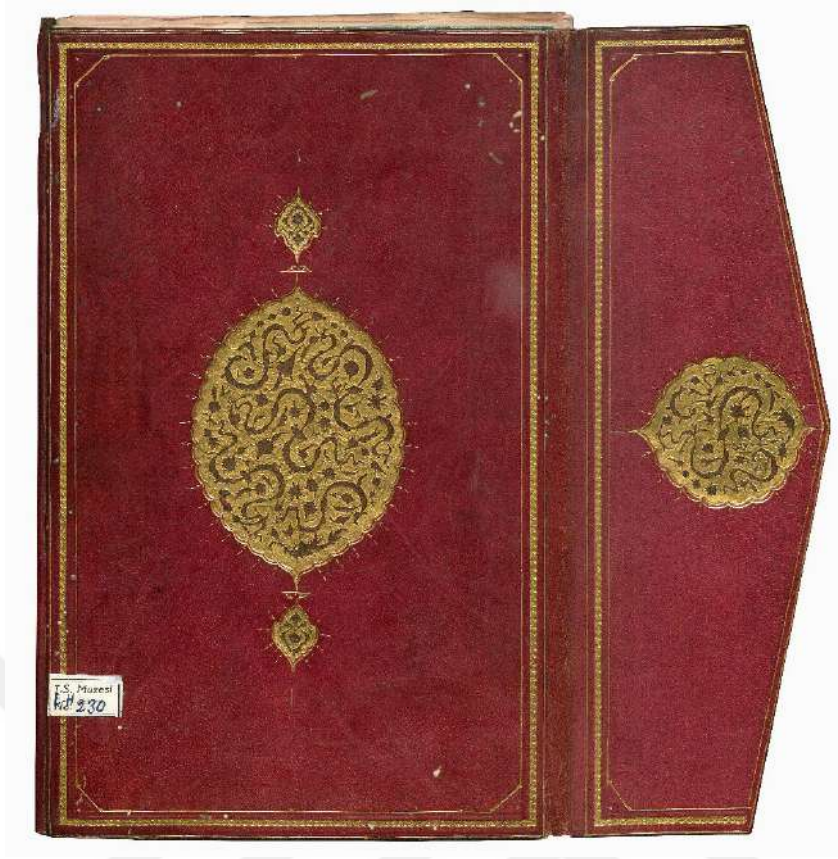
Tarihlendirme: Eser, ketebe kaydına göre Mustafa Ağa bin Ferhad Paşa tarafından Cemaziyelevvel 966/ Şubat- Mart 1559 tarihinde yazılmıştır¹⁵². Cildin, üzerinde bulunan saz üslubundaki bezeme kompozisyonu, hatalı ve bulut birlikteliğinden, ayrıca kullanılan deri renginden yola çıkarak istinsah tarihiyle aynı döneme ait olduğu kanaatine varılabilir. Ayrıca eser, Mevlana Müzesi'nde bulunan 1590 tarihli, 146 envanter numaralı Dîvân¹⁵³'a ait dış kapak ile TSMK Hırka-i Saadet Kitaplığı'nda bulunan 54 envanter numaralı esere¹⁵⁴ ait cildin üzerindeki motif ve tasarım ile benzerlik göstermektedir. Bunun yanında Süleymaniye Kütüphanesi'nde 949/1542 tarih kayıtlı, Ayasofya 19/3 envanter numaralı En'âm-ı Şerîf¹⁵⁵'in iç ve dış kapakları ile kompozisyon benzerliği bulunmaktadır.

¹⁵² Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça...**, s.224.

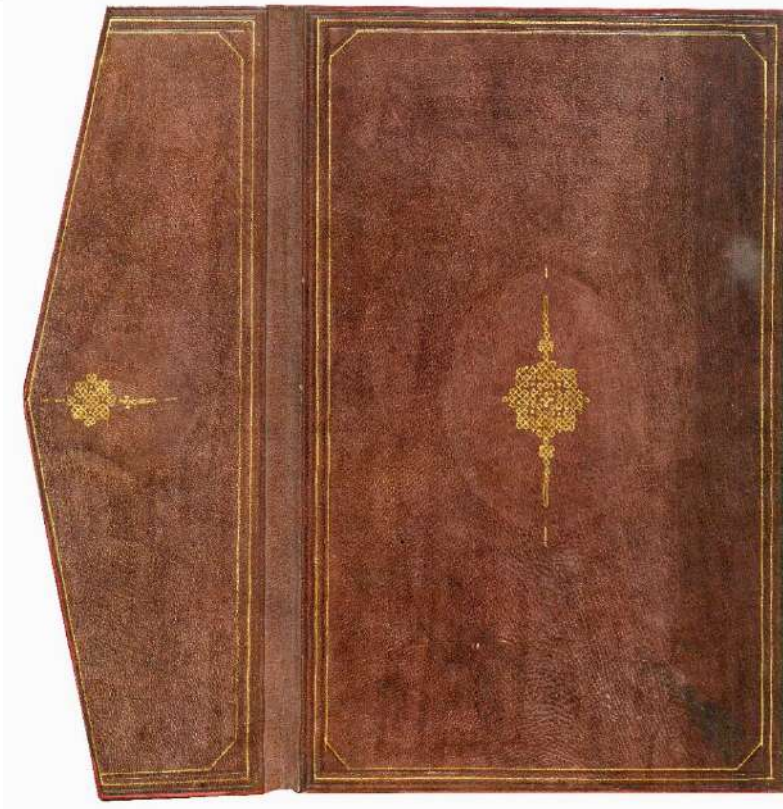
¹⁵³ Hacer Kara, **a.g.t.**, s.608.

¹⁵⁴ F. Şeyma Boydak, "Osmanlı Kitap Kabı Şemselerindeki Serbest Dolantı Bulut Motifi Örnekleri", **İSTEM**, Sayı:29, Konya 2017, s.135.

¹⁵⁵ Selman Küçükkömürler, **a.g.t.**, ss.19-162.

Fotoğraf No 32: EH 230 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm Arka Dış Kapak ve Dış Miklep

Fotoğraf No 33: EH 230 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm İç Kapak ve İç Miklep

Eser No: 15

Envanter No: EH 319

Fotoğraf No: 34-35

Hattat: Hasan b. Abdullah

Müzehip: -

Mücellit: -

Ketebe Tarihi: Zilkâde 975/ Nisan- Mayıs 1568

Cildin Tarihi: XVI. Yüzyıl

Malzeme: Siyah ve Bordo Deri

Eserin Tanımı: Eser, 19,5x12 cm ölçülerinde olup 300 varaktır¹⁵⁶. Aharlı kâğıt üzerine harekeli nesihle dokuz satır halinde yazılmıştır. Eserin başında karşılıklı iki ve sonunda bir tane daire şeklinde müzehip zahriye bulunmaktadır. 1b sayfasında Feridun Ahmet Paşa'ya ait bir mühür bulunmaktadır¹⁵⁷. Eserin dış kapakları siyah, iç kapakları ise bordo deriden hazırlanmıştır.

Eserin Cilt Özellikleri: Siyah deriden yapılan cildin kapaklarının ortasında salbekli, dilimli oval bir şemse, köşelerde köşebentler ve iki sıra altın cetvel arasında kalan sarmal zencerek bulunmaktadır. Gömme ve soğuk cilt tekniği ile yapılmış olup ön ve arka kapağı aynı şekilde tezyin edilmiştir. Sertap kısmına alttan ve üstten olmak üzere siyah deri parçası yapıştirilerek tamir edilmiştir. Genel olarak sağlam durumdadır.

Kapakların ortasında dilimli oval birer şemse bulunmaktadır. Şemse yüzeyinde yatay ve dikey eksenlerde düğüm yapmış dört adet bulut motifi bulunmaktadır. Bunun dışında kalan alan ise kıvrım dalların taşıdığı hatailer, irili ufaklı çiçekler ve hançeri yapraklarla bezenmiştir. Süslemeleri soğuk olarak yapılan şemsenin etrafı üç sıra altınla tahrirlenerek dilim aralarına tığlar çekilmiştir.

Salbekler, şemseye oranla irice yapılmış olup şemsenin hemen ucunda yer almakta ve aralarında halka şeklinde ortabağ bulunmaktadır. Beş dilimli palmet formundaki salbeklerin

¹⁵⁶ Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça...**, s.222.

¹⁵⁷ Feridun Ahmet Paşa, XVI. Yüzyıl'da yaşamış Osmanlı devlet adamıdır. Bkz.; Abdülkadir Özcan, "Feridun Ahmet Bey", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C:12, İstanbul, 1995, ss.396-397.

içlerine soğuk olarak yapılmış, irice bir hatai yerleştirilmiştir. Üç sıra altınla tahrirlenmiş ve dilim aralarından tığlar uzatılmıştır.

Köşebentler, iç ve dış bükey kavisli ve dilimli olarak yapılmıştır. Yüzeyi soğuk cilt tekniğinde serbest dolaşan bulut motifleri, kıvrım dallar üzerine hatai grubu çiçekler, penç ve yapraklarla süslenmiştir. Altın cetvelle tahrirlenerek dilim aralarından tığlar çekilmiştir. Daha sonra altın cetvelle dikdörtgen bir çerçeve oluşturulmuş, en dışa ise altına boyanmış sarmal zencerek yapılmıştır.

Sırt ve sertap kısımları süslemesizdir.

Miklep ise, kapaklarda yer alan süslemenin $\frac{1}{2}$ 'sinden oluşmaktadır. Ancak burada bulunan şemse dairevî formda ve dilimli olup uçları hafif uzatılmıştır.

İç kapaklar bordo deriden, gömme ve soğuk cilt tekniği ile yapılmıştır. Ön ve arka kapağı aynı olup dilimli oval şemse kenarlardan altın cetvel ve sarmal zencerek ile çevrelenmiştir.

Kapakların ortasındaki dilimli oval şemsenin yüzeyi, merkezde birbirine eşkenar dörtgen oluşturacak şekilde bağlanmış dört hatai motifi ve aralarında birer rumî bulunmaktadır. Kalan kısımlar ise kıvrım dalların taşıdığı hatailer, pençler ve hançeri yapraklarla bezenmiştir. İnce ve kalın olmak üzere iki sıra çekilen altın cetvel ve dilim aralarına yerleştirilen tığlarla şemse tezyinatı tamamlanmıştır.

Salbek formu bulunmamaktadır.

Köşebentler, kenarlara çekilen altın cetvellerin köşelerde oluşturduğu üçgen yüzeyler şeklinde yapılmıştır. Kapaklar dıştan altına boyanmış sarmal zencerek ve bir sıra altın cetvel ile çerçevelenmiştir.

Sertap, süslemesiz olarak sade bırakılmıştır.

Miklepte, kapaklarda yer alan süslemenin $\frac{1}{2}$ 'si uygulanmıştır. Ancak şemse dairevî ve dilimli olarak tasarlanmıştır. İçi ise tüm yüzeyi kaplayacak şekilde irice bir hatai ile tezyin edilmiştir. Etrafı altınla tahrirlenerek dilim aralarından tığlar uzatılmıştır.

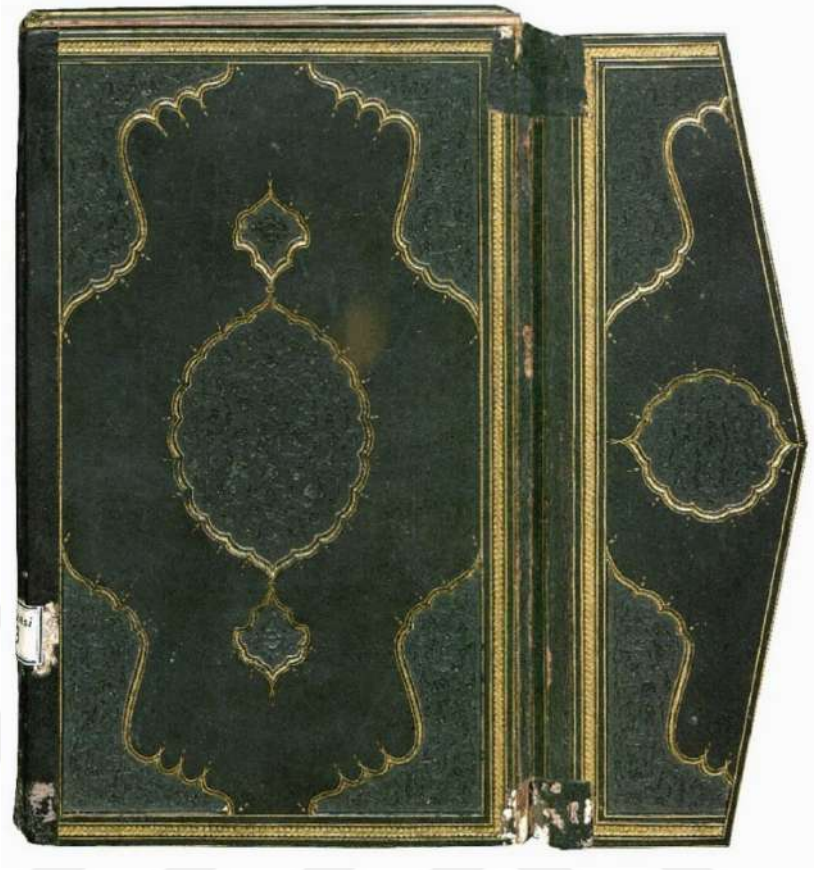
Tarihlendirme: Eser, Hasan b. Abdullah tarafından Zilkâde 975/ Nisan- Mayıs 1568'de yazılmıştır¹⁵⁸. Süslemelerinde kullanılan bulut ve hatai birlikteliği, iri salbek içlerinde yer alan hatailer ve kompozisyon bakımından değerlendirildiğinde cildin, eser ile aynı yıllarda yapıldığını söylemek mümkündür. Ayrıca eser, XVI. yüzyıla tarihlendirilen Süleymaniye YEK Ayasofya:1685 envanter numaralı eserin¹⁵⁹ dış kapaklarında yer alan tasarım ve süsleme motifleri ile neredeyse birebir aynıdır. Ancak burada şemse ve köşebentlerde farklı olarak mülevven tekniği kullanılmıştır.

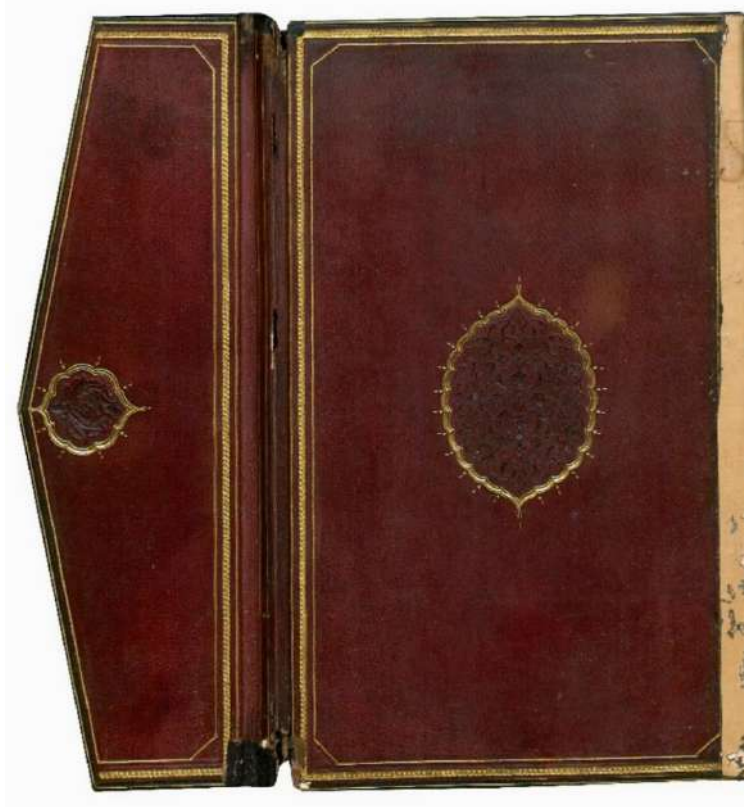
---

¹⁵⁸ Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça...**, s.222.

¹⁵⁹ F. Şeyma Boydak, "16. Yüzyıl Osmanlı Cild Sanatı Ve Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi'ndeki Tam Zemin Tezyinâtlı Örnekleri", **Osmanlı Dönemi Bursa ve Sanat Tarihi Yazıları**, Palet Yayınları, Konya, 2019, s.110.

Fotoğraf No 34: EH 319 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm Arka Dış Kapak ve Dış Miklep

Fotoğraf No 35: EH 319 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm İç Kapak ve İç Miklep

Eser No: 16

Envanter No: EH 442

Fotoğraf No: 36-37

Hattat: İbn Bahaddin Ali Nureddin Ahmed

Müzehhip: İbn Bahaddin Ali Nureddin Ahmed

Mücellit: -

Ketebe Tarihi: Cemaziyelevvel 954/ Haziran- Temmuz 1547

Cildin Tarihi: XVI. Yüzyıl

Malzeme: Kahverengi Deri

Eserin Tanımı: 4 cm çapında¹⁶⁰ sekizgen formlu eser, Sancak Kur'ân-ı Kerîm'i olarak kullanılmıştır. Aharlı ince kâğıt üzerine siyah mürekkep kullanılarak harekeli nesihle 12 satır olarak yazılmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'in serlevhası ve sure başları müzehhep, sayfa kenarları ise altın cetvellidir. Duraklar ise kırmızı mürekkeple belirtilmiştir. İç ve dış kapakları kahverengi deriden yapılmıştır.

Eserin Cilt Özellikleri: Kahverengi deriden yapılan dış kapaklar mülemma tekniğinde süslenmiştir. Kapakların ortasında sekizgen olarak belirlenen tezyinî alanın etrafı altın cetveller arasında yer alan sarmal zencerekle çerçevenmiştir. Cildin ön ve arka kapakları aynı olup cildi, şirazesı ve sırt dikişı ile genel olarak sağlam durumdadır.

Kapakların ortasında bulunan penç etrafında çiçek motifi oluşturacak şekilde uzayan dallar, dört eksenle birleşerek düğüm yapmaktadır. Daha sonrasında uzanan dallar ise simetrik olarak yerleştirilen hatai, rumî penç ve yapraklarla tamamlanmıştır. Mülemma olarak hazırlanan bu alan sekizgen olarak belirlenip altın cetvelle tahrirlenmiştir. Altından sarmal zencerekle çerçevenip etrafına iki sıra altın cetvel çekilmiştir.

Sırt bölümü sade olarak bırakılmıştır.

Sertap ve miklep süslemesi bir olup altın cetvelle belirlenen alanın yüzeyi yazma tekniği ile tezyin edilmiştir. Süslemeler ara ara silinmiş olsa da merkezde eşkenar dörtgen oluşturacak şekilde birleşen dallar üzerinde rumîler olduğu anlaşılmaktadır.

¹⁶⁰ Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça...**, s.118.

İç kapaklar, kahverengi deriden olup katı' tekniğinde hazırlanmıştır. Merkezdeki eşkenar dörtgen ortadan X şeklinde bölünerek daire ile çevrelenmiştir. Daire etrafı bitişik halde sıralanan lotuslarla bezenmiş ve lotuslardan uzanan dallar tüm yüzeye yayılarak daha iri lotuslar ile rumîlere bağlanmıştır. Aralara ise kurdele şeklinde karşılıklı yapraklar yerleştirilmiştir. Mavi renk zemin üzerine katı' olarak uygulanan süslemeler altın ile boyanmıştır. Sekizgen formda hazırlanan bu tezyinî alan altın cetvelle tahrirlenerek belirlenmiştir. Dıştan ise altından sarmal zencerek ve altın cetvelle çerçevenmektedir.

Sertapta, altın cetvel arasında dikey ekseninde sarmal olarak kıvrılan bir süsleme bulunmaktadır.

Mıklep ise, yazma tekniği ile yapılmış kıvrım dallar üzerine yapraklar ile bezenmiştir.

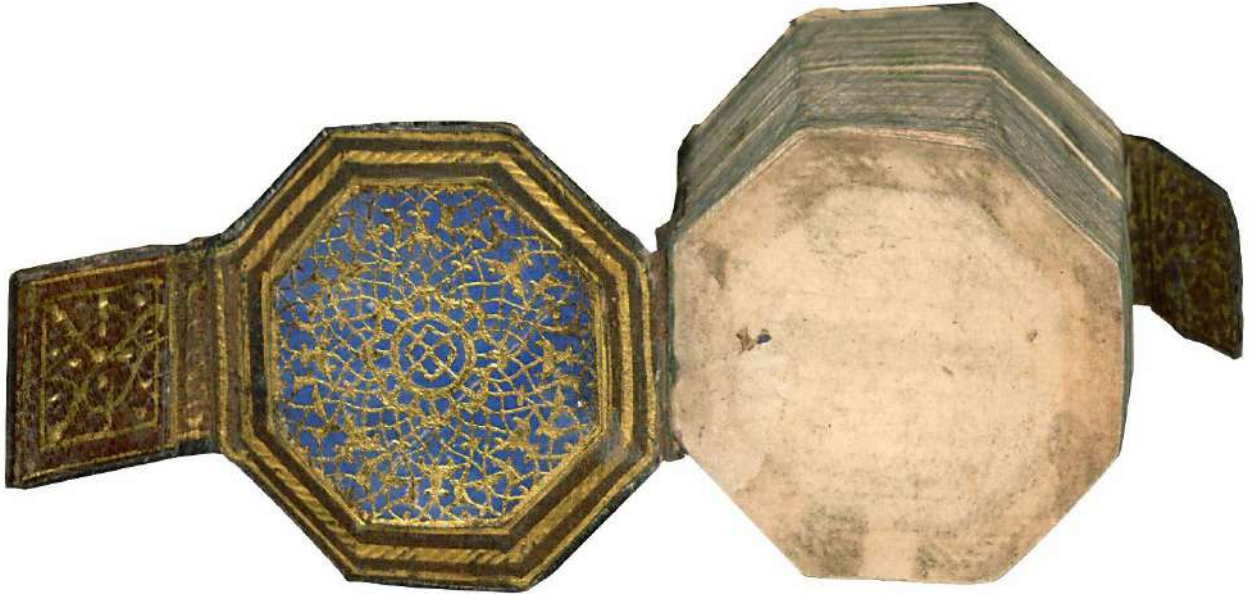
Tarihlendirme: Eser, Cemaziyelevvel 954/ Haziran- Temmuz 1547 yılında İbn Bahaddin Ali Nureddin Ahmed eliyle yazılmış ve tezhip edilmiştir¹⁶¹. Cildi ise, süsleme kompozisyonu ve mülemma dış kapak ile kullanılan katı' tekniğindeki iç kapaklardan yola çıkarak XVI. yüzyıla tarihlendirilebilir.

---

¹⁶¹ Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça...**, s.118.

Fotoğraf No 36: EH 442 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi Arka Dış Kapak ve Dış Miklep

Fotoğraf No 37: EH 442 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi İç Kapak ve İç Miklep

Eser No: 17

Envanter No: EH 444

Fotoğraf No: 38-39

Hattat: Abdulhamîd b. Abdulvehhâb Osman

Müzehip:-

Mücellit:-

Ketebe Tarihi: 992/ 1584-85

Cildin Tarihi: XVI. Yüzyıl

Malzeme: Bordo ve Kahverengi Deri

Eserin Tanımı: Eser, 4 cm çapında¹⁶², sekizgen biçiminde bir Sancak Kur'ân-ı Kerîm'idir. Aharlı esmer kâğıt üzerine siyah mürekkep kullanılarak harekeli ince nesihle 17 satır halinde yazılmıştır. Sure başları, duraklar ve cetveller altın yaldızlıdır. Dış kapaklar bordo, iç kapaklar ise kahverengi deriden yapılmıştır.

Eserin Cilt Özellikleri: Eser, bordo deriden olup ön ve arka kapakları aynı üslupla yazma tekniğinde tezyin edilmiştir. Dıştan altı sıra soğuk cetvelle çevrelenerek ortada altın cetvelle oluşturulan sekizgen alanın merkezine geometrik geçmeli bir şemse yerleştirilmiştir. Genel olarak sağlam durumdadır.

Dış kapakların ortasında aletle yapılmış geometrik geçmelerden müteşekkil bir şemse yer almaktadır. Örgüler yatay ve dikey ekseninde uzatılıp uçlarda düğüm halini almıştır. Etrafı altın cetvelle sekizgen şeklinde belirlenerek kenar ortalarına altınla yapılmış balık pulu motifi yerleştirilmiştir. Dıştan altı sıra çekilen soğuk cetvelle tamamlanmıştır.

Sırtı süslemesiz olup sertap ve miklebi bulunmamaktadır.

İç kapaklar kahverengi deriden yapılmıştır. Alet kullanılarak ön ve arka kapakları aynı şekilde süslenmiştir. Kapakların ortasında geçmelerden oluşan bir şemse bulunmaktadır. Etrafına yatay ve dikey ekseninde altın tığlar çekilmiş olup sekizgen formda altın cetvelle çevrelenmiştir. En dışta ise dört sıra soğuk cetvel mevcuttur.

¹⁶² Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça...**, s.73.

Tarihlendirme: Ketebe kaydına göre eser, 992/ 1584-85 senesinde Abdulhamîd b. Abdulvehhâb Osman tarafından yazılmıştır¹⁶³. Bordo renk derinin kullanıldığı cildin ise aynı tarihlere ait olduğu düşünülebilir.

Fotoğraf No 38: EH 444 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi Ön Dış Kapak

Fotoğraf No 39: EH 444 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi Ön İç Kapak

¹⁶³ Fehmi Edhem Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça...*, s.73.

Eser No: 18

Envanter No: EH 454

Fotoğraf No: 40-41

Hattat: Nizam b. İmâdeddîn Neccâr

Müzehhip: -

Mücellit: -

Ketebe Tarihi: 972/ 1564-65

Cildin Tarihi: XVI. Yüzyıl

Malzeme: Zeytunî ve Kırmızı Deri

Eserin Tanımı: Sancak Kur'ân-ı Kerîm'i olarak kullanılan eser, 7,5 cm çapında¹⁶⁴ sekizgen formludur. Aharlı ince kâğıttan toplamda 327 varak olarak hazırlanmıştır. Siyah mürekkep kullanılarak harekeli ince nesihle 11 satır halinde yazılmıştır. Sure başları, duraklar ve cetveller altın yaldızlıdır. Dış kapaklar zeytunî, iç kapaklar ise kırmızı deriden yapılmıştır.

Eserin Cilt Özellikleri: Ön ve arka kapağı aynı şekilde tezyin edilen eserin cildi, zeytunî deriden yapılmıştır. Dıştan altın cetvel ve S şeklinde devam eden altın zencerekle çevrelenip mülemma tekniğinde süslenmiştir. Genel olarak sağlam durumdadır.

Dış kapaklarda yatay ve dikey ekseninde yerleştirilen düğümlemiş haldeki dört adet ayırma dolantı bulut motifi neredeyse tüm yüzeye hâkimdir. Merkezde ise sapları birbirine eşkenar dörtgen şeklinde birleşen dört yönlü hatai yer almaktadır. Kalan zemin kıvrım dalların taşıdığı hatailer ve yapraklarla doldurulmuş olup hatailerin üzeri lacivert ile boyanmıştır. Sekizgen olarak belirlenen tezyinî alanın etrafı altın cetvelle tahrirlenerek dıştan s kıvrımları yapan altın zencerekle çerçevelenmiştir.

Sırtı süslemesizdir.

Miklebi kısmında çift sıra çekilmiş altın cetvel bulunmaktadır.

¹⁶⁴ Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça...**, s.102.

İç kapakları kırmızı deriden yapılan cildin ön ve arka kapakları aynı üslupla hazırlanmıştır. Katı' tekniğinde süslenmiş olup etrafı S kıvrımları yapan çift zencerek ile çevrelenmiştir.

Kapakların ortasına çapraz ekseninde yerleştirilen dört adet lotus motifinin sapları birbirine eşkenar dörtgen halinde birleşerek ortada kapalı bir form oluşturmaktadır. Eşkenar dörtgenin ortasında dört yapraklı bir çiçek yer almakta olup geriye kalan tüm yüzey kıvrım dalların taşıdığı rumî ve lotuslarla bezenmiştir. Lacivert zemin üzerine katı' tekniği uygulanarak motifler altına boyanmıştır. Sekizgen olarak belirlenen tezyinî alanın etrafı altın cetvelle tahrirlenip dıştan S şeklindeki çift altın zencerek ve altın cetvel ile tamamlanmıştır.

Miklepte ise dıştan çift altın cetvelin ortasına dört yapraklı bir çiçek motifi yerleştirilmiştir. Dikey ekseninde birer yaprakla uzatılarak tığlarla süslenmiştir.

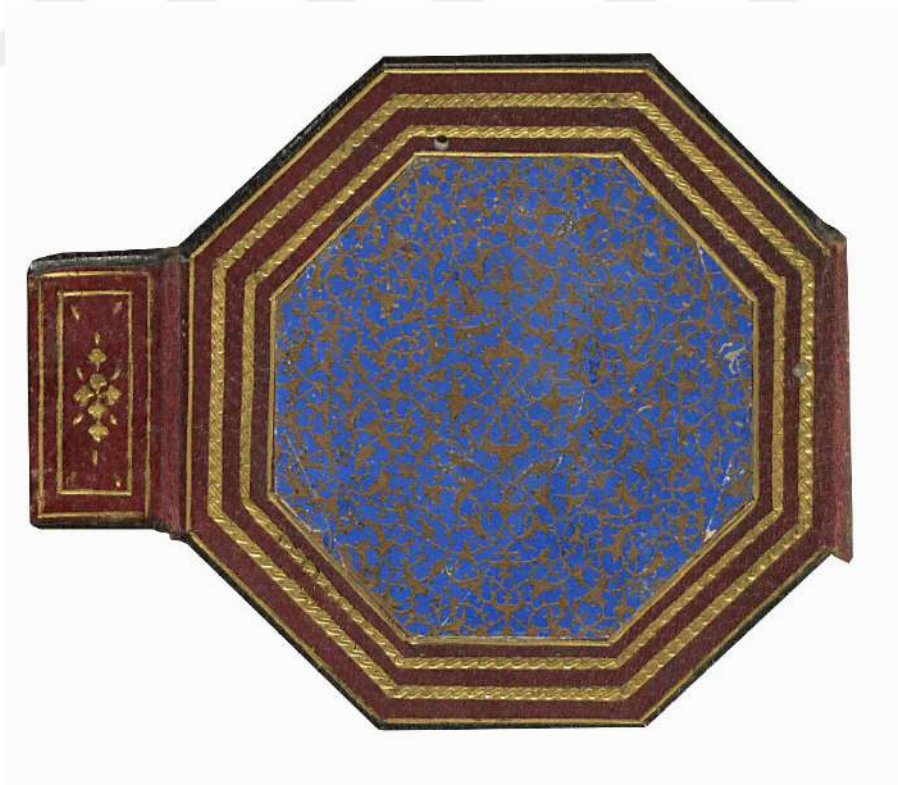
Tarihlendirme: Eser, ketebesinde kaydedildiği üzere 972/ 1564-65 senesinde Nizam b. İmâdeddîn Neccâr eliyle yazılmıştır¹⁶⁵. Mülemma tekniğinde hazırlanan bulut tasarımlı dış kapaklar ve katı' tekniğinde süslenen iç kapaklardan yola çıkarak cildin döneminden orijinal olduğunu söylemek mümkündür. Eserin dış kapak tasarımı incelendiğinde, Mevlana Müzesi 149 envanter numaralı Cevâhiru't-Tefsîr isimli eserin 23 Muharrem 954/ 1547-48 tarihli cildine ait dış kapak şemsesinde¹⁶⁶ kullanılan kompozisyon ve tekniklerle birebir aynı olduğu görülmektedir.

¹⁶⁵ Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça...**, s.102.

¹⁶⁶ Hacer Kara, **a.g.t.**, ss.568-569.

Fotoğraf No 40: EH 454 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi Arka Dış Kapak ve Dış Miklep

Fotoğraf No 41: EH 454 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi İç Kapak ve İç Miklep

Eser No: 19

Envanter No: EH 458

Fotoğraf No: 42-43

Hattat: Kerîm b. İbrahim

Müzehhip: -

Mücellit: -

Ketebe Tarihi: 975/ 1567-68

Cildin Tarihi: XVI. Yüzyıl

Malzeme: Neftî ve Kırmızı Deri

Eserin Tanımı: Eser, 3 cm çapında¹⁶⁷ sekizgen formlu olup Sancak Kur'ân-ı Kerîm'i olarak kullanılmıştır. Aharlı ince kâğıttan toplamda 313 varak olarak hazırlanmıştır. Siyah mürekkep kullanılarak harekeli ince nesihle 13 satır halinde yazılmıştır. Baştan ilk dört sayfası ile son iki sayfası müzehhep, sure başları, duraklar ve cetveller altın yaldızlıdır. Dış kapaklar neftî, iç kapaklar ise kırmızı deriden yapılmıştır.

Eserin Cilt Özellikleri: Neftî deriden yapılan ön ve arka kapaklar aynı üslupla tezyin edilmiştir. Ortada sekizgen bir tezyinî alan oluşturulmuş ve dıştan çift altın cetvelle çevrelenmiştir. Mülemma tekniğinde hazırlanan eserin cildi genel olarak sağlam durumdadır.

Kapak merkezine birbirine çapraz yönde simetrik dört adet üç yapraklı çiçek yerleştirilmiştir. Çiçeklerin etrafı sapları içe doğru kavisli sekizgen bir form oluşturacak şekilde birleşen sekiz adet hatai ile çevrelenmiştir. Merkezdeki çiçeklerden uzanan sapların rumîlerle birleşimi neticesinde hatailerin çevresinde çapraz ekseninde palmet biçiminde kartuş görünümü sağlanmıştır. Kalan zeminde ise dallar üzerinde yapraklar uzanmaktadır. Sekizgen olarak hazırlanan tezyinî alan altın cetvelle tahrirlenerek belirlenmiştir. Mülemma tekniğinde süslenerek hatailer ve yaprakların üzeri lacivertle boyanmıştır. Dıştan iki sıra altın cetveller çerçevelenmiştir.

Sırtı süslemesiz olan eserin sertap ve miklebi koparak kaybolmuştur.

¹⁶⁷ Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça...**, s.122.

İç kapaklar kırmızı deriden yapılmıştır. Ortada sekizgen olarak belirlenen alan katı' tekniği kullanılarak süslenmiştir. Merkezde daire formu içine simetrik olarak yerleştirilen dört adet yaprak motifi sapları eşkenar dörtgen oluşturacak şekilde bağlanmaktadır. Daire etrafı bitişik halde sıralanan lotuslarla bezenmiş ve lotuslardan uzanan dallar tüm yüzeye yayılmıştır. Zeminde lacivert, pudra, kırmızı ve yeşil renkler kullanılmış olup motifler altınla boyanmıştır. Etrafi altınla tahrirlenerek dıştan altın sarmal zencerek ve altın cetvelle çevrelenmiştir.

Tarihlendirme: Eser, ketebe kaydında belirtildiği üzere 975/ 1567-68 senesinde Kerîm b. İbrahim tarafından yazılmıştır¹⁶⁸. Mülemma dış kapak ve katı' tekniğindeki iç kapaklardan yola çıkarak cildin döneminden orijinal olduğunu söylemek mümkündür.

---

¹⁶⁸ Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça...**, s.122.

Fotoğraf No 42: EH 458 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi Ön Dış Kapak

Fotoğraf No 43: EH 458 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi Arka İç Kapak

Eser No: 20

Envanter No: EH 461

Fotoğraf No: 44-45

Hattat: -

Müzehhip: -

Mücellit: -

Ketebe Tarihi: Safer 957/ Şubat- Mart 1550

Cildin Tarihi: XVI. Yüzyıl

Malzeme: Siyah ve Bordo Deri

Eserin Tanımı: Sancak Kur'ân-ı Kerîm'i olarak kullanılan eser, 7 cm çapında¹⁶⁹ sekizgen formda hazırlanmıştır. Aharlı ince kâğıt üzerine harekeli ince nesih hatla 11 satır halinde yazılmıştır. Baştan ilk üç sayfası ve sure başları müzehhep, durak ve cetveller altın yaldızlıdır. Dış kapakları siyah, iç kapakları bordo deriden yapılmıştır.

Eserin Cilt Özellikleri: Siyah deriden yapılan dış kapaklar, mülemma tekniğinde süslenmiştir. Kapakların ortasında sekizgen formda belirlenen tezyinî alanın etrafı bitkisel süslemeli bir bordür kuşağı ve zencerekle çevrilmiştir. Eserin cildi genel olarak sağlam durumdadır.

Kapağın ortasına sekiz yapraklı bir penç motifi yerleştirilmiş olup etrafı sekiz adet üç yapraklı çiçek ile çevrelenmiştir. Bu çiçeklerden uzanan dalların rumîlerle birleşmesiyle çapraz ekseninde dört adet üç yapraklı palmet biçiminde kartuş görünümü oluşturulmuştur. Mülemma olarak hazırlanan yüzeyde kartuş formu verilen alanlar farklı tonda altın kullanılarak belirginleştirilmiştir. Geriye kalan zemin ise dallar üzerinde irili ufaklı pençler, goncalar ve yapraklarla müzeyyendir. Sekizgen tasarlanan bu tezyinî alan altın cetvelle tahrirlenmiştir. Etrafı ise, yüzeyi kıvrım dalların taşıdığı üç ve beş yapraklı çiçeklerle bezenmiş bir bordür kuşağı ile çevrelenmektedir. Bordürde de kartuş içlerinde olduğu gibi farklı tonda altın tercih edilmiştir. Kapaklar dıştan altın sarmal zencerekle ve altın cetvelle tamamlanmıştır.

Sırtı süslemesiz olup sertap ve miklebi bulunmamaktadır.

¹⁶⁹ Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça...**, s.118.

İç kapak bordo deriden yapılmıştır. Ortada sekizgen olarak belirlenen tezyinî alanın merkezinde sekiz yapraklı bir çiçek motifi yer almaktadır. Çiçekten uzanan dallar çapraz ekseninde dört adet lotus ile birleşerek tüm zeminde rumîler ve daha ufak lotuslara tutunmaktadır. Lacivert zemin üzerine katı' tekniğinde yapılan motifler altın ile boyanmıştır. Etrafı altınla tahrirlendikten sonra altın sarmal zencerek ve altın cetvelle çevrelenmiştir.

Tarihlendirme: Eser, ketebe kaydına göre Safer 957/ Şubat- Mart 1550 senesinde¹⁷⁰ tamamlanmıştır. Mülemma tekniğindeki dış kapak ile katı' olarak hazırlanan iç kapağın istinsah tarihiyle uyumlu olduğu söylenebilir.

---

¹⁷⁰ Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça...**, s.118.

Fotoğraf No 44: EH 461 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi Arka Dış Kapak

Fotoğraf No 45: EH 461 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi Arka İç Kapak

Eser No: 21

Envanter No: EH 467

Fotoğraf No: 46-47

Hattat: Muhammed b. Mustafa Vodinavî

Müzehip: -

Mücellit: -

Ketebe Tarihi: Ramazan 1000/ Haziran- Temmuz 1592

Cildin Tarihi: XVI. Yüzyıl

Malzeme: Kahverengi ve Bordo Deri

Eserin Tanımı: 7 cm çapında¹⁷¹ sekizgen biçimli eser, Sancak Kur'ân-ı Kerîm'i olarak kullanılmıştır. Aharlı kâğıt üzerine siyah mürekkep kullanılarak harekeli ince nesihle 13 satır olarak yazılmıştır. Sure başları, duraklar ve cetveller altın yaldızlıdır. Kapakları kahverengi deriden yapılmıştır.

Eserin Cilt Özellikleri: Dış kapakları kahverengi deriden yapılan cilt, alttan ayırma tekniği ile hazırlanmıştır. Kapaklar dıştan örgü zencerekl bir cetvelle çevrelenerek orta yüzeye dilimli daire biçiminde bir şemse yerleştirilmiştir. Cildin ön ve arka kapakları aynı olup cildin üzerinde bir miktar yıpranma ve kurt yenikleri mevcuttur.

Kapakların ortasında yer alan uçları hafif uzatılmış dilimli daire formu şemse gömme tekniği ile hazırlanmış olup süslemelerde alttan ayırma tekniği kullanılmıştır. Şemse merkezinde yer alan serbest dolantı bulut motifi yatay eksen boyunca S kıvrımı yaparak yüzeyi kaplamaktadır. Geriye kalan zemin ise kökten çıkan kıvrım dalların taşıdığı hatailer ve saz yaprakları ile bezenmiştir. Şemse etrafı altınla tahrirlenerek dilim aralarına tığlar yerleştirilmiştir. Kapak tezyinatı, dıştan çevreleyen altın cetveller arasında altın örgülü zencerekl ile tamamlanmıştır.

Sırtı süslemesiz olup sertap ve miklebi bulunmamaktadır.

İç kapakları bordo deriden yapılmıştır. Ön ve arka kapakları aynı şekilde tezyin edilen cilt, altın kullanılarak aletle süslenmiştir. Ortasına geometrik geçmelerden oluşan eşkenar

¹⁷¹ Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça...**, s.306.

dörtgen şeklinde bir şemse yerleştirilerek şemsenin dikey eksenlerdeki uçları S kıvrımlarıyla uzatılmıştır.

Tarihlendirme: Eser, temmet kaydında belirtildiği üzere Ramazan 1000/ Haziran-Temmuz 1592 senesinde Muhammed b. Mustafa Vodinavî eliyle yazılmıştır¹⁷². Cildinin de saz üslubu ve bulut motifi tasarımlı kompozisyonu itibariyle dönemiyle uyumlu olduğu görülmektedir. Eserin şemse tasarımı, Süleymaniye YEK’de bulunan F:3874 envanter numaralı ve Hasan Paşa YEK bünyesinde yer alan 1937 numaralı eserlerin¹⁷³ şemsesi ile tasarım, kompozisyon ve süsleme tekniği bakımından benzerlik göstermektedir.

---

¹⁷² Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça...**, s.306

¹⁷³ F. Şeyma Boydak, **“Osmanlı Kitap Kabı Şemselerindeki...**, s.133.

Fotoğraf No 46: EH 467 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi Ön Dış Kapak

Fotoğraf No 47: EH 467 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi Arka İç Kapak

Eser No: 22

Envanter No: EH 479

Fotoğraf No: 48-49

Hattat: Muhammed Şerîf

Müzehhip: -

Mücellit: -

Ketebe Tarihi: Safer 962/ Aralık- Ocak 1554- 55

Cildin Tarihi: XVI. Yüzyıl

Malzeme: Açık kahverengi ve Siyah Deri

Eserin Tanımı: Eser, 5,5 cm çapında¹⁷⁴, sekizgen biçiminde bir Sancak Kur'ân-ı Kerîm'idir. Aharlı ince kâğıt üzerine siyah mürekkep kullanılarak harekeli ince nesihle 14 satır halinde yazılmıştır. Baştan ilk iki sayfası müzehhip serlevha olarak hazırlanmış olup sure başları, duraklar ve cetveller altın yaldızlıdır. Dış kapaklar açık kahverengi, iç kapaklar ise siyah deriden yapılmıştır.

Eserin Cilt Özellikleri: Eser, kahverengi deriden olup ön ve arka kapakları aynı şekilde tezyin edilmiştir. Dıştan altın cetveller arasında altın sarmal zencerek ile çerçevelenmiş olup ortasına dilimli yuvarlak bir şemse yerleştirilmiştir. Dış kapaklarda bir miktar yıpranmalar olmakla birlikte genel olarak sağlam durumdadır.

Dış kapağın ortasında dilimli yuvarlak şemse bulunmaktadır. Yüzeyinde ise çapraz ekseninde yerleştirilen dört hatai ve dört lotus motifi merkezde sapları iç içe geçmiş dört yapraklı çiçek oluşturacak şekilde birleşmektedir. Ayrıca lotusların ve hatailerin uçlarından çıkan ince dallar üzerinde yapraklar ve pençler bulunmaktadır. Alttan ayırma tekniği kullanılarak motifler deri renginde bırakılıp zemin altına boyanmıştır. Şemse etrafı altın tahrirli ve dilim araları tıgıldır. Kapaklar dıştan altın cetveller arasındaki altın sarmal zencerek ile çevrenip köşe kısımlara konulan birer altın nokta ile tamamlanmıştır.

Sırtı süslemesiz olup sertap ve miklebi bulunmamaktadır.

¹⁷⁴ Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça...**, s.118.

Siyah deriden iç kapaklarda yazma tekniği uygulanmıştır. Ön ve arka kapağı aynı üslupla hazırlanmış olup merkezde sekiz yapraklı çiçek formunda yapılan bir şemse bulunmaktadır. Çiçeğin yapraklarından ise tığlar uzatılmıştır. Kapaklara dıştan çift altın cetvel çekilerek köşe kısımlara birer altın nokta konulmuştur.

Tarihlendirme: Ketebe kaydında yer alan bilgiye göre eser, Safer 962/ Aralık- Ocak 1554-55 yılında Muhammed şerîf tarafından yazılmıřtır¹⁷⁵. Cildi ise, kapaklar üzerinde yer alan süsleme kompozisyonu itibariyle istinsah tarihi ile uyumlu görünmektedir.

---

¹⁷⁵ Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça...**, s.118.

Fotoğraf No 48: EH 479 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi Ön Dış Kapak

Fotoğraf No 49: EH 479 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi Arka İç Kapak

Eser No: 23

Envanter No: EH 487

Fotoğraf No: 50-52

Hattat: Abdennâbî b. Muhammed Ebu Âlâ

Müzehhip: -

Mücellit: -

Ketebe Tarihi: -

Cildin Tarihi: XVI. Yüzyıl

Malzeme: Bordo Deri

Eserin Tanımı: Eser, Sancak Kur'ân-ı Kerîm'i olarak kullanılmıştır. 3,7 cm çapında¹⁷⁶ sekizgen formda hazırlanmıştır. Aharlı ince kâğıt üzerine harekeli ince nesih hatla 17 satır halinde yazılmıştır. Baştan ilk iki sayfası serlevha olarak müzehhep, sure başları, durak ve cetveller altın yaldızlıdır. Kapakları bordo deriden yapılmıştır. Sekizgen formlu, süslemesiz, gümüş bir mahfaza içinde korunmaktadır.

Eserin Cilt Özellikleri: Bordo deriden yapılan dış kapaklar, mülemma tekniğinde süslenmiştir. Kapakların ortasında sekizgen formda belirlenen tezyinî alanın etrafı altın sarmal zencerek ve altın cetvelle çevrilmiştir. Genel olarak sağlam durumdadır.

Dış kapakların merkezine çapraz eksende yer alan dört adet hatai ve dört adet lotus motifinin sapları merkezde iç içe geçmiş sekiz yapraklı bir penç şeklinde birleşmektedir. Ayrıca lotusların üzerine yerleştirilen rumîler kapalı bir form oluşturarak adeta birer kartuş şeklini almıştır. Kalan zemin ise rumîler, goncalar ve yapraklarla bezenerek mülemma tekniğinde süslenmiştir. Sekizgen tezyinî alanın etrafı altınla tahrirlenmiş olup sarmal zencerek ve altın cetvelle çevrelenmiştir.

Sırtı süslemesizdir.

Sertap kısmı, çift cetvelle dikdörtgen olarak belirlenip yüzeyde köşelere birer altın nokta ve çapraz çekilen dört adet tığla süslenmiştir.

¹⁷⁶ Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça...**, s.151.

Miklep ise, dıştan çift altın cetvelle çevrenmiştir. İç yüzeyde kalan köşe kısımlara nokta çivisi vurulduktan sonra üzeri altınla boyanmıştır. Ortada ise nokta çivisi ile altı noktadan oluşan çiçek formunda bir motif oluşturulmuş olup üzeri altınla bezenmiştir. Motiften dikey ekseninde tığlar uzatılarak tamamlanmıştır.

İç kapaklar bordo deriden yapılmıştır. Ortada sekizgen olarak belirlenen tezyinî alanın yüzeyi kıvrım dalların taşıdığı rumîlerle müzeyyendir. Lacivert zemin üzerine kahverengi deri ile katı' olarak işlenen motifler, deri renginde bırakılmış olup geometrik kartuşlar oluşturacak şekilde altına boyanmıştır. Altınla tahrirlendikten sonra dıştan iki sıra altın cetvelle çevrenmiştir.

İç kapakta sertap ve miklep süslemesiz olarak bırakılmıştır.

Tarihlendirme: Eser, Abdennâbî b. Muhammed Ebu Âlâ eliyle yazılmış olup ketebe tarihi bilinmemektedir. Ancak mülemma ve katı' tekniğindeki kapakların XVI. yüzyılda yapılmış olması muhtemeldir.

Fotoğraf No 50: EH 487 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi Arka Dış Kapak ve Dış Miklep

Fotoğraf No 51: EH 487 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi İç Kapak ve İç Miklep

Fotoğraf No 52: EH 487 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi Ön Dış Kapak ve Mahfaza

Eser No: 24

Envanter No: EH 489

Fotoğraf No: 53-55

Hattat: -

Müzehhip: -

Mücellit: -

Ketebe Tarihi: -

Cildin Tarihi: XVI. Yüzyıl

Malzeme: Siyah ve Bordo Deri

Eserin Tanımı: Eser, 5,5 cm çapında¹⁷⁷ sekizgen formlu olup Sancak Kur'ân-ı Kerîmi olarak kullanılmıştır. Aharlı ince kâğıt üzerine harekeli ince nesihle 14 satır halinde yazılmıştır. Baştan ilk iki sayfası serlevha olarak müzehhep, sure başları, duraklar ve cetveller altın yaldızlıdır. Dış kapaklar siyah, iç kapaklar ise bordo deriden yapılmıştır. Sekizgen formlu gümüş bir mahfaza içinde korunmaktadır. Mahfazanın üst kapağında merkezde yuvarlak şemse formu verilerek içine on iki yapraklı bir çiçek yerleştirilmiştir. Etrafı dendanlı dilimlerle çevrelendikten sonra çapraz ekseninde dört adet servi ağacı ve beş adet iri çiçek motifleri yapılmıştır. Kalan yüzey ise dallar üzerinde çiçekler ve yapraklarla bitkisel motiflerin hâkim olduğu bir üslupla kabartmalı olarak süslenmiştir.

Eserin Cilt Özellikleri: Siyah deriden yapılan ön ve arka kapaklar aynı üslupla tezyin edilmiştir. Kapak merkezinde sapları sekiz yapraklı çiçek oluşturacak şekilde birleşen sekiz adet hatai yer almaktadır. Etrafına ise çapraz ekseninde sekiz adet rumî yerleştirilmiş olup tüm zemin kıvrım dalların taşıdığı hatailer, pençler, goncalar, rumîler ve yapraklarla bezenmiştir. Sekizgen olarak hazırlanan tezyinî alan mülemma tekniğinde süslenerek altın cetvelle tahrirlenmiştir. Dıştan altın sarmal zencerekle tamamlanmıştır.

Sırtı süslemesiz olup sertap ve miklebi bulunmamaktadır.

İç kapaklar bordo deriden yapılmıştır. Ön ve arka kapaklar aynı olup kıvrım dalların taşıdığı rumîler tüm yüzeyi kaplamaktadır. Motifler lacivert zemin üzerine kahverengi deri ile

¹⁷⁷ Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça...**, s.156.

katı' tekniğinde uygulanmıştır. Sekizgen tezyinî alanın etrafı ardışık dizilen dairelerden müteşekkil bir zencerek ve altın cetvelle tahrirlenmiştir.

Tarihlendirme: Eserin keşif tarihi bilinmemektedir. Ancak cildi, kapaklarında kullanılan mülemma ve katı' süslemeleri ile XVI. yüzyıl özelliği göstermektedir.

Fotoğraf No 53: EH 489 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi Arka Dış Kapak

Fotoğraf No 54: EH 489 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi Ön İç Kapak

Fotoğraf No 55: EH 489 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi Mahfaza

Eser No: 25

Envanter No: EH 491

Fotoğraf No: 56-58

Hattat: -

Müzehhip: -

Mücellit: -

Ketebe Tarihi: 1003/ 1594-95

Cildin Tarihi: XVI. Yüzyıl

Malzeme: Kahverengi ve Bordo Deri

Eserin Tanımı: Eser, 4 cm çapında¹⁷⁸ sekizgen formlu olup Sancak Kur'ân-ı Kerîm'i olarak kullanılmıştır. Aharlı ince kâğıt üzerine siyah mürekkep kullanılarak ince nesihle 26 satır halinde yazılmıştır. Baştan ve sondan ikişer sayfası müzehhep, sayfa kenarları ise altın cetvellidir. Dış kapakları kahverengi, iç kapakları ise bordo deriden yapılmıştır. Gümüşten süslemesiz bir mahfazası bulunmaktadır.

Eserin Cilt Özellikleri: Ön ve arka kapakları aynı üslupla kahverengi deriden yapılmış olup mülemma tekniğinde süslenmiştir. Kapakların ortasında sekizgen olarak belirlenen tezyinî alanın etrafı sarmal zencerekle çerçevelenmiştir. Miklebi açık kahverengi deri ile tamir edilen cilt, genel olarak sağlam durumdadır.

Kapakların ortasında iç içe geçmiş sekiz yapraklı penç formundaki dallar üzerine çapraz eksende dört hatai ve dört lotus motifi yerleştirilmiştir. Geriye kalan zemin ise kıvrım dalların taşıdığı üç yapraklı çiçekler ve irili ufaklı yapraklarla doldurulmuştur. Sekizgen biçimindeki tezyinî alan sarmal zencerekle çevrelenip tüm yüzey mülemma tekniğinde süslenmiştir.

Sırtı süslemesizdir.

İç kapaklar bordo deriden yapılmıştır. Turkuaz zemin üzerine katı' tekniğinde kıvrım dallar ve rumîlerden oluşan bezemeler deri renginde bırakılmıştır. Etrafına dört sıra altın cetvel çekilmiştir.

¹⁷⁸ Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça...**, s.160.

Tarihlendirme: Ketebe kaydına göre 1003/ 1594-95 senesinde yazılmış olan eserin mülemma ve katı' tekniği ile yapılan kapakları, ketebe tarihiyle uyumlu görünmektedir. Eser, üzerinde yer alan süsleme kompozisyonu ve kullanılan teknikler bakımından Mevlana Müzesi bünyesindeki 43 envanter numaralı Sancak Mushafı¹⁷⁹ ile benzerlik göstermektedir.

Fotoğraf No 56: EH 491 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi Arka Dış Kapak ve Dış Miklep

¹⁷⁹ Hacer Kara, a.g.t, ss. 616-617.

Fotoğraf No 57: EH 491 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerimi Ön İç Kapak

Fotoğraf No 58: EH 491 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerimi Mahfaza

Eser No: 26

Envanter No: EH 492

Fotoğraf No: 59-61

Hattat: -

Müzehip: -

Mücellit: -

Ketebe Tarihi: 974/ 1566-67

Cildin Tarihi: XVI. Yüzyıl

Malzeme: Kahverengi Deri

Eserin Tanımı: Eser, 3,2 cm çapında¹⁸⁰ sekizgen biçimli olup Sancak Kur'ân-ı Kerîm'i olarak kullanılmıştır. Aharlı ince kâğıt üzerine harekeli ince nesihle 14 satır halindedir. Serlevha tezhibi bulunmamakla birlikte, siyah mürekkep kullanılarak gubârî yazı ile Allah, Muhammed ve Ali lafızları içine Fatıha Suresi ve Bakara Suresi'nin ilk beş ayeti yazılmıştır. İç ve dış kapakları kahverengi deriden yapılan Kur'ân-ı Kerîm, gümüş bir mahfaza içinde korunmaktadır. Mahfazanın üst kapağında kabartmalı olarak "Vegafe Mehmet Ağa el-Mushafi'ş-Şerif a'lâ Sancakı,n-Nebiyi salla aleyhi ve sellem" yazılmış olup alt kapağı kıvrım dal ve rumîlerle süslüdür.

Eserin Cilt Özellikleri: Kahverengi deri üzerine alttan ayırma tekniği ile hazırlanan cildin ön ve arka kapakları aynı üslupla tezyin edilmiştir. Kapakların ortasında yuvarlak bir şemse bulunmaktadır. Etrafı ise altından kalın bir zencerek ile çevrelenmiştir. Cildin üzerinde bir miktar yıpranma ve kurt yenikleri mevcuttur.

Kapakların ortasında yer alan daire formlu şemsenin yüzeyi, merkezde bulunan iri penç motifinden helezonlar halinde uzanan kıvrım dalların taşıdığı hatailer ve yapraklarla bezenmiştir. Alttan ayırma tekniği kullanılarak motifler deri renginde bırakılıp zemin altına boyanmıştır. Kapaklar, dıştan altın cetveller arasında yer alan altından sarmal bir zencerek ile tamamlanmıştır.

Sırtı süslemesiz olup sertap ve miklebi bulunmamaktadır.

¹⁸⁰ Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça...**, s.122.

İç kapaklar, kahverengi deriden olup katı' tekniğinde süslenmiştir. Kapakların ortasında sekizgen olarak belirlenen tezyinî alanda tüm yüzey kıvrım dallar üzerine yerleştirilen lotuslar ve rumîlerle doldurulmuştur. Pembe zemin üzerine katı' olarak uygulanan motifler altın ile boyanmıştır. Etrafı altın cetvelle tahrirlenerek dıştan altın sarmal zencerek ve altın cetvelle çerçevelenmiştir.

Tarihlendirme: Ketebe tarihi 974/ 1566-67 olan eserin hattatı bilinmemektedir¹⁸¹. Dış kapaklarda yer alan yuvarlak şemse formu genel olarak Selçuklu ve Erken Osmanlı cildinde ön plana çıksa da, süsleme kompozisyonunda yer alan saz üslubu yapraklar ve hatailerin yanında katı' olarak bezenen iç kapaklardan yola çıkarak cildi XVI. yüzyıla tarihlendirilebilir.

Fotoğraf No 59: EH 492 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerimi Ön Dış Kapak

¹⁸¹ Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça...**, s.122.

Fotoğraf No 60: EH 492 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerimi Ön İç Kapak

Fotoğraf No 61: EH 492 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerimi Mahfaza

Eser No: 27

Envanter No: EH 499

Fotoğraf No: 62-64

Hattat: -

Müzehip: -

Mücellit: -

Ketebe Tarihi: Recep 994/ Haziran- Temmuz 1586

Cildin Tarihi: XVI. Yüzyıl

Malzeme: Kahverengi ve Bordo Deri

Eserin Tanımı: Eser, Sancak Kur'ân-ı Kerîm'i olarak kullanılmıştır. 3,5 x 4,5 cm ölçülerinde¹⁸² olup danadili denilen yatay formda hazırlanmıştır. Sayfada aharlı ince kâğıt üzerine harekeli ince nesih hatla 15 satır halindedir. Serlevhanın olduğu baştan ilk iki sayfa sonradan başkası tarafından yeniden yazılarak tezhiplenmiştir¹⁸³. Sure başları altın yaldızla müzehheptir. Sade, süslemesiz, dikdörtgen gümüş mahfazası bulunmaktadır. Dış kapakları kahverengi, iç kapakları bordo deriden yapılmıştır.

Eserin Cilt Özellikleri: Ön ve arka kapakları aynı şekilde tezyin edilen cilt, mülemma tekniğinde süslenmiştir. Kahverengi dış kapakların ortasında yatay dikdörtgen olarak belirlenen tezyinî alanın etrafı zencerek ve altın cetvelle çevrilmiştir. Genel olarak sağlam durumdadır.

Dış kapakların ortasında sapları merkezde eşkenar dörtgen oluşturacak şekilde birleşmiş dört adet hatai motifi bulunmaktadır. Çapraz ekseninde dallar üzerinde yer alan rumîler, hatalerin etrafını çevreleyerek ortada kapalı bir form oluşturmaktadır. Kalan yüzey ise, hatai ve rumîlerden uzantı şeklinde yükselen dallar üzerinde penç ve dişli yapraklarla bezenmiştir. Mülemma olarak hazırlanan tezyinî alanın etrafı iç içe geçmiş küçük ve büyük daire motiflerinden oluşan altın zencerek ve altın cetvelle çevrelenmiştir.

Sırt, bordo deriden olup süslemesizdir. Sertap ve miklep kısmı bulunmamaktadır.

İç kapaklar, bordo deriden yapılmıştır. Ön ve arka kapaklar aynı şekilde katı' olarak hazırlanmıştır. Ortada eşkenar dörtgen şeklinde birleşerek kıvrım dallar üzerinde devam palmet

¹⁸² Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça...**, s.128.

¹⁸³ Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça...**, s.128.

ve rumîlerden müteşekkil süslemeler altın ile boyanmış ve mavi zemin üzerine yerleştirilmiştir. Yatay yönde dikdörtgen dilimli olarak hazırlanan tezyinî alan altından kalınca cetvelle tahrirlenip etrafına daireden oluşan süslemeler yapılmıştır. İki sıra altın cetvel ile çevrelenen kapakların en dışında iç içe küçük ve büyük iki dairenin oluşturduğu altın zencerek yer almaktadır.

Tarihlendirme: Eser, ketebe kaydında yer alan bilgiye göre Recep 994/ Haziran-Temmuz 1586 yılında¹⁸⁴ tamamlanmıştır. Cildin, dış ve iç kapağında kullanılan teknik ve kompozisyon bakımından döneminden orijinal olduğu söylenebilir. Ayrıca hatai ve rumî tasarımlı dış kapak süslemeleri, Mevlâna Müzesi'nde XVI. yüzyıla tarihlendirilen 785 envanter numaralı¹⁸⁵ ve 1043 envanter numaralı¹⁸⁶ eserlerin dış kapak şemselerinde benzer olarak görülmektedir.

Fotoğraf No 62: EH 499 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerimi Ön Dış Kapak

¹⁸⁴ Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça...**, s.128.

¹⁸⁵ Hacer Kara, **a.g.t.**, s.563.

¹⁸⁶ **a.g.t.**, s.589.

Fotoğraf No 63: EH 499 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerimi Ön İç Kapak

Fotoğraf No 64: EH 499 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerimi Mahfaza

Eser No: 28

Envanter No: EH 507

Fotoğraf No: 65-66

Hattat: -

Müzehhip: -

Mücellit: -

Ketebe Tarihi: Ramazan 978/ Ocak- Şubat 1571

Cildin Tarihi: XVI. Yüzyıl

Malzeme: Kahverengi ve Bordo Deri

Eserin Tanımı: Eser, 6 x 4,7 cm ölçülerinde¹⁸⁷ olup Sancak Mushafı olarak kullanılmıştır. Aharlı ince kâğıt üzerine siyah mürekkep kullanılarak harekeli ince nesihle 12 satır olarak yazılmıştır. Serlevha olarak hazırlanan ilk iki sayfası müzehheptir. Sure başları, durak ve cetveller kırmızı, mavi ve altın ile tezhiplenmiştir. Dış kapakları kahverengi deriden, iç kapakları bordo deriden yapılmıştır.

Eserin Cilt Özellikleri: Ön ve arka kapakları aynı olan cilt, mülemma tekniğinde süslenmiştir. Kapaklar dıştan bir sıra altın cetvel ve sarmal zencerekli bir cetvelle çevrili iken ortada kalan dikdörtgen alanın tamamı tezyinatlıdır. Kahverengi deriden mâmül cilt genel olarak sağlam durumdadır.

Cildin ön ve arka kapaklarının ortasında dikdörtgen olarak hazırlanan alanın yüzeyine kalıp basılarak geometrik desenler yapılmış, aralarda kalan boşluklar ise kıvrım dalların taşıdığı hatai, penç ve yapraklarla bitkisel üslupta bezenmiştir. Mülemma olarak tamamlanan bu kısım altın sarmal zencerek ve altın cetvel ile çevrelenmiştir.

Sırt kısmı süslemesiz olarak sade bırakılmıştır.

Sertap, altın cetvel ve sarmal zencerek ile çerçevelenip orta alanda dikey dikdörtgen bir bölüm oluşturulmuştur. Yüzeyi dikey eksende S şeklinde yerleştirilen iki adet bulut motifi ile kıvrım dallar üzerinde irili ufaklı çiçek, hatai ve yapraklarla bezenmiştir. Bu bölüm tam zeminli olarak mülemma tekniğinde hazırlanmıştır.

¹⁸⁷ Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça...**, s.124.

Miklep ise, kapaklarda yer alan süslemenin ½'sinden oluşmaktadır.

Bordo deriden yapılan iç kapaklar katı' tekniği ile hazırlanmıştır. Ön ve arka kapakları aynı olup kapakların ortasında belirlenen dikdörtgen alanın yüzeyinde yuvarlak ve palmetlerden oluşan desenler bulunmaktadır. Bu desenlere iğne perdahı uygulanmıştır. Kalan yüzey ise kıvrım dalların taşıdığı rumîler ile bezenmiştir. Lacivert zemin üzerine katı' olarak hazırlanmış süslemeler altın ile boyanmıştır. Altın cetvel ile tahrirlenen bu tezyinî alan, dıştan altın cetvel ve sarmal zencerek ile çerçevelenmiştir.

Dikdörtgen olarak hazırlanan sertapta ve miklepte ise kapaklarda yer alan süsleme aynen uygulanmıştır.

Tarihlendirme: Eser, ketebe kaydına göre Ramazan 978/ Ocak- Şubat 1571 yılında yazılmıştır¹⁸⁸. Cildin ise, kapaklar üzerinde bulunan süsleme kompozisyonu, mülemma ve katı' tekniklerinin birlikte kullanılması bakımından döneminin özelliklerini yansıttığı ve XVI. yüzyıla ait olduğu düşünülebilir.

---

¹⁸⁸ Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça...**, s.124.

Fotoğraf No 65: EH 507 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerimi Arka Dış Kapak ve Dış Miklep

Fotoğraf No 66: EH 507 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerimi İç Kapak ve İç Miklep

Eser No: 29

Envanter No: EH 511

Fotoğraf No: 67-69

Hattat: -

Müzehhip: -

Mücellit: -

Ketebe Tarihi: -

Cildin Tarihi: XVI. Yüzyıl

Malzeme: Bordo Deri

Eserin Tanımı: Sancak Kur'ân-ı Kerîm'i olarak kullanılan eser, 3 cm çapında¹⁸⁹ sekizgen formludur. Aharlı ince kâğıt üzerine siyah mürekkep kullanılarak harekeli ince nesihle 17 satır olarak yazılmıştır. Fatiha Suresi ve Bakara Suresi'nin ilk beş ayeti yazılan serlevhalar müzehhip olarak hazırlanmıştır. Sure başları, duraklar ve cetveller altın yaldızlıdır. Kapakları bordo deriden yapılmış olup yuvarlak formda gümüş bir mahfazası bulunmaktadır. Mahfazanın üzeri hatt-ı sülüsle Saff Suresi'nin "Allah'ın yardımı ve pek yakında gerçekleşecek bir fetih!" mealindeki 13. ayeti¹⁹⁰, İsrâ Suresi'nin "Kur'an'dan indirdiğimiz şeyler, mü'minler için şifadır." mealindeki 82. ayeti¹⁹¹ ve Vakiâ Suresi'nin "Ona ancak tertemiz olanlar dokunabilir. O, âlemlerin rabbinden indirilmiştir." mealindeki 79-80. ayetleri¹⁹² yazılarak rumî motiflerle işlenmiştir.

Eserin Cilt Özellikleri: Bordo deriden yapılan dış kapaklar alttan ayırma tekniği kullanılarak süslenmiştir. Dıştan altın cetveller arasında sarmal bir zencerekle çevrelenerek orta yüzeye irice yapılmış dilimli yuvarlak şemse yerleştirilmiştir. Cildin ön ve arka kapakları aynı olup yıpranmış durumdadır.

Kapakların ortasında yer alan dilimli şemse gömme tekniği ile hazırlanmış olup süslemelerde alttan ayırma tekniği kullanılmıştır. Şemse yüzeyi kıvrım dalların taşıdığı üç adet

¹⁸⁹ Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça...**, s.151.

¹⁹⁰ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, **Kur'ân-ı Kerîm Meâli**, s.551.

¹⁹¹ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, **Kur'ân-ı Kerîm Meâli**, s.289.

¹⁹² Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, **Kur'ân-ı Kerîm Meâli**, s.536.

iri hatai motifi ve saz yaprakları ile bezenmiştir. Daha sonra kapaklar, altın cetveller arasında kalan altın sarmal zencerekle çerçevelemiştir.

Sırtı süslemesiz olup sertap ve miklebi bulunmamaktadır.

İç kapaklar, bordo deriden olup katı' tekniği kullanılarak hazırlanmıştır. Cildin ön ve arka kapaklarının ortasında sekizgen olarak belirlenen tezyinî alan, çapraz ekseninde dört adet üç dilimli palmet biçiminde kartuşa bölünmüştür. Yüzey, kıvrım dalların üzerine yerleştirilen rumî ve lotuslarla bezenmiştir. Kartuş içleri yeşil ve mercan renginde olmak üzere zemin lacivert olarak hazırlanmış olup katı' motifler altına boyanmıştır. Etrafı altınla tahrirlenip dıştan altın cetvel çekilmiştir.

Tarihlendirme: Ketebe kaydı bulunmayan eserin hattatı ve ketebe tarihi bilinmemektedir. Ancak iç ve dış kapaklarında yer alan süsleme tekniği ve kompozisyon XVI. yüzyıla işaret etmektedir.

Fotoğraf No 67: EH 511 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerimi Ön Dış Kapak

Fotoğraf No 68: EH 511 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerimi Ön İç Kapak

Fotoğraf No 69: EH 511 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerimi Mahfaza

Eser No: 30

Envanter No: EH 518

Fotoğraf No: 70-71

Hattat: Mahmud b. Muhammed el-Hatib

Müzehhip: -

Mücellit: -

Ketebe Tarihi: Safer 991/ Şubat- Mart 1583

Cildin Tarihi: XVI. Yüzyıl

Malzeme: Siyah ve Açık Kahverengi Deri

Eserin Tanımı: Eser, 11,5x 8,8 cm ölçülerindedir¹⁹³. Aharlı ince kâğıt üzerine siyah mürekkep kullanarak harekeli nesihle 13 satır halinde yazılmıştır. İlk iki sayfası serlevha olarak müzehhep hazırlanmış ve Fatıha Suresi ile Bakara Suresi'nin ilk beş ayeti yazılmıştır. Sure başları ve güller de aynı üslupla tezhiplenmiş, duraklar ve cetveller altınla belirlenmiştir. Dış kapağı siyah, iç kapağı ise açık kahverengi deriden yapılmıştır.

Eserin Cilt Özellikleri: Siyah deriden yapılan ön kapakların ortasında dikdörtgen olarak belirlenen alan kalıpla dört seferde basılmış ve mülemma tekniğinde bezenmiştir. Dıştan altın cetveller arasında kalan sarmal bir zencerekle çevrelenerek üzeri değerli taşlarla süslenmiştir. Arka dış kapak koparak kaybolmuştur.

Ön dış kapağa basılan kalıplarla merkezde iki adet hatai yatay yönde karşılıklı gelecek şekilde ayarlanmıştır. Hatailerin etrafına çapraz eksende dört adet rumî motifi yerleştirilmiştir. Hatailerden uzanan dallar tüm yüzeye yayılarak pençler, yapraklar, hatailer ve rumîlerle birleşmektedir. Mülemma tekniğinde süslenen dikdörtgen alanın etrafı altın cetvelle tahrirlenmiştir. Dıştan altın cetveller arasında kalan altın sarmal bir zencerekle çerçevelenmiştir. Ayrıca günümüzde bir kısmı dökülmüş olmakla birlikte, kapakların köşelerine birer, uzun kenarlarına ikişer adet altın kabara ile kısa kenarlarına ikişer adet yeşil taş yerleştirilmiştir.

Sırtı süslemesiz olup sertap ve miklebi bulunmamaktadır.

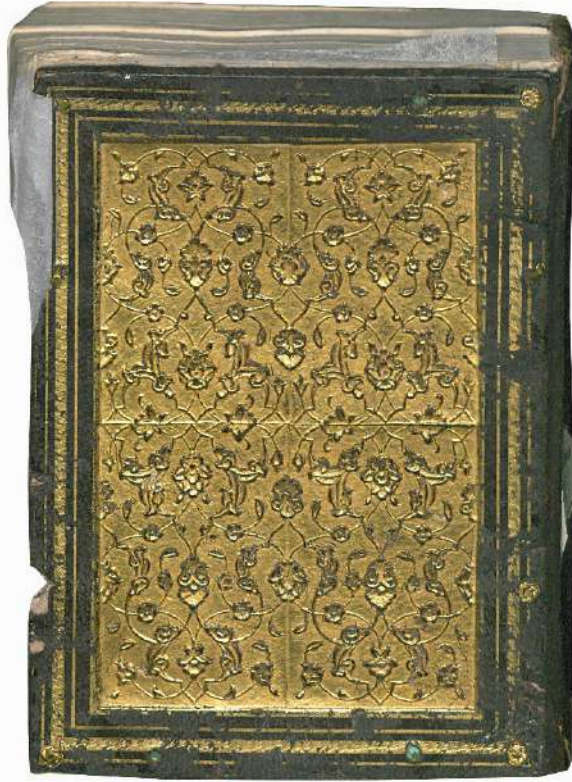
¹⁹³ Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça...**, s.128.

Ön iç kapak açık kahverengi deriden yapılmıştır. Katı' tekniği ile süslenen iç kapak, palmet, dilimli yuvarlak ve çeşitli geometrik şekillerde paftalara bölünmüştür. Lacivert, yeşil, turuncu ve siyah zemin üzerine kıvrım dalların taşıdığı rumî motifleri katı' tekniğinde işlenerek süslemeler altın ile boyanmıştır. Etrafı altın cetvelle tahrirlenip dıştan altın sarmal zencerek ve altın cetvelle çevrelenmiştir. Ayrıca dış kapakta olduğu gibi kenarlarda ikişer, köşelerde birer adet olmak üzere altın kabara ve yeşil taşlarla müzeyyendir.

Tarihlendirme: Ketebesine göre, Tahran'da Safer 991/ Şubat- Mart 1583 senesinde Mahmud b. Muhammed el-Hatîb eliyle yazılmıştır¹⁹⁴. Eserin dış ve iç kapaklarında kullanılan kompozisyon ve teknikleri bakımından XVI. yüzyıl ikinci yarısının sanat anlayışına uyumlu ve döneminden orijinal olduğu görülmektedir.

¹⁹⁴ Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça...**, s.128.

Fotoğraf No 70: EH 518 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerim Ön Dış Kapak

Fotoğraf No 71: EH 518 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerim Ön İç Kapak

Eser No: 31

Envanter No: EH 543

Fotoğraf No: 72-74

Hattat: Ali Omrani Esad Şeyh Samnanî

Müzehhip: -

Mücellit: -

Ketebe Tarihi: 987/ 1579-80

Cildin Tarihi: XVI. Yüzyıl

Malzeme: Siyah Deri

Eserin Tanımı: Sancak Kur'ân-ı Kerîm'i olarak kullanılan eser, 3,8 cm çapında¹⁹⁵ olup sekizgen biçimindedir. Aharlı ince kâğıt üzerine siyah mürekkep kullanılarak harekeli ince nesihle 13 satır olarak yazılmıştır. İlk sayfalarında eksikler olduğu için serlevhası bulunmamakla birlikte sure başları müzehhep, duraklar ve cetveller altındır. Süslemesiz, sade sekizgen formlu gümüş mahfazası olan Kur'ân-ı Kerîm siyah deriden yapılmıştır.

Eserin Cilt Özellikleri: Eser, dıştan altın cetvelle çerçevelenmiş olup yüzeyi mülemma tekniğinde süslenmiştir. İç ve dış kapakları siyah deriden yapılmıştır. Eser genel olarak sağlam durumdadır.

Dış kapakların merkezinde sapları dört yapraklı bir çiçek oluşturacak şekilde birleşen dört adet palmet motifi bulunmaktadır. Palmetlerin aralarında ise daha ince saplarla birbirlerine bağlanmış dört adet hatai yer almaktadır. Ayrıca palmetlerin tepelerine ve uçlarından çıkan dallar üzerine çapraz eksende küçük palmetler yerleştirilmiştir. Kalan yüzeyler ise ince kıvrım dalların taşıdığı irili ufaklı yapraklar ve pençerle bezenmiştir. Kapaklar mülemma olarak hazırlanıp dıştan altın cetvel ile tamamlanmıştır.

Sırtı süslemesiz olup sertap ve miklebi bulunmamaktadır.

Siyah deriden iç kapaklarda katı' tekniği uygulanmıştır. Sekizgen olarak belirlenen tezyinî alanda dört dilimli bir form oluşturulmuştur. Yüzeye kıvrım dallar üzerine rumî ve lotus motifleri yerleştirilerek süslemeler altına boyanmıştır. Dilim dışında kalan yerlerin zemini

¹⁹⁵ Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça...**, s.127.

kırmızı ve yeşil, dilim içi ise lacivert zeminli olarak hazırlanmıştır. Altın cetvelle tahrirlenerek dıştan altın cetvel ve sarmal zencerekle çevrenmiştir.

Tarihlendirme: Ketebe kaydına göre 987/ 1579-80 yılında Ali Omrani Esad Şeyh Samnanî tarafından yazılmıştır¹⁹⁶. Cildin ise, süsleme kompozisyonu ve mülemma ile katı' tekniklerinin birlikteliğine istinaden döneminden orijinal olduğu düşünülebilir.

Fotoğraf No 72: EH 543 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerimi Arka Dış Kapak

¹⁹⁶ Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça...**, s.127.

Fotoğraf No 73: EH 543 Envanter Numaralı Sincak Kur'an-ı Kerimi Arka İç Kapak

Fotoğraf No 74: EH 543 Envanter Numaralı Sincak Kur'an-ı Kerimi Mahfaza

Eser No: 32

Envanter No: EH 545

Fotoğraf No: 75-77

Hattat: -

Müzehip:-

Mücellit:-

Ketebe Tarihi: -

Cildin Tarihi: XVI. Yüzyıl

Malzeme: Siyah ve Kırmızı Deri

Eserin Tanımı: Eser, 3,5 cm çapında¹⁹⁷ dilimli müdevver biçimli bir Sancak Kur'ân-ı Kerîm'idir. Aharlı ince kâğıt üzerine siyah mürekkep kullanılarak harekeli ince nesihle 15 satır halinde yazılmıştır. Sure başları, duraklar ve cetveller altın yaldızlıdır. Dış kapaklar siyah, iç kapaklar ise bordo deriden yapılmıştır. Sekizgen formlu demir bir mahfaza içinde muhafaza edilmektedir. Üst kapağında altınla Ayetel-kürsî ve Yasin Suresi'nin baş kısmı, alt kapakta ise hatim duası yazılı olup yer yer kararmalar mevcuttur.

Eserin Cilt Özellikleri: Ön ve arka kapakları aynı üslupla tezyin edilmiştir. Dıştan üç sıra cetvelle çevrelenerek merkeze dilimli damla biçimli bir şemse yerleştirilmiştir. Alt kapak ve miklebi kopmuş olup kâğıdı, şirazesı ve kolon dikişleri sağlam durumdadır.

Dış kapakların ortasında kalıpla basılarak damla şeklinde bir şemse oluşturulmuştur. Şemse yüzeyinde ise helezon halinde kıvrılan dal üzerine üç yapraklı bir çiçek ve yapraklar yerleştirilmiştir. Motifler ve şemse etrafı altınla tahrirlenerek belirlenmiş olup dilim aralarından tığlar uzatılmıştır. Kapaklara dıştan üç sıra dendanlı altın cetvel çekilip dilim aralarından iç yüzeye doğru tığlar yapılmıştır.

Sırt kısmı süslemesizdir.

Miklep ise kapak formunun $\frac{1}{4}$ 'ünden müteşekkil olup üç dilimli palmet şeklinde bir şemsesi bulunmaktadır. Fırçayla altın sürülerek oluşturulan şemsenin içine ise bir adet hatai

¹⁹⁷ Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça...**, s.150.

motifi yerleştirilmiştir. Dilim aralarından tığlarla süslenip miklebin üçgen kısmına çift altın cetvel çekilmiştir.

İç kapaklar kırmızı deriden yapılmıştır. Ön ve arka kapağının ortasında kalıpla basılmış ve üzeri ezme altın kullanılarak fırçayla boyanmış eşkenar dörtgen şeklinde geometrik geçmeli bir şemse yer almaktadır. Geçmelerin arasına çapraz ekseninde dört adet yeşil taş yerleştirilmiştir. Ayrıca şemse etrafında yatay ve dikey yönde birer adet tığ çekilmiştir. Dıştan kapak formuna uygun olarak dendanlı çift altın çerçeveyle çevrelenip dilim aralarından iç yüzeye doğru tığlarla süslenmiştir.

Miklep, iç kapakların $\frac{1}{4}$ 'ünden oluşmaktadır. Ancak burada şemse formu olarak fırçayla üç yapraklı ufak bir palmet yapılmıştır.

Tarihlendirme: Eserin hattatı ve yazılış tarihi bilinmemektedir. Lakin kompozisyon ve tasarım olarak XVI. yüzyılın başlarına işaret etmektedir.

Fotoğraf No 75: EH 545 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerimi Arka Dış Kapak ve Miklep

Fotoğraf No 76: EH 545 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerimi İç Kapak ve İç Miklep

Fotoğraf No 77: EH 545 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerimi Mahfazası Ön ve Arka Yüzeyi

Eser No: 33

Envanter No: EH 548

Fotoğraf No: 78-79

Hattat: İbn Şah Mahmud Şemseddin el-Kirmanî

Müzehhip: -

Mücellit: -

Ketebe Tarihi: 10 Şevval 981/ 2 Şubat 1574

Cildin Tarihi: XVI. Yüzyıl

Malzeme: Kahverengi Deri

Eserin Tanımı: Sancak Mushafı olarak kullanılan eser, 7,3 x 6,8 cm ölçülerindedir¹⁹⁸. Aharlı kâğıt üzerine altın ile altı köşeli yıldız şeklinde cetvellenen sayfalara siyah mürekkep ve ince nesih hatla 19 satır olarak yazılmıştır. Baştan ilk 11 sayfası, sure başları ve gülleri müzehhep, duraklar ise altınlıdır. Cildi kahverengi deri cildindedir.

Eserin Cilt Özellikleri: Arka kapağı bulunmayan eserin ön dış kapağı, dıştan iki sıra altın cetvel ve S şeklinde devam eden altından zencerekle çevrelenip mülemma tekniğinde süslenmiştir. Eserin kâğıdı, şirazesi ve kolon dikişleri sağlam olup kurt yenikleri bulunan sırtı oldukça yıpranmış ve arka kapağı koparak kaybolmuştur.

Motifleri kalıpla basılan kahverengi deriden dış kapağın merkezinde adeta küçük bir şemse yapmak istercesine rumîlerle kartuş oluşturulmuş ve ortada çiçeklerin saplarıyla eşkenar dörtgen biçiminde birleşmiştir. Cildin uzun kenarlarında kalan kısımlardan iki adet yarım bulut motifi uzanmakta olup kalan yüzey kıvrım dalların taşıdığı irili ufaklı çiçekler ve yapraklarla bezenmiştir. Mülemma tekniği ile yapılan süslemelerde bulut ve şemse bölümleri farklı tonda altın kullanılarak belirgin hale getirilmiştir. Dikdörtgen olarak belirlenen tezyinî alan altın cetvelle tahrirlenmiştir. Kapak dıştan iki sıra altın cetvel ve altın sarmal zencerek ile tamamlanmıştır.

Sırtı süslemesiz olup sertap ve miklebi bulunmamaktadır.

¹⁹⁸ Fehmi Edhem Karatay, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça...**, s.124.

Fotoğraf No 78: EH 548 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerimi Ön Dış Kapak

Fotoğraf No 79: EH 548 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerimi Ön İç Kapak

4.DEĞERLENDİRME

4.1. Malzeme ve Renk

Araştırmamız sınırları içinde değerlendirilen 33 adet ciltte, deri, kâğıt ve kumaş olmak üzere üç farklı malzeme ile karşılaşılmıştır. Kâğıt, yalnızca bir eserin iç kapağında turuncu renk desenli kâğıt şeklinde uygulanmıştır (Fotoğraf No:21). Ayrıca EH 548 numaralı eserin iç kapağındaki katı' süslemeler pembe renk kumaş zemin üzerine oturtulmuştur (Fotoğraf No:79).

İncelediğimiz tüm eserlerin dış kapakları deriden yapılmıştır. Deri malzemede renk olarak ise bordo, siyah, kahverenginin farklı tonları, yeşilin farklı tonları olan neftî ve zeytunî ile kırmızı tercih edilmiştir. Eserlerin bir kısmının iç ve dış kapaklarında aynı renk deri kullanılırken, bir kısmında ise farklı renk yahut farklı ton görülmektedir. Buna göre dış kapakların yedi adedi bordo (Fotoğraf No: 1, 4, 18, 32, 38, 50, 67), 15 adedi kahverengi (Fotoğraf No: 6, 8, 10, 16, 22, 24, 28, 36, 46, 48, 56, 59, 62, 65, 78), 9 adedi siyah (Fotoğraf No: 14, 20, 26, 34, 44, 53, 70, 72, 75), biri neftî (Fotoğraf No: 42) ve biri zeytunî (Fotoğraf No: 40) renk deriden; iç kapakların ise 13 adedi bordo (Fotoğraf No: 3, 5, 15, 35, 45, 47, 51, 54, 57, 63, 66, 68, 79), 13 adedi kahverengi (Fotoğraf No:7, 9, 12, 17, 23, 25, 27, 29, 33, 37, 39, 60, 71), üç adedi siyah (Fotoğraf No:19, 49, 73), üç adedi de kırmızı (Fotoğraf No: 41, 43, 76) deridendir.

4.2. Teknik

Ciltlerde kimi zaman tek bir teknik kullanılarak güzide örnekler ortaya konmuş, kimi zaman da aynı ciltte birden fazla teknikten yararlanılarak tezyinî zenginlik elde edilmiştir. Örneğin; çalışmamız dâhilindeki EH 319 envanter numaralı eserin iç ve dış kapaklarında yalnızca soğuk baskı tekniği uygulanırken (Fotoğraf No: 34, 35); EH 157 envanter numaralı eser dış kapağında yer alan gömme, mülevven, alttan ayırma ve yazma; iç kapağında işlenen mülevven, üstten ayırma, yazma ve yekşâh teknikleri ile göz doldurmaktadır (Fotoğraf No:26, 27).

Teknik konusu hem iç hem dış kapaklar baz alınarak “Motiflerin Uygulanış Yöntemi Bakımından Teknikler” ve “Süsleme Teknikleri” olarak iki farklı alt başlıkta ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir²⁰⁰.

²⁰⁰ Hacer Kara doktora çalışmasında teknik konusunu bu şekilde ele almıştır. Bizde çalışmamızda teknikleri bu başlıklar altında incelemeyi uygun bulduk. Bkz.; Hacer Kara, **Konya Mevlâna Müzesi...**, s.434.

4.2.1. Motiflerin Uygulanış Yöntemi Bakımından Teknikler

4.2.1.1. Baskı Tekniği

Motif kalıbının deri üzerine basılması usulüyle “soğuk kalıp baskı”, “gömme” ve “yapıştırma” olarak üç farklı şekilde elde edilmektedir. İncelediğimiz eserler içerisinde yapıştırma tekniğine rastlanmadığı için değerlendirmemizde yer almamaktadır.

Soğuk kalıp baskı tekniği, altın kullanılmaksızın, motiflerden müteşekkil kalıpların doğrudan deri ile kaplanan kapaklara baskı ile uygulanmasıdır. İlk zamanlar genellikle metalden²⁰¹ ya da tahtadan yapılan kalıplar baskı sırasında deriye zarar verdikleri için daha sonraları sertleştirilmiş deri kalıplar kullanılmıştır²⁰². Çalışmamızda bu teknikte hazırlanan 15 adet cilde rastlanmıştır (Eser No: 1, 2, 3, 4, 6, 7, 10, 11, 12, 13, 15, 28, 30, 32, 33).

Gömme tekniği, mukavva üzerinde süsleme yapılacak kısımların oyularak bu kısımlara daha ince bir mukavva yerleştirilmesi ve deri ile kaplandıktan sonra kalıpla basılan motiflerin yüzeye oranla daha derine uygulanmasıdır. Böylece desenler sürtünme sonucu oluşan aşınma ve yıpranmalara karşı korunmuş olmaktadır. Gömme tekniği, ciltlerin şemse, salbekler, köşebentler ve bordürlerinde karşımıza çıkmaktadır. Bu tekniğin kullanıldığı dokuz adet cilt tespit edilmiştir (Eser No: 1, 2, 5, 6, 7, 12, 15, 21, 29).

4.2.1.2. Boyama Tekniği

Motiflerin deri üzerine fırça ile altın yahut renkli boya halinde işlendiği bir tekniktir. Bu özellikte altı adet cilt bulunmaktadır (Fotoğraf No: 1, 13, 27, 37, 41, 76). Boyama tekniği ile yapılan süslemeler uygulanış şekline göre zilbahar, yazma, yekşâh ve lâke olarak isimlendirilmektedir. Ancak tezimizde, lâke ile XVIII. ve XIX. yüzyıllarda kullanılmış olan zilbahar tekniği yer almamaktadır.

Bu teknikte hazırlanan ciltler “süsleme tekniği” başlığı altında değerlendirilecektir.

4.2.1.3. Katı’ Tekniği

Katı’ cilt, deri üzerine çizilen motifin incecik oyularak farklı renkte bir deri, kâğıt yahut kumaş zemine yapıştırılmasıyla yapılmaktadır. Katı’ tekniği ile hazırlanan ciltler, ince işçiliği

²⁰¹ Madeni kalıplara ilişkin bir çalışma için bkz.; Hacer Kara-Ayşe Ergin, “Cilt Sanatında Kullanılan Madeni Kalıplar”, **Tarihin Pesinde**, Sayı:22, 2019, ss.123-169.

²⁰² C. Esat Arseven, “Cild”, s.345.

sebebiyle koruma amaçlı olarak genellikle iç kapaklarda tercih edilmiştir. Ancak TİEM’de bulunan 1978 envanter kayıtlı Şahnâme-i Firdevsî isimli eserde²⁰³ olduğu gibi iç ve dış cilt kabı katı’ oymalı istisnâ örnekler bulunmaktadır. Araştırmamız içerisindeki EH 67 numaralı eser de hem iç hem dış kapağındaki katı’ süslemeleriyle nadide örnekler arasında yer almaktadır (Fotoğraf No:10, 11, 12, 13). Bu teknikte hazırlanan 20 adet ciltle karşılaşılmıştır (Eser No: 3, 4, 5, 10, 11, 13, 16, 18, 19, 20, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 34, 30, 31, 33).

Bu teknikte hazırlanan ciltler “süsleme tekniği” başlığı altında detaylı olarak değerlendirilecektir.

4.2.2. Süsleme Teknikleri

Çalışmamız kapsamında incelenen 33 adet ciltte; üç adet soğuk cilt, sekiz adet alttan ayırma, iki adet üstten ayırma, yedi adet mülevven, 21 adet mülemma, 20 adet katı’, dört adet yazma ve bir adet yekşâh tekniği örneğine rastlanmıştır.

4.2.2.1. Soğuk Cilt Tekniği

Bu başlık altında incelenen üç adet cilt bulunmaktadır (Eser No: 6, 7, 15). Bunların hem iç hem dış kapakları soğuk olarak hazırlanmıştır. Şemseli cilt örneğindeki bu kapaklarda şemse, salbekler, köşebentler ve bordürler soğuktur. Ancak bir cildin iç kapağında (Fotoğraf No:15) ve bir cildin dış kapağında (Fotoğraf No: 34) bordür kuşağı yer almamaktadır. Ayrıca bu cildin iç kapağında yalnızca şemseye yer verilmiştir.

4.2.2.2. Alttan Ayırma Tekniği

Altta ayırma tekniği, motiflerin deri renginde bırakılarak zeminin altına boyanmasıyla elde edilmektedir. Sekiz adet cilt bu teknikte süslenmiştir. Bunlardan bir tanesinin hem iç hem dış kapağında alttan ayırma tekniği görülürken (Fotoğraf No: 4, 5), diğerlerinde yalnızca dış kapaklarda yer almaktadır.

Dış kapaklarda yalnız şemsesi alttan ayırma olarak süslenen altı adet eser bulunmaktadır (Fotoğraf No: 20, 32, 46, 48, 59, 67). Bir adet cildin (Fotoğraf No:26) şemse, salbekler,

---

²⁰³ Safiye Morçay, a.g.t, ss.39-40.

köşebentler, bordür ve sertap kısımları, bir adet cildin (Fotoğraf No: 4) bordür ve sertabındaki yazı kuşağı alttan ayırma tekniğindedir.

4.2.2.3. Üstten Ayırma Tekniği

Bu teknikte zemin deri renginde bırakılarak motifler altınla boyanmaktadır. İki adet ciltte üstten ayırma tekniği tespit edilmiş olup mülevven tekniği ile birlikte kullanıldığı görülmüştür. Buna göre bir adet cildin hem iç hem dış kapağında (Fotoğraf No: 1, 2, 3) şemse, salbekler, köşebentler ve bordür kuşağı, bir adet cildin de iç kapağında (Fotoğraf No: 27) şemse ve salbekler üstten ayırma tekniğinde süslenmiştir.

4.2.2.4. Mülevven Tekniği

Mülevven süslemeler, kapakta kullanılan deri renginden farklı bir renk deri ile kaplanarak yapılmaktadır. Günümüze ulaşan en erken tarihli mülevven cilt, 1497 tarihli Raşit Efendi Kütüphanesi'nde yer alan 995 envanter kayıtlı eserdir²⁰⁴.

İncelediğimiz tüm örnekler dış kapaklara ait olup (Fotoğraf No: 4, 20, 32) yalnız iki adet cildin hem iç hem dış kapaklarında (Eser No: 1, 12) mülevven tekniği yer almaktadır. Bu teknikte, deri sade olarak bırakılabildiği gibi, alttan ayırma ve üstten ayırma olarak da uygulanabilmektedir²⁰⁵. Çalışmamızdaki XVI. yüzyıl ciltleri arasında karşılaştığımız örneklerin bir adedi üstten ayırma tekniği (Fotoğraf No: 1, 2, 3), beşi (Fotoğraf No: 5, 20, 32) alttan ayırma tekniği ile birlikte kullanılmıştır. Ayrıca mülevven tekniğinin bir eserin dış kapağında alttan ayırma, iç kapağında üstten ayırma teknikleri ile beraber yer aldığı görülmektedir (Fotoğraf No: 26, 27).

4.2.2.5. Mülemma Tekniği

Motiflerin ve yüzeyin tamamen altınlanmasıyla yapılan bir süsleme tekniğidir. Bu teknikte zemin ve motifler için farklı tonda altın kullanılabilir²⁰⁶. Çalışmamızdaki 21 adet cildin mülemma olarak hazırlandığı görülmektedir. Genel itibari ile dış kapak üzerinde

²⁰⁴ Aslıhan Arslan, "Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Hamidiye Koleksiyonu'nda Bulunan Mülevven Tekniğindeki Ciltler", Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2021, s.157.

²⁰⁵ A. Saim Arıtan, "Ciltçilik", s.552; İsmet Binark, *Eski Kitapçılık...*, s.11.

²⁰⁶ A. Saim Arıtan, *Karamanoğulları Cild...*, s.43.

uygulanmış olmakla birlikte üç adet cildin hem iç hem dış kapaklarında (Eser No:3, 4, 13) mülemma süslemeler bulunmaktadır. Bu teknikteki ciltleri kendi içinde “tüm zemin mülemma ciltler” ve “şemse, salbek, köşebent ve bordürü mülemma ciltler” şeklinde tasniflendirerek incelemenin değerlendirmemiz açısından daha doğru olacağı kanaatindeyiz.

Tüm zemini mülemma tekniğinde süslenen 18 adet cilt tespit edilmiştir (Fotoğraf No: 6, 8, 10, 22, 24, 28, 36, 40, 42, 44, 50, 53, 56, 62, 65, 70, 72, 78). Bu eserlerin beş adedinde (Eser No: 6, 8, 10, 24, 28) şemse, salbek ve köşebent uygulaması olup aralarda kalan boşluklarla birlikte çeşitli motiflerle bezenerek yüzeyin tamamı mülemma olarak tezyin edilmiştir.

Ciltlerin bir adedinde ise yalnız şemse (Fotoğraf No: 18), birinde şemse, salbekler ve köşebentler (Fotoğraf No: 4), birinde iç kapak tezyinatında şemse ve köşebentlerin arasında kalan boşluk ile bordür kuşağı (Fotoğraf No: 29) mülemma tekniğinde süslenmiştir.

İncelememizde yer alan mülemma tekniğindeki tüm ciltlerin aynı zamanda katı’ tekniğiyle birlikte hazırlanmış olması da dikkat çeken bir başka husustur.

4.2.2.6. Katı’ Tekniği

Katı’ tekniğiyle süslenen 20 adet cilt tespit edilmiştir. Derinin kesilerek ince desenler halinde işlenmesiyle oluşan katı’ süslemeler çabuk yıprandığı için genellikle iç kapaklarda kullanılmıştır. Ancak “Motiflerin Uygulanış Yöntemi Bakımından Teknikler” başlığında da bahsettiğimiz gibi ender bir örnek olarak EH 67 numaralı eserde hem iç hem dış kapakta katı’ tekniği ile karşılaşmıştır (Fotoğraf No:10, 11).

İncelediğimiz örneklerin iki adedinde salbekli bir şemse, köşebentler ve kartuşlu bordürle süslenmiştir (Fotoğraf No: 23, 29). Ayrıca on adet kapakta, ortada oluşturulan dikdörtgen yahut sekizgen formlu tezyinî alanda zemin kartuşlara bölünerek katı’ tekniği uygulanmıştır (Fotoğraf No: 7, 9, 11, 25, 43, 51, 66, 68, 71, 79). Bunun dışında kalan sekiz adet kapakta ise tüm zeminin katı’ olarak süslediği görülmektedir (Fotoğraf No: 37, 41, 45, 54, 57, 60, 63, 73).

Katı’ kapaklar genellikle kıvrım dalların taşıdığı rumîlerle müzeyyendir. Bunların altı adedi deri renginde sade olarak bırakılırken (Fotoğraf No: 23, 41, 51, 54, 57, 79), 14 adedinde motifler altınla bezenmiştir (Fotoğraf No: 7, 9, 11, 25, 29, 37, 43, 45, 60, 63, 66, 68, 71, 73). Zemin rengi olarak en çok lacivert tercih edilmiş olup yeşil, turuncu, siyah, turkuaz, kırmızı, koyu pembe ve krem tonlarına da rastlanmıştır.

4.2.2.7. Yazma ve Yekşâh Tekniği

Deriden yapılan ciltlere herhangi bir kalıp kullanılmadan motiflerin sıvama varak altını yahut ezme altın sürülmek suretiyle yapılmasına “yazma tekniği”²⁰⁷, aynı şekilde yapılan desenlerin üzerinden yekşâh demiriyle geçilerek süslenmesine ise “yekşâh tekniği” denilmektedir.

Yekşâh tekniği kullanılan bir adet örnekle karşılaşılmış olup iç kapak köşebentlerinde yer almaktadır (Fotoğraf No: 27).

Yazma tekniğine ait örneklerin üç adedi iç kapak sertabında uygulanmıştır. (Fotoğraf No: 13, 27, 41). EH 479 envanter numaralı eserin ise iç kapağında altın fırça ile sürülerek sekiz yapraklı bir çiçek oluşturulmuştur (Fotoğraf No: 49).

4.3. Cildin Bölümleri

4.3.1. Kapaklar

Selçuklu cildinin belirgin özelliklerinden biri olan farklı tezyin edilmiş ön ve arka kapaklar, erken Osmanlı ciltlerinde de kullanılmış olmakla birlikte XVI. yüzyıla doğru bu uygulama terk edilmeye başlanmıştır. Araştırmamızda yer alan tüm ciltlerin ön ve arka kapakları aynı şekilde tezyin edilmiştir. Ancak örneklerden ikisinin (Eser No: 30, 33) arka kapağı koparak kaybolduğundan tasarım ve tekniği hakkında değerlendirme yapılamamaktadır.

Dış kapak tasarımlarının beş adedinde şemse, salbek, köşebent, bordür ve kartuşlu bordür düzenlemeleri aynı anda görülürken (Fotoğraf No: 1, 4, 14, 16, 26), bir adet eserde bordür olmaksızın şemse, salbek ve köşebent yer almaktadır (Fotoğraf No: 34). Sekiz adet kapakta yalnızca şemse kullanılmış olup (Fotoğraf No: 18, 20, 38, 46, 48, 59, 67, 75), bir adet kapakta ise şemse ve salbek düzenlemelerine birlikte yer verilmiştir (Fotoğraf No: 32). Kurân-ı Kerîmlerin beş adedinde şemse, salbek ve köşebent uygulaması olup bunların arasında kalan yüzeyler de süslenmiştir (Fotoğraf No: 6, 8, 22, 24, 28). 13 adet eserde ise şemse, salbek ve köşebent unsurları yer almadan tüm yüzeyi tezyinatlı olarak hazırlanmıştır (Fotoğraf No: 10, 36, 40, 42, 44, 50, 53, 56, 62, 65, 70, 72, 78). Tüm yüzeyi bezemeli örneklerin çoğunluğunu Sancak Kur’ân-ı Kerîmleri oluşturmaktadır (Fotoğraf No: 36, 40, 42, 44, 50, 53, 56, 62, 65, 70, 72, 78). İç kapaklarda ise; genellikle yalnızca şemse kullanıldığı görülmektedir (Fotoğraf No: 33, 35, 39, 47, 49, 79). Bunun dışında şemse ve salbekli iki adet (Fotoğraf No: 3, 5), şemse,

²⁰⁷ Yasin Çakmak, “Türk Cilt Sanatında ‘Yazma’ Kavramı”, **Bahkesir İlahiyat Dergisi**, Sayı:13, 2021, s.228.

salbek ve köşebent düzenlemeli iki adet (Fotoğraf No: 15, 27) ve bordür kuşağı ile çevrelenmiş olan bir adet örnek bulunmaktadır (Fotoğraf No: 17).

İncelememizdeki üç adet örnek hariç (Eser No: 6, 7, 15) tümünde iç ve dış kapaklar farklı teknik ve kompozisyonla süslenmiştir.

4.3.1.1. Şemseler

Şemselerin formları dönemlere göre farklılık göstermektedir. Selçuklu döneminde daire biçiminde yapılan şemseler, Beylikler döneminde elips şeklini almıştır. İncelediğimiz dönem olan XVI. yüzyıl sınırları içinde ise oval şemse kullanımının yaygınlaştığı görülmektedir. Ancak dilimli ve yuvarlak formdaki istisnai örneklere de rastlamak mümkündür. Araştırmamızda yer alan örnekler içinde şemseli kapaklar çoğunlukta olup bunların 13 adedi dilimli ve şişkin oval (Fotoğraf No: 3, 4, 5, 8, 14, 15, 18, 20, 23, 24, 27, 28, 32, 33, 34, 35), beş adedi dilimli oval (Fotoğraf No: 1, 6, 16, 17, 22, 26) iken düz oval formda yalnız bir adet (Fotoğraf No: 30, 31) şemse bulunmaktadır. Ayrıca üç adedi dilimli yuvarlak (Fotoğraf No: 46, 48, 67), bir adedi düz yuvarlak (Fotoğraf No: 59), bir adedi dilimli damla (Fotoğraf No: 75) şeklinde hazırlanmıştır. Bir adet cildin iç ve dış kapağı (Fotoğraf No: 38, 39) ile üç adet cildin iç kapağı (Fotoğraf No: 33, 47, 76) ise geometrik geçmelerden oluşan şemseyle bezenmiştir.

Katalogdaki şemseler, yapılış yöntemleri bakımından değerlendirildiğinde yedisinde gömme tekniği (Fotoğraf No: 1, 4, 14, 16, 26, 46, 67) dördünde soğuk kalıp baskı tekniği (Fotoğraf No: 14, 16, 34, 75) tespit edilmiştir. İç ve dış kapaklar ele alındığında toplamda 31 adet olan şemselerin 19’unda ise salbek tasarımı bulunmaktadır.

Bazı ciltlerin dış kapağı şemseli ve iç kapağın tüm zemini süslemeli iken bazı ciltlerde ise her iki kapakta şemseli tasarıma yer verilmiştir. EH 70, EH 71 ve EH 319 numaralı eserlerin hem iç hem dış kapaklarını süsleyen şemseler aynı tarzda tasarlanmış ve aynı üslupta tezyin edilmiştir (Fotoğraf No:14, 15, 16, 17, 34, 35). Diğer ciltlerde ise farklı teknik ve tasarımla karşılaşılmaktadır. Bu şemselerden dört adedi soğuk şemse (Fotoğraf No: 14, 16, 34, 75), yedi adedi mülemma (Fotoğraf No: 4, 6, 8, 18, 22, 24, 28), dört adedi alttan ayırma (Fotoğraf No: 46, 48, 59, 67), dört adedi mülevven ve alttan ayırma (Fotoğraf No: 5, 20, 13, 26, 32), iki adedi mülevven ve üstten ayırma (Fotoğraf No: 3, 27) ve iki adedi katı’ (Fotoğraf No: 23, 29) tekniğinde süslenmiştir.

Bu bölümde form ve teknik bakımından ele aldığımız şemselerin süsleme kompozisyonları “Süsleme” başlığı altında değerlendirilmiştir.

4.3.1.2. Salbekler

Salbekler, şemseyle birlikte kullanılan bir süsleme unsuru olup her şemse salbekli tasarıma sahip değildir. Nitekim çalışmamızda yer alan 31 adet şemsenin 12 adedinde salbek düzenlemesi bulunmamaktadır. İç ve dış kapaklar değerlendirildiğinde, 19 adet salbeğe rastlanmıştır (Fotoğraf No: 2, 3, 4, 5, 6, 8, 14, 15, 16, 17, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 32, 34). Muhtelif teknik ve biçimlerde hazırlanan salbekler, EH 58 envanter numaralı Kur'ân-ı Kerîm'in iç kapağında olduğu gibi şemseden farklı bir teknikle de yapılabilmektedir (Fotoğraf No:3). Bu örnekte mülevven ve üstten ayırma tekniğinde hazırlanan şemse ucuna fırça ile boyanarak oluşturulmuş beş dilimli palmet biçimli salbekler yerleştirilmiştir. Çalışmamızda mevcut salbekler gömme, baskı, katı' ve boyama tekniği ile yapılmış olup 3-5-7 dilimli palmet, düz oval ve dilimli oval biçiminde hazırlanmıştır.

Beş dilimli palmet şeklinde düzenlenen salbeklerin dört adedi mülemma (Fotoğraf No: 4, 6, 8, 24), bir adedi mülevven ve alttan ayırma (Fotoğraf No: 5), iki adedi ise soğuk (Fotoğraf No: 14, 15) olarak hazırlanmıştır. Üç dilimli palmet biçimindeki salbeklerin iki adedi mülemma (Fotoğraf No: 22, 28), iki adedi ise soğuktur (Fotoğraf No: 16, 17). İç kapaklarda tercih edilen katı' tekniğindeki salbekler, EH 138 envanter numaralı eserde beş dilimli palmet (Fotoğraf No:23), EH 162 envanter numaralı eserde ise düz oval (Fotoğraf No:29) biçimli olarak karşımıza çıkmaktadır. EH 157 numaralı Kur'ân-ı Kerîm'in salbekleri ise dilimli ve oval formda tasarlanmış olup dış kapakta mülevven ve alttan ayırma tekniği, iç kapakta mülevven ve üstten ayırma tekniği kullanılmıştır (Fotoğraf No: 26, 27). Yalnızca bir adet eserde karşılaştığımız yedi dilimli palmet şeklindeki salbekler (Fotoğraf No: 32) mülevven ve alttan ayırma tekniğindedir. Bununla birlikte beş adet cildin dış kapaklarını süsleyen salbekler gömme tekniğinde yapılmıştır (Eser No: 1, 4, 14, 16, 26).

Katı' tekniğinde hazırlanan salbekler kıvrım dallar ve rumî, diğerleri ise genellikle hatai, yaprak, penç ve bulut motifleri ile müzeyyendir.

4.3.1.3. Köşebentler

Köşebent düzenlemeleri, şemsenin ¼'ünden oluşan, klasik tarzda iç ve dış bükey kavisli olarak yapılan ve köşelere paralel atılan cetvelle yahut geometrik geçmelerle oluşturulan üçgenler halinde karşımıza çıkmaktadır.

Tezimiz kapsamındaki ciltlerin 20 adedinde köşebent bulunmamaktadır (Eser No: 5, 9, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33). Köşebentli örneklerin

çoğunluğu iç ve dış bükey kavisli olarak tasarlanmıştır (Fotoğraf No: 1, 4, 14, 15, 16, 17, 22, 26, 27, 34). Şemsenin $\frac{1}{4}$ 'ü ve yarım salbekten oluşan beş adet örneğe rastlanmıştır (Fotoğraf No: 6, 8, 23, 24, 29). Bir örnekte geometrik geçmelerden meydana gelen (Fotoğraf No: 3), üç adet örnekte ise köşelerde paralel çekilen cetvelle üçgen yüzeyle müttesekkil (Fotoğraf No: 18, 32, 33, 35) köşebent uygulamaları yer almaktadır. Ayrıca EH 71 ve EH 157 envanter numaralı eserlerin dış kapaklarındaki köşebentler, iç ve dış bükey kavisli tasarımın yanı sıra köşebent uçlarına eklenen yarım salbeklerle diğer örneklerden ayrılmaktadır (Fotoğraf No:16, 26).

4.3.1.4. Cetveller, Zencerekler, Bordürler ve Tığlar

Her döneme ait ciltlerde karşılaştığımız cetveller, genellikle birkaç sıra halinde soğuk yahut altınlanmış düz çizgilerdir. Yalnızca bir örnekte (Fotoğraf No: 38) hem soğuk hem altın cetvel bir arada kullanılmış olup diğer tüm örneklerde altın cetvel bulunmaktadır. Ayrıca EH 67 numaralı Kur'ân-ı Kerîm'in iç kapaklarında kırmızı renkte cetveller kullanılmıştır (Fotoğraf No:11, 12).

Zencerekler, değişik şekil ve kalınlıkta soğuk yahut altına boyanmış olarak yapılmaktadır. Araştırmamız sınırları içerisinde en sık karşılaştığımız zencerek tipi S kıvrımları şeklindeki sarmal zencereklerdir. Bununla birlikte daire formu ve örgülerden oluşan zencerek olmak üzere üç çeşit zencerek düzenlemesi tespit edilmiştir. Tüm örnekler altına boyanmış olup 27 adet sarmal zencerek (Eser No: 1, 2, 3, 4, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 33), üç adet örgülü zencerek (Eser No: 5, 12, 18), bir adet ise daire formu zencerek (Fotoğraf No: 62) yer almaktadır. EH 81, EH 444 ve EH 545 envanter numaralı ciltlerde zencerek uygulaması bulunmamaktadır (Fotoğraf No:18, 38, 75).

Ciltlerin her iki kapağında, sertap ve miklebinde tek yahut iki sıra halinde görülebildiği gibi her ciltte bordür düzenlemesi kullanılmamaktadır. Nitekim incelediğimiz eserler içinde 21 adet örnekte (Eser No: 8, 9, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33) bordür görülmemektedir. Bordürler, “düz bordürler” ve “kartuşlu bordürler” olarak kategorize edilebilir. Soğuk, katı', mülemma, mülevven ve alttan ayırma teknikleri ile hazırlanmış bordür kuşaklarının dokuz adedinde düz bordür (Fotoğraf No: 7, 8, 9, 14, 16, 17, 22, 24, 44) 13 adedinde kartuşlu bordür (Fotoğraf No: 1, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 23, 25, 26, 28, 29) uygulamasına yer verilmiştir.

Tığlar, soğuk veya altın olarak şemse, köşebent ve salbeklerin etrafını süsleyen kısa çizgilerdir. Tezimizdeki ciltlerde görülen tığların hepsi altın ile yapılmıştır (Eser No: 1, 2, 6, 7, 8, 9, 12, 14, 15, 21, 22, 32).

4.3.2. Sırt

Klasik İslam ciltlerinde sırt bölümü süslemesiz olarak bırakılmaktadır. Bu doğrultuda incelediğimiz ciltlerin hiçbirinin sırt kısmında süsleme yahut yazı bulunmamaktadır.

4.3.3. Sertap

Ciltlerin en çok yıpranan ve dolayısıyla en fazla tamir gören kısımları olan sertaplar, çoğu zaman kabaca onarıldığı için süslemeleri orijinalliğini kaybetmektedir. Tezimizde EH 70 envanter numaralı eserin sertabı farklı renk deri ile, EH 319 numaralı eserin ise aynı renk deri ile tamir edildiği tespit edilmiştir (Fotoğraf No:14, 34). Ayrıca EH 70 numaralı Kur'ân-ı Kerîm'in sertabında kartuşlara ayrılan bölümlerin yüzeyindeki süslemeler silinmiş durumdadır.

İncelediğimiz ciltler içinde sertap kısmı bulunmayan (Eser No: 17, 19, 20, 21, 22, 24, 25, 26, 27, 29, 30, 31, 32, 33) ve sertabı süslemesiz (Eser No: 9, 10, 11, 14, 15) örnekler çoğunluğu oluşturmaktadır. Bir kısmında ise zencerekle çerçevelenen bir bordür oluşturulup orta zemini sade bırakılmıştır (Fotoğraf No:5, 18). Süslemeli örneklerin ise genellikle iç ve dış kapaklarında farklı teknik ve kompozisyonla karşılaşılmıştır. Buna göre aletle yapılmış (Fotoğraf No: 3, 4, 17), altınla boyanarak bitkisel üslupta tezyin edilmiş (Fotoğraf No:13, 41), altın noktalar halinde boyanarak muhtelif desenler oluşturulmuş (Fotoğraf No:27, 37, 50), mülemma tekniğinde bezenmiş (Fotoğraf No: 6, 8, 10, 28, 65) ve katı' süslemeli (Fotoğraf No: 7, 9, 29, 66) sertaplar bulunmaktadır. Beş adet cildin sertap yüzeyine ise yazı uygulanmıştır (Fotoğraf No: 2, 4, 16, 26, 28). Bu örnekler "Yazı" balığı altında ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

4.3.4. Miklep

Doğu ciltlerine has bir bölüm olan miklep²⁰⁸, sayfa kenarlarının aşınması ve kıvrılmasını önlemektedir. Dolayısıyla form olarak kapakların içinde kapalı kaldığından genellikle cildin en

²⁰⁸ Mine Esiner Özen, *Türk Cilt Sanatı*, s.15.

az hasar gören ve süslemeleri sağlam kalan kısımdır. Genellikle kapağın bir uzantısı olarak kapak ile aynı kompozisyonda süslenmektedir.

Çalışmamız kapsamındaki 12 adet eserin miklebi bulunmamaktadır (Eser No: 17, 20, 21, 22, 24, 25, 26, 27, 29, 30, 31, 33). Süslemeli örnekler içinde en sık karşılaştığımız kapak süslemesinin ½'sinden oluşan miklep tasarımıdır. Buna göre 14 adet kapakta, kapak süslemesi miklebe ½ oranında birebir uygulanırken (Fotoğraf No: 6, 7, 8, 9, 10, 13, 22, 23, 24, 25, 28, 29, 65, 66), yedisinde farklı olarak miklep şemsesi uçlardan uzatılmış dilimli daire biçiminde (Fotoğraf No: 1, 3, 4, 5, 14, 15, 17, 20, 26, 32, 34, 35), birinde dilimli damla formunda (Fotoğraf No: 18), birinde ise yanlardan sivrileştirilerek eşkenar dörtgen şeklinde (Fotoğraf No: 16) hazırlanmıştır. EH 442 envanter numaralı eserin miklebinde tüm yüzey altınla boyanarak dallar üzerinde rumîlerle tezyin edilmiştir (Fotoğraf No:36). EH 454 numaralı eserde miklep kısmı altınla yapılmış çiçek motifi (Fotoğraf No:41), EH 487 numaralı eserlerde ise altın noktalarla süslenmiştir (Fotoğraf No:50). EH 545 envanter numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi'nin kopmuş haldeki miklebine altınla boyanarak üç dilimli palmet motifi yerleştirilmiştir (Fotoğraf No:75). EH 491 numaralı eserin kahverengi deri ile tamir edilen miklep süslemesi ise silinmiş durumda olduğundan tam olarak anlaşılabilir değildir (Fotoğraf No:56).

4.4. Süsleme

4.4.1. Geometrik Süsleme

Ciltlerdeki hendesî bezemeler iki farklı biçimde uygulanmıştır. Bunlardan ilki yıldız ağları, ikincisi ise birbirine simetrik olarak bağlanmış geometrik geçmeli örgülerdir. Geçmeler ardışık tekrarlanarak cildin tamamında kullanıldığı gibi yalnızca geometrik geçmelerin şemse unsuru olduğu tasarımlar da karşımıza çıkmaktadır²⁰⁹.

Tezimizdeki 17 adet cildin iç ve dış kapaklarında, sertap ve bordür kısımlarında geometrik süslemeler görülmektedir. Bunlar aletle basılarak yahut fırça ile altınlanarak yapılan geometrik geçmelerden oluşmaktadır.

EH 444 envanter numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi'nin hem iç hem dış kapağını süsleyen geometrik geçmelerden müteşekkil birer şemse bulunmaktadır (Fotoğraf No: 38, 39). Geometrik kompozisyonlu şemseler bazı eserlerin ise yalnızca iç kapaklarında karşımıza

²⁰⁹ Yasin Çakmak, "Topkapı Sarayı Müzesi Depolarındaki Geçme-Örgü Tezyinatlı Cilt Grubu ve Bir Mücellit İmzası", **Millî Saraylar**, Sayı: 21, 2021, s. 63.

çıkmaktadır. (Fotoğraf No: 33, 47, 76). EH 58 numaralı eserin iç kapağında bordür kuşağı ve sertap kısmı, EH 60 ve EH 71 numaralı eserlerin ise yalnız sertap kısımları geometrik geçmelerle tezyin edilmiştir (Fotoğraf No: 3, 4, 17). EH 507 envanter numaralı eserin ise dış kapaklarında kalıpla basılarak geometrik desenler oluşturulmuş ve mülemma tekniğinde süslenmiştir (Fotoğraf No:65). Ayrıca iç kapakları lacivert, turuncu, yeşil, turkuaz ve siyah renkli zemin üzerine dikdörtgen, yuvarlak, elips, eşkenar dörtgen şeklinde parçalara bölünerek katı' tekniğinde geometrik tasarımla süslenen ciltler de yer almaktadır (Fotoğraf No: 7, 9, 11, 23, 25, 29, 51, 66, 71, 79).

4.4.2. Bitkisel Süsleme

Araştırmamızda yer alan ciltlerin iç ve dış kapaklarındaki şemse, salbek, köşebent, bordür, sertap ve miklebinde bitkisel motifler sıkça karşımıza çıkmaktadır. Bunlar genellikle kıvrım dallar üzerine yerleştirilmiş hatailer, saz yaprakları, pençler, palmet ve lotuslar, goncalar ve yapraklardan oluşmaktadır. Bitkisel süslemelerin çoğunlukla bulut motifi ile birlikte kullanıldığı görülmektedir.

Saz üslubu, Osmanlı dönemi tezyinî sanatlarında yaygın olarak kullanılan üsluplarından. Cilt kapaklarında da XVI. yüzyıldan itibaren sıkça görülmeye başlanan bu üslubun en erken tarihli örneği TSMK'da H 1517 envanter numarasıyla yer alan, 1557-1558 yılında Kanuni Sultan Süleyman adına hazırlanmış Süleymannâme isimli eserin kabıdır²¹⁰. Çalışmamızda incelediğimiz ciltlerde saz üslubu, şemse ve köşebentlerde yoğun olarak kullanılmıştır.

Cilt kapaklarındaki rumî bezemelere en erken XI. yüzyılın ikinci çeyreğinde rastlanmaktadır. Şemselerde rumî motifi genellikle orta bağ, tepelik, sarılma ve hurdeli rumî şeklinde kullanılmıştır²¹¹. Tezimizde yer alan örneklerin sekiz adedi hariç (Eser No: 6, 7, 9, 14, 17, 21, 22, 32) tamamında rumî motifi yer almaktadır.

Yalnızca bir eser dışında (Eser No: 17) bütün ciltlerde bitkisel süsleme kompozisyonu görülmektedir. Bunlar baskı, gömme, boyama veya katı', teknikleri kullanılarak yapılmıştır. 27 adet cildin hem iç hem dış kapağı (Eser No: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 18, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 33) kıvrım dallar üzerinde hatailer, irili ufaklı çiçekler, saz yaprakları, goncalar, rumîler, palmet veya lotusların bulunduğu bitkisel üslupla bezelidir.

²¹⁰ Zeren Tanındı, **Türk Cild Sanatı ...**, s.425.

²¹¹ Gürcaan Mavili, **Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki 13. ve 14. Yüzyıllara Ait Cilt Sanatı Örnekleri**, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Geleneksel Türk El Sanatları Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2002, s.12

Kapakların 15 adedinde lotuslar kıvrım dallar üzerine yerleştirilmiş olarak karşımıza çıkmaktadır (Fotoğraf No: 8, 10, 11, 18, 23, 24, 29, 37, 41, 43, 45, 48, 50, 56, 60, 73). Yalnızca dış kapağı bitkisel süslemeli beş adet cilt (Fotoğraf No: 18, 20, 32, 47, 75) bulunmaktadır. EH 479 envanter numaralı eserlerin iç kapaklarına fırça ile altınlanarak kabaca sekiz yapraklı çiçek motifi (Fotoğraf No:49) yapılmıştır.

Ciltlerin 21 adedinde bitkisel kompozisyonlu kapaklar mülemma tekniğinde (Fotoğraf No: 4, 6, 8, 10, 18, 22, 24, 28, 36, 40, 42, 44, 50, 53, 56, 62, 65, 70, 72, 78) tezyin edilmiştir. Bu örneklerden beş adedinin (Fotoğraf No: 6, 8, 22, 24) dış kapaklarında şemse, salbek ve köşebent düzenlemesi bulunmakla birlikte bunların arasında kalan boşluklar da kıvrım dallar, hatailer, çiçekler ve yapraklarla bezenmiştir. İç kapağı katı' tekniği ile hazırlanan 20 adet cilt kıvrım dalların taşıdığı rumîlerle müzeyyendir (Fotoğraf No: 7, 9, 11, 23, 25, 29, 37, 41, 43, 45, 51, 54, 57, 60, 63, 66, 68, 71, 73, 79). Ayrıca 3-5-7 dilimli palmet ve dilimli oval formda hazırlanan 15 adet salbeğin yüzeyi hatai, çiçek, rumî ve kıvrım dallardan müteşekkildir (Fotoğraf No: 4, 6, 8, 14, 15, 16, 17, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 32, 34).

4.4.3. Bulut

Ciltlerin şemse, köşebent, bordür süslemelerinde, sertap ve miklep kısımlarında karşılaştığımız bulut motifi, yağma bulut ve dolantı bulut olarak iki şekilde görülmektedir. Dolantı bulut motifi ise, kendi içinde serbest dolantı, ayırma dolantı (dügümlenmiş), ortabağ, tepelik ve hurde bulut olmak üzere beş grupta incelenebilir²¹². Genellikle süsleme alanında bulut dışında kalan zemin kıvrım dallar üzerinde hatai grubu çiçekler, yapraklar ve pençlerle bezenmiştir. XVI. yüzyıl ciltlerinde sıkça rastlanan hatai ve bulut birlikteliği tezimizde yer alan bütün bulut tasarımlı örneklerde karşımıza çıkmaktadır.

Bulut motifiyle tezyin edilmiş 15 adet cilt (Eser No: 1, 2, 3, 4, 5, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 18, 21, 28, 33) tespit edilmiştir. Motifler, üç adet cildin hem iç hem dış kapağında (Eser No: 1, 2, 13) yer alırken diğerlerinde yalnızca dış kapakta uygulanmıştır. Örneklerden üç adedinin yalnız şemsesi (Fotoğraf No: 5, 32, 46) bulut motifiyle süslenmiştir. Bir kapakta şemse düzenlemesi olmaksızın düğüm halinde bulutlar tüm yüzeyi kaplayacak biçimde yerleştirilmiştir (Fotoğraf No: 40). Bir kısmında ise şemse ve köşebent düzenlemesi bulunmakla birlikte bunların arasında kalan yüzeyin de yatay ve dikey ekseninde düğümlenmiş

²¹² F. Şeyma Boydak, "Osmanlı Kitap Kabı Şemselerindeki...", s.127.

diğerleri serbest halde çok sayıda bulut ile süslendiği görölmektedir (Fotoğraf No: 8, 22, 24, 28). Bulut tasarımlı dokuz adet miklep kapakların ½'sinden oluşmakta ve bu kısımda da bulut süslemeleri yer almaktadır (Fotoğraf No: 2, 3, 4, 5, 6, 8, 22, 24, 34). Ayrıca sertap kısımları da bulut motifleriyle süslenen iki örneğe rastlanmıştır (Fotoğraf No: 26, 65).

EH 157 envanter numaralı Kur'ân-ı Kerîm'in dış kapaklarında mülevven ve alttan ayırma tekniğinde işlenen bulutlar göz doldurmaktadır. Bunlar şemselerde çapraz eksende düğümlü, bordür kuşağında ise tüm yüzeyi S kıvrımıyla dolaşıp köşelerde düğümlenmiş haldedir (Fotoğraf No:26).

EH 58 ve EH 60 numaralı Kur'ân-ı Kerîm'lerde ise şemse, salbek, köşebent ve bordür kuşağı olmak üzere kapak yüzeyindeki tüm süsleme alanlarında bulut motifi kullanılmıştır (Fotoğraf No:1, 2, 4).

EH 548 numaralı Sancak Mushafı ise dış kapaklarında kalıpla basılarak oluşturulan motiflerde eserin ebatlarının küçük olması sebebiyle yan kenarlarda yarım şekilde uygulanan bulutlar görölmektedir (Fotoğraf No:78).

4.4.4. Yazı

Yazma eserler ve levhalarda güzel örneklerini gördüğümüz hat sanatı, ciltlere ayet-i kerîmeler, beyitler ve mücellit isimlerinin yazılması şeklinde uygulanmıştır. Bilhassa Kur'ân-ı Kerîm ciltlerinin sertap kısmında karşımıza çıkan yazı, ciltte süslemenin yapıldığı teknikte nakşedilmiştir²¹³.

Tezimiz içerisinde dokuz adet eserde yazıya yer verilmiştir. Bunlar genellikle sertapların üzerinde yer almaktadır (Fotoğraf No:2, 4, 16, 26, 28). Üç adet Sancak Kur'ân-ı Kerîmi'nin ise mahfazasında yazı bulunmaktadır.

EH 71 numaralı Kur'ân-ı Kerîm'in sertap kısmı kartuşlara bölünmüş olarak hazırlanmış ve kartuş içlerine sülüs hattıyla Allah-u Teâlâ şöyle buyurdu diye başlayarak Vâkıa Suresi'nin "O, elbette değeri çok yüce Kur'ân'dır. Korunmuş bir kitaptadır. Ona ancak tertemiz olanlar dokunabilir. Âlemlerin Rabbinden indirilmiştir." mealindeki 77-80. ayetleri²¹⁴ yazılmıştır (Fotoğraf No: 16). EH 58 ve EH 60 numaralı Kur'ân-ı Kerîm'lerin sertapları (Fotoğraf No: 2,

²¹³ Mine Esiner Özen, **Türk Cilt Sanatı**, ss.28-29.

²¹⁴ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, Kur'ân-ı Kerîm Meâli, , s.536

4) da yine aynı şekilde tezyin edilerek 79-80. ayetlerin, EH 157 numaralı Kur'ân-ı Kerîm'in sertabında ise yalnızca 79. ayetin yazıldığı görülmektedir (Fotoğraf No: 26).

EH 67 envanter numaralı cilde ait iç kapaklara miklep kısmında da devam edecek şekilde sıvama altın zeminli bordür yapılmış ve içlerine lacivert mürekkep kullanılarak hatt-ı sülüsle Bakara Suresi'nin 255-256. ayetleri yazılmış ve "Sadagallâhu'l Aliyyü'l-Azîm ve sadaga Rasûluhu'l-Nebîyyi'l-Kerîm. Velhamdülillahi Rabbi'l-âlemîn" ile tamamlanmıştır (Fotoğraf No:11, 12, 13).

EH 162 numaralı Kur'ân-ı Kerîm'de tamir sırasında değişen kapaklarının, arka iç kapağı ve miklebi ile ön dış kapağını oluşturan yüzeyinde bordür kuşağı kartuşlara bölünerek sülüs hatla Ayete'l-Kürsî olarak bilinen Bakara Suresi'nin 255. ayeti ile tezyin edilmiştir. İç kapak miklebinde de kapak tasarımının ½'si uygulanmış olup bordürün içine hatt-ı sülüsle Ahzâb Suresi'nin "Allah ve melekler peygambere salât ediyorlar; ey iman edenler, siz de ona salât ve selâm okuyun." mealindeki 56.ayet-i kerîmesi²¹⁵ yazılmıştır (Fotoğraf No: 29, 30).

Mahfazasında yazıya rastlanan Sancak Mushaflarından EH 492 numaralı eserin mahfazasının gümüş olup üst kapağında kabartmalı olarak "Vegafe Mehmet Ağa el-Mushafi'ş-Şerif a'lâ Sancakı'n-Nebiyi salla aleyhi ve sellem" yazılıdır (Fotoğraf No:61).

EH 511 envanter numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi'nin gümüş mahfazasında ise sülüs hatla Saff Suresi'nin 13. ayeti, İsrâ Suresi'nin 82.ayeti, Vâkıa Suresi'nin 79-80. ayetleri yer almaktadır (Fotoğraf No:69).

EH 545 numaralı eserin ise mahfazasının üst kapağına altınla Ayete'l-Kürsî ve Yasin Suresi'nin baş kısmı, alt kapağına ise hatim duası yazılmıştır (Fotoğraf No:77).

²¹⁵ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, **Kur'ân-ı Kerîm Meâli**, s,425.

5. SONUÇ

XVI. yüzyıl, Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasî ve ekonomik olarak en parlak ve kudretli dönemidir. Mamafih bu güç ve refahın tesiri, sanat hayatında da belirgin bir şekilde kendini hissettirmektedir. Kıymetli sanatkârların ince bir estetik anlayışıyla vücut bulan eserlerinin yanında, sanatta yenilik arayışlarıyla Osmanlı sanatının kimliği bu dönemde şekillenmiş, klasik üslubunu bulmuştur.

Çalışma konumuz olan “Topkapı Sarayı Müzesi Emanet Hazinesi Kitaplığı'nda Bulunan XVI. Yüzyıl Kur'ân-ı Kerîm Ciltleri”, klasik dönemde Osmanlı cilt sanatının İslam'ın temel kaynağı olan Kur'ân-ı Kerîmlere nakşedilişini inceleme ve malzeme, teknik, süsleme özelliklerini değerlendirme imkânı sunmaktadır.

Katalogumuzda yer alan eserlerin çoğunluğunun ketebe kayıtlarında istinsah tarihi belli olmakla birlikte ciltlerin üzerinde tarih yer almamaktadır. Ancak şemse ve köşebentlerin formu ile bunların yerleştirilişi, kullanılan motifler, cildin yapım tekniği, kullanılan derinin cinsi ve rengi cildin tarihlendirilmesine yardımcı özelliklerdir. Bundan yola çıkarak belirlediğimiz eserlerde, bu yüzyılın ciltlerine uygun olarak genellikle dilimli oval şemse, şemseyle orantılı salbekler, iç ve dış bükey kavisli köşebentler, bordür ve zencerekler kullanılmıştır. Bazı tasarımlarda ise şemse ve köşebente yer verilmiş ancak ikisi arasında kalan boşluklar da bezenmiştir. İç ve dış kapaklarda genellikle farklı teknikler kullanılmış olup sertap kısımlarında Kur'ân'ın Allah katından indirilmiş bir Kitâb olduğu ve abdestsiz dokunulmaması gerektiğini bildiren ayetlere yer verilmiştir. Miklepler ise genellikle kapağın bir uzantısı olarak kapak ile aynı kompozisyonda hazırlanmıştır. Süsleme kompozisyonu olarak XVI. yüzyılda sıkça karşılaştığımız saz üslubu, gonca ve saz yaprakları, serbest dolantı ve düğümlü bulut motifleri, rumî, palmet ve lotus motifleri tercih edilmiştir. Örneklerin büyük bir kısmında katı' ve mülemma tekniklerinin birlikte kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca önceki dönemlerde daha çok gördüğümüz soğuk ciltlerin yanında, mülevven, alttan ayırma ve üstten ayırma teknikleri ile sonraki yüzyıllarda daha sık karşımıza çıkacak olan yazma ve yekşah teknikleri de yer almaktadır. Malzeme olarak muhtelif renklerde deri kullanılmış olup katı' süslemelerde zemin farklı renklerdeki kâğıt ve kumaşla kaplanmıştır.

Kültürel mirasımızın en önemli halkalarından biri olan yazma eserlerimiz, içeriği, hattı, tezyinatı ve ciltleriyle birer hazinedir. Bu eserlerin incelenmesi ve bilim dünyasına kazandırılması geçmişle aramızda bir köprü kurmak ve sanatsal birikimlerimizi geleceğe

taşımak adına ehemmiyet arz etmektedir. Umuyoruz ki; bu çalışmamız Osmanlı klasik cilt sanatı örneklerinin tanıtılması adına bir nebze olsun fayda sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

ALPARSLAN, Ebru, “**Türk Süsleme Motiflerinden “Hatai” Motifinin İncelenmesi ve Yazma Eser Ciltlerinde Bulunan “Hatai Şemseler”**”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C: 9 Sayı: 42, 2016, s.862-874.

ALTINTAŞ, Halil, ŞAHİN, Muzaffer, **Kur’ân-ı Kerîm Meâli**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2012.

Anonim, **1400. Yılında Kur’an-ı Kerîm**, Antik A.Ş. Kültür Yayınları, İstanbul, 2010.

ARITAN, A. Saim, “Anadolu Selçuklu Cild San’atının Özellikleri”, **I-II. Millî Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Seminerleri Bildirileri**, Konya, 1993, s.181-197.

ARITAN, A. Saim, “Anadolu Selçuklu Cilt Sanatı”, **Türkler**, C:7, Ankara, 2002, s.933-943.

ARITAN, A. Saim, “Anadolu Selçuklu ve Bu Üslubu Taşıyan Cildlerde Zencirek Tipolojisi Denemesi”, **İstem**, Yıl:1, Sayı:1, Konya, 2003, s.84-102.

ARITAN, A. Saim, “Batı Dünyasının Türk Cild Tarihine Bakışı ve Türk Cild San’atı’nın Tarih İçindeki Gelişimi”, **İstem**, Yıl:8, Sayı:15, Konya, 2010, s.169-192.

ARITAN, A. Saim, “Ciltçilik”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C:7, İstanbul, 1993, s.551-557.

ARITAN, A. Saim, “Selçuklu Cildinin Osmanlı Cildine Etkileri”, **Hacettepe Üniversitesi V. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı ve Araştırmaları Sempozyumu**, Ankara, 2001, s.29-40.

ARITAN, A. Saim, “Türk Deri İşlemeciliği Bağlamında Türk Cild Sanatı”, **38.Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi**, Ankara, 2008, 121-141.

ARITAN, A. Saim, **Karamanoğulları Cild San’atı**, Destegül Kültür ve Sanat Derneği, Konya, 2017.

ARITAN, A. Saim, **Konya Dışındaki Müze ve Kütüphanelerde Bulunan Selçuklu ve Selçuklu Üslubunu Taşıyan Cild Kapakları**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Konya, 1992.

ARITAN, A. Saim, **Konya Müzelerinde Bulunan Selçuklu Cildlerinin Özellikleri**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 1987.

ARSEVEN, C. Esat, “Cild”, **Sanat Ansiklopedisi**, C:1, İstanbul, 1983, s.341-348.

ARSLAN, Aslıhan, **Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Hamidiye Koleksiyonu’nda Bulunan Mülevven Tekniğindeki Ciltler**, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2021.

ASLANAPA, Oktay, “Osmanlı Cilt Sanatı”, **Türkiyemiz**, Sayı:38, 1982, s. 12-17.

ATBAŞ, Zeynep, “Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C:41, İstanbul, 2012, s.263-264.

BALKANAL, Zeynep, Bilgi ve San’atı Kaplayan Sanat: Ciltçilik, **Türkler Ansiklopedisi**, C:12, Ankara, 2002, s.341-349.

BİNARK, İsmet, “Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi ve Kütüphane Koleksiyonları ile İstanbul Kütüphaneleri Hakkında Yerli Yabancı Kaynaklar Bibliyografyası”, **Vakıflar Dergisi**, Sayı:13,1981, s.717-743.

BİNARK, İsmet, **Eski Kitapçılık Sanatlarımız**, Ayyıldız Matbaası A.Ş. Ankara, 1975.

BLOOM, Jonathan M., **Kâğıda İşlenen Uygarlık (Kâğıdın Tarihi ve İslam Dünyasına Etkisi)**, çvr. Zülal Kılıç, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2020.

BOYDAK, F. Şeyma, “16. Yüzyıl Osmanlı Cild Sanatı ve Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi’ndeki Tam Zemin Tezyînâtlı Örnekleri”, **Osmanlı Dönemi Bursa ve Sanat Tarihi Yazıları**, Palet Yayınları, Konya, 2019, s.104-141.

BOYDAK, F. Şeyma, “**Osmanlı Kitap Kabı Şemselerindeki Serbest Dolantı Bulut Motifi Örnekleri**”, İSTEM, Sayı :29, Konya 2017, s.125-142.

BOZKURT, Nebi, “Şemse, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C:38, İstanbul, 2010, s.518.

BUDAK, Ayşe, **Konya Mevlâna Müzesi İhtisas Kütüphanesi’ndeki XV-XVI. Yüzyıl Kitap Kapakları**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2009.

CUNBUR, Müjgan, “Türklerde Cild San’atı”, **Türk Dünyası El Kitabı**, C:2, Ankara, 1992, s.452-463.

ÇAĞMAN, Filiz, “Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi”, **Siyaset Dergisi**, Sayı:85, 1985, s.7-10.

ÇAKMAK, Yasin, “Topkapı Sarayı Müzesi Depolarındaki Geçme-Örgü Tezyinatlı Cilt Grubu ve Bir Mücellit İmzası”, **Millî Saraylar**, Sayı: 21, 2021, s. 60-89.

ÇAKMAK, Yasin, “Türk Cilt Sanatında ‘Yazma’ Kavramı”, **Balıkesir İlahiyat Dergisi**, Sayı:13, 2021, s.221-248.

ÇİĞ, Kemal, **Topkapı Sarayı ve Türk-İslam Sanatları**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2011.

ÇİĞ, Kemal, “Türk Kitap Kapları”, **Türkiyemiz Dergisi**, Sayı: 9, 1973, s.6-10.

ÇİĞ, Kemal, **Türk Kitap Kapları**, Ankara, 1953.

DERMAN, M. Uğur, **Doksan Dokuz İstanbul Mushafı**, Türk Petrol Vakfı, İstanbul, 2010.

ERTUĞ, Z. Tarım, “Topkapı Sarayı”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C:41, İstanbul, 2012, s.256-261.

GÜLEÇ, Ayla, **Topkapı Sarayı Kütüphanesindeki Seçilmiş Klasik Şemse Cilt Kapakları**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007.

KARA, Hacer, “Konya Mevlâna Müzesi’nde Bulunan Figürlü Ciltler”, **Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı:20, 2018. s.167-200.

KARA, Hacer, “Konya’da Üretilen Osmanlı Ciltleri”. **Tarihin Peşinde**, Sayı:18, 2017, s.161-196.

KARA, Hacer, **Konya Mevlâna Müzesi Müzelik Eserler Bölümünde Bulunan Osmanlı Dönemi Ciltleri**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Konya, 2015.

KARA, Hacer-ERGİN, Ayşe, “Cilt Sanatında Kullanılan Madeni Kalıplar”, **Tarihin Peşinde**, Sayı:22, 2019, s.123-169.

KARADANA, H. Cahit, **16. YY Türk Kitap Kaplarının Özellikleri**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1990.

KARAKOÇ, Ayşen, **Beyazıt Devlet Kütüphanesi’nde Bulunan Şemseli Yazma Kur’an Ciltleri**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010.

KARATAY, Fehmi Edhem, **Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça-Türkçe Yazmalar Kataloğu I,-II**, Topkapı Sarayı Müzesi Yayınları, İstanbul, 1962-63.

KIZILŞAFAK, Elanur, “Kitabın Gelişiminden Ciltlemeye”, **İstanbul Aydın Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi**, Sayı: 5, İstanbul, 2017, s.14-22.

KÜÇÜKKÖMÜRLER, Selman, **İstanbul Müze ve Kütüphanelerindeki Ahmed Karahisari Hatlı Yazma Eser Ciltlerinin İncelenmesi**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Geleneksel Türk Sanatları Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2019.

MARAŞLI, Savaş, “18-19. Yüzyıl Cilt Sanatı: Yeni Formlar Yeni Konular”, **Osmanlı Sanatında Değişim ve Dönüşüm**, Literatürk Academia, 2019, Konya, s.241-272.

MAVİLİ, Gürcan, **Süleymaniye Kütüphanesi’ndeki 13. ve 14. Yüzyıllara Ait Cilt Sanatı Örnekleri**, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Geleneksel Türk El Sanatları Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2002

MESERA, Gülbün, “18. ve 19.Yüzyıl Osmanlı Fermanlarında Çiçekler”, **Kültür ve Sanat Dergisi**, Sayı:30, 1996, s. 19-25.

MORÇAY, Safiye, **Türk Sanatında Katı’**, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2014.

MÜSTAKİMZÂDE, Süleyman Saadettin Efendi, **Tuhfe-i Hattâtîn**, (Hazırlayan: Mustafa Koç), TC Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul, 2011.

ÖCAL, Orhan, **Kitabın Evrimi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1971.

ÖZCAN, Abdülkadir, “Feridun Ahmet Bey”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C:12, İstanbul, 1995, s.396-397.

ÖZEN, M. Esiner, **Türk Cilt Sanatı**, İşaret Yayınları, İstanbul, 2017.

ÖZEN, M. Esiner, **Yazma Kitap Sanatları Sözlüğü**, İ.Ü. Fen Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Prof. Dr. Nazım Terzioğlu Basım Atölyesi, İstanbul, 1985.

ÖZÖNDER, Hasan, “Zencirek (Zencerek)”, **Ansiklopedik Hat ve Tezhip Sanatları Deyimleri, Terimleri Sözlüğü**, Konya, 2003.

TANINDI, Zeren, “Kitap ve Cildi”, **Osmanlı Uygarlığı**, (Haz: Halil İnalçık- Günsel Renda), C:2, Ankara, 2002, s.841- 863.

TANINDI, Zeren, “Osmanlı Sanatında Cilt”, **Osmanlı Ansiklopedisi**, C:11, Ankara, 1999, s.103-107.

TANINDI, Zeren, “Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi’nde Orta Çağ İslam Ciltleri”, **Topkapı Sarayı Müzesi**, Sayı: 4, İstanbul, 1990, s.102-149.

TANINDI, Zeren, “Türk Cild Sanatı (Kitap Kapları)”, **Başlangıcından Bugüne Türk Sanatı**, Ankara, 1993, s.422-430.

TÜRKMEN, Emel, **Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Koleksiyonundaki Süleymanname Eserinin Cildi ve Yeni Uygulamalar**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Geleneksel Türk El Sanatları Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2020.

YAVUZ, Fazilet, **Topkapı Sarayı Müze Kütüphanesi'ndeki XVIII. ve XIX. YY. Osmanlı Mushafları**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2021.

FOTOĞRAF LİSTESİ

Fotoğraf No:1, Eser No:1: EH 58 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm Ön Dış Kapak

Fotoğraf No:2, Eser No:1: EH 58 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm Arka Dış Kapak ve Dış Miklep

Fotoğraf No:3, Eser No:1: EH 58 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm İç Kapak ve İç Miklep

Fotoğraf No:4, Eser No:2: EH 60 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm Arka Dış Kapak ve Dış Miklep

Fotoğraf No:5, Eser No:2: EH 60 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm İç Kapak ve İç Miklep

Fotoğraf No:6, Eser No:3: EH 64 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm Arka Dış Kapak ve Dış Miklep

Fotoğraf No:7, Eser No:3: EH 64 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm İç Kapak ve İç Miklep

Fotoğraf No:8, Eser No:4: EH 66 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm Arka Dış Kapak ve Dış Miklep

Fotoğraf No:9, Eser No:4: EH 66 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm İç Kapak ve İç Miklep

Fotoğraf No:10, Eser No:5: EH 67 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm Arka Dış Kapak ve Dış Miklep

Fotoğraf No:11, Eser No:5: EH 67 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm Ön İç Kapak

Fotoğraf No:12, Eser No:5: EH 67 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm Arka İç Kapak

Fotoğraf No:13, Eser No:5: EH 67 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm İç Miklep

Fotoğraf No:14, Eser No:6: EH 70 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm Arka Dış Kapak ve Dış Miklep

Fotoğraf No:15, Eser No:6: EH 70 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm İç Kapak ve İç Miklep

Fotoğraf No:16, Eser No:7: EH 71 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm Arka Dış Kapak ve Dış Miklep

Fotoğraf No:17, Eser No:7: EH 71 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm İç Kapak ve İç Miklep

Fotoğraf No:18, Eser No:8: EH 81 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm Arka Dış Kapak ve Dış Miklep

Fotoğraf No:19, Eser No:8: EH 81 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm İç Kapak ve İç Miklep

Fotoğraf No:20, Eser No:9: EH 113 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm Arka Dış Kapak ve Dış Miklep

Fotoğraf No:21, Eser No:9: EH 113 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm İç Kapak

Fotoğraf No:22, Eser No:10: EH 138 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm Arka Dış Kapak ve Dış Miklep

Fotoğraf No:23, Eser No:10: EH 138 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm İç Kapak ve İç Miklep

Fotoğraf No:24, Eser No:11: EH 154 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm Arka Dış Kapak ve Dış Miklep

Fotoğraf No:25, Eser No:11: EH 154 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm İç Kapak ve İç Miklep

Fotoğraf No:26, Eser No:12: EH 157 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm Arka Dış Kapak ve Dış Miklep

Fotoğraf No:27, Eser No:12: EH 157 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm İç Kapak ve İç Miklep

Fotoğraf No:28, Eser No:13: EH 162 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm Arka Dış Kapak ve Dış Miklep

Fotoğraf No:29, Eser No:13: EH 162 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm İç Kapak ve İç Miklep

Fotoğraf No:30, Eser No:13: EH 162 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm Ön Dış Kapak

Fotoğraf No:31, Eser No:13: EH 162 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm Ön İç Kapak

Fotoğraf No:32, Eser No:14: EH 230 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm Arka Dış Kapak ve Dış Miklep

Fotoğraf No:33, Eser No:14: EH 230 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm İç Kapak ve İç Miklep

Fotoğraf No:34, Eser No:15: EH 319 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm Arka Dış Kapak ve Dış Miklep

Fotoğraf No:35, Eser No:15: EH 319 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm İç Kapak ve İç Miklep

Fotoğraf No:36, Eser No:16: EH 442 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi Arka Dış Kapak ve Dış Miklep

Fotoğraf No:37, Eser No:16: EH 442 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi İç Kapak ve İç Miklep

Fotoğraf No:38, Eser No:17: EH 444 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi Ön Dış Kapak

Fotoğraf No:39, Eser No:17: EH 444 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi Ön İç Kapak

Fotoğraf No:40, Eser No:18: EH 454 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi Arka Dış Kapak ve Dış Miklep

Fotoğraf No:41, Eser No:18: EH 454 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi İç Kapak ve İç Miklep

Fotoğraf No:42, Eser No:19: EH 458 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi Ön Dış Kapak

Fotoğraf No:43, Eser No:19: EH 458 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi Arka İç Kapak

Fotoğraf No:44, Eser No:20: EH 461 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi Arka Dış Kapak

Fotoğraf No:45, Eser No:20: EH 461 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi Arka İç Kapak

Fotoğraf No:46, Eser No:21: EH 467 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi Ön Dış Kapak

Fotoğraf No:47, Eser No:21: EH 467 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi Arka İç Kapak

Fotoğraf No:48, Eser No:22: EH 479 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi Ön Dış Kapak

Fotoğraf No:49, Eser No:22: EH 479 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi Arka İç Kapak

Fotoğraf No:50, Eser No:23: EH 487 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi Arka Dış Kapak ve Dış Miklep

Fotoğraf No:51, Eser No:23: EH 487 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi İç Kapak ve İç Miklep

Fotoğraf No:52, Eser No:23: EH 487 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi Ön Dış Kapak ve Mahfaza

Fotoğraf No:53, Eser No:24: EH 489 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi Arka Dış Kapak

Fotoğraf No:54, Eser No:24: EH 489 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi Ön İç Kapak

Fotoğraf No:55, Eser No:24: EH 489 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi Mahfaza

Fotoğraf No:56, Eser No:25: EH 491 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi Arka Dış Kapak ve Dış Miklep

Fotoğraf No:57, Eser No:25: EH 491 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi Ön İç Kapak

Fotoğraf No:58, Eser No:25: EH 491 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi Mahfaza

Fotoğraf No:59, Eser No:26: EH 492 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi Ön Dış Kapak

Fotoğraf No:60, Eser No:26: EH 492 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi Ön İç Kapak

Fotoğraf No:61, Eser No:26: EH 492 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi Mahfaza

Fotoğraf No:62, Eser No:27: EH 499 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi Ön Dış Kapak

Fotoğraf No:63, Eser No:27: EH 499 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi Ön İç Kapak

Fotoğraf No:64, Eser No:27: EH 499 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi Mahfaza

Fotoğraf No:65, Eser No:28: EH 507 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi Arka Dış Kapak ve Dış Miklep

Fotoğraf No:66, Eser No:28: EH 507 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi İç Kapak ve İç Miklep

Fotoğraf No:67, Eser No:29: EH 511 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi Ön Dış Kapak

Fotoğraf No:68, Eser No:29: EH 511 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi Ön İç Kapak

Fotoğraf No:69, Eser No:29: EH 511 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi Mahfaza

Fotoğraf No:70, Eser No:30: EH 518 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm Ön Dış Kapak

Fotoğraf No:71, Eser No:30: EH 518 Envanter Numaralı Kur'ân-ı Kerîm Ön İç Kapak

Fotoğraf No:72, Eser No:31: EH 543 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi Arka Dış Kapak

Fotoğraf No:73, Eser No:31: EH 543 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi Arka İç Kapak

Fotoğraf No:74, Eser No:31: EH 543 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi Mahfaza

Fotoğraf No:75, Eser No:32: EH 545 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi Arka Dış Kapak ve Miklep

Fotoğraf No:76, Eser No:32: EH 545 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi İç Kapak ve İç Miklep

Fotoğraf No:77, Eser No:32: EH 545 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi Mahfazası Ön ve Arka Yüzeyi

Fotoğraf No:78, Eser No:33: EH 548 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi Ön Dış Kapak

Fotoğraf No:79, Eser No:33: EH 548 Envanter Numaralı Sancak Kur'ân-ı Kerîmi Ön İç Kapak

